

Class D111

Book 55

ATTILOS SIAUBIMAS LIETUVIŲ KRAŠTAIS

Parašė J. O. Širvydas

KAINA \$1.00

1919

Spauda ir Lėšos "Dirvos"

7907 Superior Ave. Cleveland, Ohio.

SAVĚDČÍ SOUHRN SISTÉMY ÚSTAVY

PRO VÝZKUM A VÝROBU

1943 A. 1. 1. 1.

PRO VÝZKUM A VÝROBU
PRO VÝZKUM A VÝROBU

ATTILOS SIAUBIMAS
LIETUVIŲ KRAŠTAIS

Parašė J. O. Širvydas

1919

Spauda ir Lėšos "Dirvos" CLEVELAND, OHIO

D141
.S5

LIBRARY OF CONGRESS
MAR 10 1937
DIVISION OF DOCUMENTS

Ché. 22. Jy 37

3564
5489

I.

Hunai ir Kas Jie Buvo?

§1. Garsas apie “Dievo Rykštę”.

RETAS iš mūsų nėra skaitęs nedidelės knygelės “Živatai Šventųjų”, kurią yra parašęs Valančius, ir kurioje jisai, rašydamas gyvenimą Romos popiežiaus Leono Didžiojo, paminėjo ir baisųjį Hunų karalių Attilą. Katram iš mūsų, ypač jaunuolių, neįsmigo omenėn trumpas, bet šiurpulingas Valančiaus papasakojimas apie Attilos audringą kelionę skersai Europą? Jisai štai kaip apsakė:

203

“Attila, Hunų karalius, pamušęs Trakiją, Graikiją ir Vokietiją, prisiartino prie Italijos žemės ir apgulė miestą Akvileją. Ilgai negalėdamas tenai įsigriauti, pamatė, jogei gandrai arba gužučiai jau neša savo vaikus iš miesto, todėl suprato, jogei miestas turės veikiai pasiduoti, — surėmė ir įsigriovė į Akvileją. Atidaręs sau tuos vartus, Attila galėjo drąsiai po visą Italijos žemę klajoti, ir jau kėlėsi per upę, vadinamą Po. Šv. Leonas (Romos popiežius), numanydamas nelaimę, kuri turėjo užtikti ne vien Italų žemę, bet ir pačią Romą, šiaip padarė: apsirengęs brangiais popiežiaus drabužiais, užsidėjo

ant savo žilos galvos kepurę arba karuną, sėdo į baltą arklį ir, keliais kardinolais ir ponais vedinas, jojo sutikti karalių Attilą, o sutikęs meldė jo, idant neitų į Italijos žemę, neigi artintusi prie Romos; užvis delto, jogei tame mieste guli kunai apaštaly Petro ir Povilo ir daug kitų šventųjų. Ant galo tarė: jeigu manęs nepaklausysi, veikiai kris ant tavęs rustybė Dievo ir tu prapulsi su visais savo kareiviais. Attila tuojaus paklausė popežiaus Leono ir sugrįžo į Vengrų žemę.”

Šitas Valančiaus savotiškas aprašymas buvo istorinė tikrenybė. Dr. Šliupas “Lietuvių Tautoje” biskį ilgiau ir nuodugniau Attilos audravimus nupiešė. Mes čionai surinkome ytin platesnius išgalius iš istorinių versmių, kurias šio veikalėlio pabaigoje priduriame.

o o

Kiekvienas mūsų moksleivis, dar mokyklos suole sėdėdamas, jau skaitė apie Hunus ir jų didį vadą Attilą, kuris su pasididžiavimu save vadino “Dievo Rykšte”, nes jis buvo girdėjęs, jogei šitą vardą visa Europa jam buvo davusi. Jisai dar mėgdavo pridėti: “Aš esmi viso pasaulio kijas.” “Priešais mano žvilgsnį žvaigždės krinta ir žemė dreba”. Ir dar jis sakydavo: “Kur mano bu-

riai pērjoja, tenai zolē niekad os nebeaugš!”

Apie pusanthro tukstančio metų atgal milijonai barbarų Hunų, pakilę iš savo sēdybų Azijoje, anoje pusėje Volgos upēs, patraukē buriais pēr dabartinę Rusijā, Ukrainā, Baltarusijā, Lietuvā ir Lenkijā. Jie ar dē valstijas iš pamatų, jie vijo seniau apsi gyvenusias tautas pirm savēs. Kurios tautos nepaspējo pabēgti, tas Hunai pajungē pō savim ir varēsi su savim, idant pō Hunų prievarta kariautų. Kurios spējo pabēgti, tos danginosi didžiausiais buriais, ir neišpasky tame sumišime, ī tolimesnius kraštus Europon. Bēgančios tautos pernešē ī tolimus kraštus gandā apie ateinančius Hunus. Išgāstingos žinios pasklijo pō Europā. Buvo sakoma, jog Hunai griauna ir degina miestus ir kaimus, žudo senus ir jaunus bei mažus kudikius; grobia žmonių visokį tur tā; ima ī nelaisvę vyrus ir moteris: vyrus pristato ī karę bei kitų šalių naikinimā, o moteris ī savo kariumenēs abazus prijungia. Sakoma buvo, jog tie barbarai tautų dievnamius ir šventinyčias išgriauna ir gražiausius bei brangiausius tautų kultūros paminklus ī dulkes sumala. Kur tik tai jie pasisuka, ten viskas pasilieka sumaišyta su žeme.

Tokie ir tolygūs gandai, nežiurint tuomet sunkių susinēšimo kelių, kaip žaibas

perlūkē per didesnę pasaulio dalį ir sukėlē neišpasakytą nuogandą. Drąsiai galima sakyti, kad tuomet apie Hunus ir jų vadą Attilą spėjo išgirsti ne tik visa Europa, bet ir Afrika. Gal tik tolimieji Amerindai už Atlančio (Amerikoje) apie juos negirdėjo. — Attila-“Dievo Rykštė” sudrebino visą civilizotąjį pasaulį. Tų barbarų siautimas tarsi buvo kokia nesuprantama gamtos pagairė, kuri tapo užleista civilizaciją iš pamatų išgriauti. Istorija papasakoja apie ištisą eilę po svieta klajojusių barbarų: senoje nauakmenėj gadynėj (nuo 7000 m. pirm Kristaus), Gudeliai, Keltai ir Kumbrai; daug vėliaus: Gallai, Lombardai, Frankai, Vandalai; o krikščionybės jau eroje: Alanai, Burgundai, Švabai, Aušragudai, Vakargudai, Avarai, Bulgarai, Totoriai ir kiti bastunai (nomadai) yra po Europą besišvaistę; bet Hunų žygiai visus anuos barbarus savo žiaurumu pralenkė. Apie Hunus užsiliko įvairiausios kluikios pasakos pas įvairias tautas. Dar ir Lietuvių seneliai nelabai senai tebepasakodavo apie baisius “Platburnius”, kurie per Lietuvos žemes anoje gadynėje praužė ir viską sunaikino.

§2. Delko seniaus barbarai kraustydavos?
Iki pradėsime papasakojimą apie Hu-

nų atsikraustymą Europon, reikia kokis žodis pasakyti apskritai apie visų senovės barbarų kraustynes.

Mes tik-ką paminėjome visą eilę vardų tų tautų arba giminių, kurios buvo vadina-
mos barbarais ir kurios įvairiais istorijos laikais kaipo kokis tvanas užliedavo savo gaujomis Europos žemes. Pirmiausia: kas tai yra žodis “barbaras”? Graikai ir Romėnai, kurie anose gadynėse buvo augščiausiai kulturoje pakilę tautos ant svieta, vadindavo barbarais visus kitus, kurie tiktai buvo ne Graikai ir ne Romėnai. Viena delto, kad visos kitos tautos kalbėdavo Graikams ir Romėnams nesuprantama kalba, o kita delto, kad jie visas kitas tautas skaitydavo už daug žemesnes kulturoje. Šioje gadynėje žodis “barbaras” jau visai blogą reikšmę turi: barbaras yra tas, kas visai pasaulio civilizacijai pavojingas.

Senovėje įvairių tautų kraustymasi buvo labai paprastas daiktas. Šios gadynės žvilgsniu žiurėdami mes negalėtume visų besikraustančių tautų barbarais pavadinti. Daugelis senovės tautų kilnodavosi visai ne iš savo noro ir ne su tikslu kitas tautas naikinti ir plėšti. Daugeriopos priežastis senovėje priversdavo dideles minias žmonių iš savo apgyventų žemių staiga pakilti ir to-

liaus danginties. Taip, kuomet Aigipto faraonas Sesostris nušlavė karėmis visą Mažąją Aziją ir net su savo pulkais atsidurė Europoje, pasiekęs net Lietuviams ėimininę Trakiją, tuomet ištisos tautos bėgo iš Mazosios Azijos, idant išstrukti nuo Aigiptėnų plėgos, girdėdami, kad šie nuožmųs karinčiai paveiktiesiems nupjausto nosis ir ausis bei varosi pas save — Aigipto vergijon. Taip lygiai bėgo tautos iš Rytų, kuomet Persų galinčiai Darius ir Kserksas su savo milijoninėmis armijomis atšiaubė šiton pusėn Dardanelių. Neskaitant tokių bėgimų nuo karių, kartais tautos kuotoliausiai skriedavo nuo iškilusių pavietrių, baisių ligų. Kartais vėl iškildavo kokiose žemėse bado metai. Tuomet vėl nesuskaitomos daugybės žmonių kraustėsi į kitus nežinomus svietus sau geresnių žemių, ganyklų ar medžioklių jieškoti. Dažnai vėl kur-nors žmonių labai daug privisdavo, kad nebegalėdavo vietiniu maistu ar medžioklėmis išsimaitinti. Tie vėl-gi keldavosi platesnių sričių jieškoti.

Antra vertus, senovės žmonės dar nebuvo tokie darbštūs bei išmaningi, kaip šiandien. Senovėje žemdirbyste užsiimdavo tik labiau prasišokę kulturoje tautos. Didžiuma žmonių gyveno tik tuom, kas tą valandą galima buvo pasigauti. Daugelis gyve-

no net iš to, kas pasisekdavo nuo kitų tautų atimti ar apiplėšti. Tas skaitėsi nepeiktinu budu ne vien tarpe bastunų barbarų, bet ir tarpe augštai kulturoje pakilusių tautų, — pav. Graikų, kurie nors kitas tautas su paniekinimu vadindavo “barbarais”, vienok ir jie patįs, budavo, sudaro gaujas savo bežemių ir pusvergių žmonių, kuriuos išsiųsdavo į kitas žemes, kad pas anuos “barbarus” pasiplėšikautų; o kartais tie Graikai plėšikai, atkeliavę į svetimus kraštus, vietinius žmones išnaikindavo ir patįs ant jų vietų ant visados apsigyvendavo, kurias vietas paskiaus Graikai su pasididžiavimu vadindavo savo “kolonijomis”.

Taigi, kaip sakēm, senovėje tarpe žmonių kraustynės buvo labai paprastu dalyku. Lengva budavo jiems ir kraustyties. Turto jokio daugelis neturėjo. Pati, vaikai ir vežimas — tai visas senovės žmogaus turtas. Užsikinkęs porą jaučių, arklį, ar kitą koki prijaukintą gyvulį, sukrovęs į vežimą savo guolį, vaikus ir puodus, — kaip tatai mes dar nesenai matydavom čigonus darant, — patsai persikabinęs per petį šaudomąjį lančą su vilytėmis, pasijuosęs kirvį ir deigeną, pasiėmęs didelį kuolą į rankas, — ir važiuoja bastunas barbaras po svieta “vandravoti”.

Kartais į tokią “emigraciją” susitaria čielos giminės, susidedančios iš šimtų-tukstančių šeimynų. Iškeliauja nežinodami-nei kur apsistos, ir be jokios vilties sugrižti atgal į savo prigimtąjį kraštą, — kadangi daugelis iš jų nei nežino, kur jų prigimtas kraštas, nes jų tėvai taip klujojo, ir jie nei nežino, kur jie yra gimę. Tokios žmonių tytveikos kartais keliaudavo po metus, po dešimtis, po šimtą metų, — gentkartė nuo gentkartės, kitus apgalėdami arba tolyn nubaidydami. O kartais dar pakeliui susijungia su kitais bastunais plėšikais, — ir taip traukia vis tolyn. Tėvai miršta, tai jų vaikai tęsia tolyn tokią nežinomą ir begalinę “emigraciją”, iki, metašimčiams bėgant, patįs kulturoje prasitrina, apsistoja kur-nors parankioje svieto srityje, pradeda žemdirbyste užsiimti, ir jau patampa kiek pastovesne tauta. Kartais susilieja su kitomis giminėmis, prisiima jų kalbą, papročius ir dabą. O kartais kitiems užmeta savo kalbą ir papročius.

Ir taip. — Vieni priversti karių, bado ir kitokių baimių keldavosi į kitus kraštus, kiti patįs savo laukiniškais užkariavimų jausmais nuolatos kur-nors tolyn verždavosi; delto tai šitokie žmonės ir budavo vadinami

bastunais arba “nomadais”. Prie šitokios rušies bastunų prigulėjo ir Hunai.

§3. Iš kur Hunai atėjo?

Paprastai senesnieji istorijos rašytojai, ypač europiečiai, pradeda apie Hunus šnekti tikrai nuo jų pasirodymo Europoje, — apie 350 m. po Kristaus. Iš jų aprašymų išeina, kad Hunai iktolaik buvo negirdėti baisunai, ir tik su sykiu, yt sniegas iš dangaus nukrito ant Europos galvos. Vėliausi istorijos tardymai parodė, kad Hunai buvo labai sena tauta.

Daug toliau į Rytus buvo Hunai gyvenę, negu dabartinė Rusijos upė Volga. Hunų gyvenimo vieta yra begaliniai stepai arba tyrlaukiai tarpe upės Volgos ir Uralo kalnynų. Ežeras Baikalas buvo jų prigimti vandenįs. Iki pat Kitėnų arba Chinų, Hunų galybė siekė, ir turbut nei viena tauta tiek daug nuo Hunų nenukentė, kiek Kitėnai. Kitėnai, kuriuos šiandien mes matome mūsų skalbyklose ir su paniekinimu iš jų kasų juokiamės bei už žemiausius kulturoje mongolus statome, anose gadynėse buvo labai augštai kulturoje pakilusi tauta. Tai buvo ramūs ir kultūrą mylintįs žmonės. Bet jie negalėjo gauti atadvasties nuo Hunų užpuldinėjimų ir plėšimų. Didžiausias donis

Kitėnai mokėdavo metas į metą. Mokėdavō ne tik pinigais, bet ir gyvais žmonėmis. Kasvienas metas Kitėnai turėdavo surinkti būrius savo gražiausių mergaičių ir atiduoti Hunams, kadangi šitie savo moteris turėjo negražias ir jas laikydavo tik namų darbui, o savo gašlumo pasmaginimui jieškodavos mergaičių iš svetur. Net ir Kitėnų karalaitės negalėdavo nuo šitos begėdiškos vergijos išsisukti. Taip, randama yra Kitėnų senovės poezijoje, kaip viena karalaitė aimanuoja budama tolimame ištrėmime pas Hunus, kur jos tėvai buvo ją atidavę; ji skundžiasi, kad pas josios barbarą vyrą ji turinti vienintėlį gėrimą—tai rugštų pieną, vienintėlį maistą—tai žalią mėšą, vienintėlį palocių — tai laukuose marškomis aptiestą šėtarą. Ji gailų ilgėsi išreiškia, kad jei pavirstų į paukštėlį, tai skristų atgal į savo brangią Kitėnų šalį. . . .

Jau VIII amžiuje pirm Kristaus Hunai siubavosi Kitijos (Chinų) pasieniais, o apie 300 m. Kitėnai baises kovas vedė, gindamiesi nuo Hunų. Mes dažnai girdime ir skaitome pasaką apie “chinišką sieną”. Dar šiandien yra priežodis sakyti apie žmones, kurie kitų nenori prie savęs prisileisti, — sako ma: “jie yra apsimuriję chiniška siena”. Toji Kitėnų siena yra istorinė tikrenybė, ir

jos liekanos dar ir šiandien Kitijoje galima regėti. Tai buvo siena nuo 1500 mylių ilgio, kurią Kitėnai išmurijo 3-me amžiuje pirm Kristaus, kad padėti rubežių priešais plėšriuosius Hunus. Nedaug ta siena Kitėnams padėjo; bet visgi Hunus nors ant tiek sulaukė, kad jie tiktai po Siberiją savo valiavoji-
mąsi praplėtė.

Taigi kuomet jau pusei tukstančio metų nuo tų laikų praėjus Hunai Europoje pasirodė, jie buvo visai nebejauna ir nebe lyg iš žemės išdygusi barbarų gauja. Žinoma, nežinojimas ir neapikanta ant Hunų suteikė Europos senoviniams istorikams įvairias pasakas išmislyti. Taip va Jordanis, Gudų istorikas, šiokią linksmą pasakaitę apie Hunus nupasakoja. Anot jo, — štai kaip Hunai atsiradę: Kuomet Gudai iš šiandieninės Skandinavijos nusikraustė į dabartinę Rusiją, tai Gudų karaliaus Filimero kareivių abaze atsiradę daugybė raganų, kurios pradėję kareivius tvirkinti. Karalius supykęs ir liepęs visas raganas iš abazo išrinkti ir išguiti į kokius ten raistus Rusijoje. Čionai tos nešvarios bobelkos susitikę su klaidžiojančiais pinčiukais (kipšais), su kuriais pradėję glamesčiuoties. Žinoma, tas sausai ne-
nuėjo, ir pradėję raganoms gimti vaikai jau tikri bjaurybės. Ilgainiui ta nešvari gimi-

nē taip pasidauginusi, kad pasidariusi tauta, kuri ir buvusi tie baisieji Hunai. . . .

Jordanis galėjo tokią pasakaitę užrašyti, kadangi jis patsai buvo Gudas; jisai pats butų mielai tikėjęs, kad Hunai yra “velnių vaikai”, nes niekas kitas vėliaus Europoje tiek Gudų neinbaidė, kaip tie patįs Hunai. Bet faktas pasiliks faktu, kad Hunai, nors labai nedori barbarai, vienok nieko bendro su velniais neturėjo. . . . Jie buvo mongolai, kokiais yra šiandien Siberijos gyventojai: Mogulai, Kalmukai, Vogulai, Samanėdziai, Tunguzai ir kiti ledinių marių pakraščių gyventojai.

§4. Hunų žiauri išvaizda.

Nors mes nenorime sutikti su pasakomis apie Hunų atsiradimą iš raganų ir velnių, vienok turime sutikti su tuo, kad jie labai žiauriais atrodė, nes tame sutinka visi senovės rašytojai. Apie Hunus sakoma, kad jie tik viena jau savo išvaizda išgąsdindavo žmones, kurioje tik šalyje jų gaujos užtvindavo.

Anot Jordanies, veidas Hunų buvęs išgąstingai murzinas ir labiaus panašus į sudiržusį mėsos gabalą, kuriame, užuot akių, yra dvi skylutės. Jų baisioje išžiuroje taip ir žibėjęs pasitikėjimas savimi ir drąsa. Pa-

tįs budami žiauriais, jie šitą ir savo vaikams stengdavosi inauklėti, nes vos gimusiems kudikiams jų skruostukus išraižydavo geležimi, idant jie dar pirmiau, negu išmoks žįsti savo motinos krutį, jau priprastų pakešti žaizdas. Jie buvo mažo, bet kresno ir dužo augumo; šiaip del judėjimo tai buvę sudribę, bet užtai begalo mitriai ant arklių jodinėdavę. Jie buvę plačių pečių ir storų sprandų, kuriuos laikydavę išdidžiai priekin ištiesę. Palei savo godumą lieti kraują—tai buvę žvėriš žmonių pavidale.

Hunai visa savo išvaizda skyręsi nuo visų kitų žmonių. Jie tatau žinojo ir, mato mai, gerėjosi tuomi, kad gali visus žmones savimi nugąsdinti. Todel, jau nežiurint to, kad jie iš prigimimo buvo bjaurūs, dar tyčia bjaurodavo savo veidą. Taip, jie savo veidą, ypač smakrą, kardais suraižydavo. Tokiu budu jie sugadindavo plaukų šaknis, ir delto niekados neželdavo nei barzda, nei usai. Budami bebarzdžiais, jie niekados neturėjo jaunystės gražumo, nei pasenusių žmonių pagarbaus veido. Jau iš jaunystės Hunas atrodė lyg pasenęs ir nuvytęs, kaip ir kastruoti jaunuchai. Nosis jie turėdavo priplotas, ir tai delto, kad Hunai savo auklėms įsakydavo kudikių nosikes tam tikrais valniais per ilgus laikus suveržus laikyti.

Jų veidai buvo rumbuoti, lyg stora žieve apaugę. Nors buvo stambaus sudėjimo, bet nuo nuolatinio ant arklių jodinėjimo jie visi budavo į kuprą suaugę. Huno paveiklas dar butų nepilnas, jeigu užmirštume pridurti, kad jie buvo išvirtę į pilvus ir turėjo labai trumpas kojas, — kas šiandien dauge liui duoda manyti, jogei dabartiniai vokiečiai esą artimi Hunų giminės, nors tas yra netiesa.

Kalba Hunų buvusi visai nepanaši į kitų žmonių kalbas, — tai buvęs kokis tai laukiniškas kiauksėjimas. Taip bent sako Gudų istorikas Jordanis. Apskritai Hunai yra nupiešiami viena iš žiauriausių ir nešvariausių žmonių veislių.

Kitėnai savo senovės raštuose Hunus vadina vienakiais ir vienrankiais. Akis jų buvę tamsios ir žalia ugnele blizgėdavę, kaip tatai mes matome pas tigrus arba kates. Tuos pačius Hunus senovės Graikų istorikas Herodotus vadina Arimaspais, tai yra vienakiais. Mat, Hunai budavo amžinai vieną akį primerkę, o kita vis čielydavo ką nors šauti; gi viena ranka buvo visuomet įsikabinę arklio kubrio, o kita nuolatos buvo padėta ant šaudomojo lanko; todėl ištikrųjų jie teturėjo liuosą vieną akį ir vieną ranką. Rodos, kad pats prigimimas Hunus bu-

vo parengęs į žmonijos baidykles ir civilizacijos naikinimo įrankį.

§5. Hunų papročiai ir elgėšiai.

Civilizacija Hunų buvo ant žemiausio laipsnio, ir labai arti teisybės buvo istorikas Marcelinus, kuris sako, jogei Hunai buvo labiaus panašūs į dvikojus žvėris ar į anas šiurkščias nutašytas stovyklas, kurias senovėj žmonės prie tiltų statydavo ir vadindavo "terminais". Kojas apsivynioję su avių ar ožkų kailiais, gyvendavo nuolatos ant arklių ir nepratę vaikščioti, Hunai ištikro greičiau atrodė panašūs į dvikojus žvėris, negu į žmones.

Hunai niekuomet nevirtodavo ugnies, neigi virtavo sau valgių. Gyvendavo tiktai žolių šaknimis, kurias kasinėdavo Siberijos rėčių dirvonuose, arba žalia mėsa by kokio gyvulio, kurią trupučiuką pašildydavo pasidėję po savo šlaune arba po balnu ant arklio nugaros. Namų su stogais jie neturėdavo. Į kurias šalis jie atsibriaudavo ir rasdavo žmones gyvenančius šiokiiose-tokiiose gričiose po stogais, tai jie bijodavo į jas vidun ineiti, nes jie sakydavo, kad vieta su stogu gali buti tiktai žmogaus pasimirusio kapas. Delei to tai Hunai su tokiu įnirtimu visur griaudavo ir naikindavo kitų paveiktų tau-

tų miestus ir kaimus. Huno gyvenimas buvo tyras laukas ir kokia veltine marška apsupta šėtra. Daugumas ir to nevartodavo. Jie klajodavo po girias ir kalnynus, ingudindami save nuo kudikystės prie pakentimo šalčio, bado ir troškulio.

Drapanos Hunų susidėjo iš kanapių sruogų megsto audeklo arba laukinių žvėrių kailių, — kiaunių, žiurkių ar avių kailiais, tai yra iš kailių susiutais maišais apsimovę vilkėdavo. Tas patsai apvalkalas buvo jiems namie ar kur svetur į karių žygius ištraukus. Sykį tokį lakmoną Hunas apsilvilkęs, jisai nemainydavo jo niekados, iki skarliutai nusidėvėjusio tokio rubo nuo kuno nukrisdavo. Ant galvų dėvėjo apskritas kepures, kaip dar nesenai mes pas Ukrainos ar Zaporogo kazokus matydavome, o kojas turėdavo apsupę gauruotais ožių kailiais. Ant tų kailių dar maudavo tam tikrus čebatus, kurie budavo taip dideli, kad Hunas pėsčias vos ką galėdavo paeiti.

Delei tokio aprėdalo Hunai buvo netikę kariauti pėsčiomis. Bet užtai raiti ant arklių jie lėkdavo, kaip paukščiai. Kiekvienas Hunas buvo mitrus raitelis. Galima sakyti, kad jie budavo augte suaugę su arkliu, nes nuo pat kudikystės pradėdavo raiti gyventi. Galėjo joti, kaip tinkamas, o dažnai jodavo

neapsižergę, — taip kaip moterįs, — ir guviai mokėdavo ant arklio išsilaikyti. Hunų arkliukai buvo nedideli, liesūs ir perškobę, bet prie to viso labai našūs. Hunas galėdavo išbuti ant arklio dieną ir naktį. Jie raiti pirkdavo ir parduodavo, valgydavo ir gerdavo, pagaliaus, net ant savo žirgelio siauro kubrio apsikniaubę, jie galėdavo miegoti ir sapnuoti. Ant arklių sėdėdami jie net savo tarybas ir pasikalbėjimus atlikdavo.

Nuo senų-senovės Hunai neturėjo savo karaliaus tikroje to žodžio prasmėje. Pasi-dalinę buvo į tam tikras taip vadinamas “hordas”, kaip ir vėlesniuose laikuose Hunų ainiai Totoriai. Kiekviena horda turėjo savo tam tikrą vadą, kurį vadino “Mursa”. Gi savo vidurinius reikalus atlikdavo Hunai susirinkę į “viečes” arba sueigas, kurios, vienok, buvo pilnos lermo ir trukšmo. Saky-tum, kad tai buvo tikrai “demokratiška” tauta. Vienok tokia nebuvo, nes kiekvienas Hunas buvo individualistas be galo ir kraš-to. Jis jokio valdono nenorėjo pripažinti. “Karalius” arba vyriausias vadas, karės nē-sant, pas juos buvo tik del mados, nes jie mė-go palaidą ir nesuvaržytą gyvenimą. La-biausiai, ir tai nenoromis, jie nusilenkdavo prieš savo mažiukus vadus, — “Mursas”. Karalius arba vadas jiems buvo reikalingas

tiktai tada, kuomet reikėdavo išsirengti į svetimus kraštus užpulti svetimas tautas. Tas atsitikdavo tuomet, kuomet Hunai nubiednėdavo ar apgyventą kraštą nualindavo ir nuo žvėrių numedždavo. Tada tai susirinkę į “viečę”, tarpe neišpasakyto trukšmo, apšaukdavo vadu tą, kuris pasirodydavo geriausiai mokąs kalaviją sviesti ir į žmogų pataikyti. Tasai ir vesdavo Hunus į naujus pasviečius nuogandą nešti.

Karėje Hunai nemėgdavo nei mokėdavo užpulti sutvarkytomis eilėmis bei rindomis, kaip jau net anuose laikuose veik pas visas tautas buvo inėję į madą. Jie dažniausiai užpuldavo netikėtai ir iškrikusiomis gaujelėmis, tai vėl susispiesdavo į kruvas; apmušę savo priešus, jei dar išsykio neįveikdavo, tai vėl išlakstydavo po girias, lygumas ir tarpukalnius. Jokių tvirtovių ar apkasų jie nedarydavo. Tik, budavo, jeigu kas juos užpuola, tai šiek-tiek į eiles susidaro, ir su baisiausiais riksmiais stengiasi atsikirsti.

Jie žemės niekuomet nedirbdavo, ir joks Hunas savo ranka nebuvo dasilytėjęs arklugalio, kadangi jie neturėjo jokio pastovaus apsigyvenimo, nei kaimo, nei išdirbtų laukų; jie buvo tiesiog benamiai klajunai, amžinai besibastantys žmonės; vienintėlis jų namas buvo — tai vežimas. Jie rodos buvo

iš kur-nors nuolatiniai pabėgėliai, nors metašimčiais vis tik po tuos pačius azijatinės Rusijos tyrus klajojo. Jeigu kas būtų Huno paklašęs: kame yra jo tėvynė, tai jis nebūtų galėjęs atsakyti, kadangi jisai buvo savo motinos pradėtas vienoje vietoje, užgimęs kur ten toli kitoje vietoje ir išaukęs dar tolimesniame pasvietyje. Kur jisai numirs — irgi neturėjo mažiausios nuovokos, neigi apie tai rupinosi.

Budamį gamtos nutupdyti aštriose aplinkybėse, Hunai gimė ir augo kuo aštriausiam pobudyje. Nuolatos kovodami su šalčiu ir badu, jie niekuomet neturėjo žmogišką pagailos pajautą. Santikius turėdavo tik tai su laukiniais žvėrimis ir dar tolimesnės senovės tautomis prie Ledinių jurių. Ir abeji Hunų neapkėsdavo, nes žinodavo, kad jeigu Hunas artinasi, tai ne del gero. Rodos vienintėlė buvo Hunų pirklyba — tai su Kitėnais, nuo kurių gaudavo šilkų, o patį jiems duodavo Siberijos žvėrių kailiukus. Ir šitie mainai netaip atsilikdavo, kaip šiandien tarpe pasaulio pirklių. Ginkluoti Kitėnai buriais pribudavo sutarton vieton su šilkais, ir ginkluoti Hunai atsigabendavo savo kailiukų vežimus. Kartais įvykdavo muštynės, ir jomarkas užsibaigdavo apiplėšimu vieni kitų, užuot apsimainymo.

Iš budo Hunai buvo pasaluš ir nepastovūs; taipgi panašiai laukiniam žvėriui jie neturėdavo jokios nuovokos apie skirtumą tarpe gero ir blogo, tarpe doros ir klastos. Kalbėdami Hunai galėdavo labai sunkiai išsireikšti; ką Hunas kalba, galėjai suprasti dvejopai: jeigu ką jis jums prižadėjo, galėjai suprasti, kad jisai visai to atsisadėjo, ir galėjai tame neapsirikti. Iš prigimimo Hunas buvo taip arzaus ir barnaus budo, kad galėjo su savo draugu barties per dienų dienas be jokios priežasties, ir galėjo pasiskirti visai nežinodamas, ar jau barnį užbaigė ir ar jau susitaikė. Nebuvo pas juos pagarbos jokiai religijai, kadangi labai mažą nuovoką Hunas teturėjo savo širdyje apie religišką jausmą ar dorą. Pirmutinis Hunų pažingėjimas kulturoje buvo tai tuomet, kuomet susidurė su Europos žmonėmis ir kuomet dažinojo, kad auksas turi labai didelę svarbą. Huno pažanga apsireiškė tame, kad prabudo neišpasakytas godumas aukso kuodaugiausiai ingyti. Bet tas tai ir buvo didžiausia nelaimė Europai ir patiems Hunams. Aukso viliojami Hunai pradėjo griauties Europon, griauti seniausią tautų civilizaciją, pakol antgalo ir patįs Hunai save pražudė. . . .

II.

Lietuvių Giminių Hunų Laikais

§1. Lietuvių dermė ir padermės.

Nubriežę retučius bruožus apie baisių jų Hunų kilmę ir jų ypatybes, mes savo pasakojimą apie Hunų siaubimą atidėsime ant tolesnio laiko, o tuomi tarpu mesime mirksnio žvilgsnį ant tos gadynės Lietuvių giminių padėjimo. Mums prisieis pakalbėti apie dvi didžiausias mūsų giminių grupes: Baltėnus ir Juodmarėnus, kurie iš bendros dermės buvo kilę.

Kas tai yra dermė ir padermė? Dermė tai yra žmonijos šaka, atplyšusi iš kurios norint savo pirmutinės veislės. Kas tai yra padermė? Yra tai šakelė, atskilusi nuo čielos dermės. Paveizdan: garsioji Arėnų veislė yra tai jau tam tikra baltųjų žmonių veislė. Iš tos veislės išėjo: Gudų (Gothų), Lietuvių-Getų, Slavų ir daug kitų. Tos tai ir vadinasi dermės.

Pavyzdžiui paimkime dabar dermę Gudų. Iš jų išėjo še kokios padermės: Švedai, Danai, Norvegai, Vokiečiai, Anglai ir kitos. Iš Lietuvių-Getų: Getai, Pelasgai, Trakai,

Getvingiai, Prusai, Lietuviai, Latviai ir kitos padermės. Iš Slavų: Maskoliai, Lenkai, Rusinai, Slovenai, Serbai, Čechai ir kitos padermės.

Kas tai yra Lietuvių dermė? Iš to, ką mes tik ką pasakėm, bus aišku, kad į šitą pluoštą sueina čielā eilė giminių, giminėlių ir genčių, kurios yra kilę iš taip vadinamos Arėnų veislės ir kurios turi artimesnius ar kiek tolimesnius giminystės ryšius prie mūsų dabartinės dermės, vienintėlės ant svieta užsilikusios, kurią mokslininkai **Litho-Letais** vadina, ir kuri besusideda iš dviejų padermių: Lietuvių ir Latvių; pirmųjų skaičius virš 5,000,000; antrųjų — į 2,500,000; viso į arti 8,000,000. Šitas mūsų giminių pluoštas neineina į mūsų šio rašteliio temą istoriškai aprašyti. Mes tik tiek šį klausimą palytėsime, kiek yra reikalinga prie mūsų papasakojimo ape anuos Hunų siaubimo laikus.

§2. Dviejų senovės Lietuvių giminių grupės.

Nuo kokių 2000 metų atgal istorija randa Europoje dvi Lietuvių giminių grupes: **Baltėnų** ir **Juodmarėnų** grupės. Pirmoji grupė spietėsi tenai, kur žilas Baltikas savo baltas bangas į Skandinavų krančius skalauna. Antra—nuo neatmenamų am-

žių gyveno tenai, kur audringos Juodosios marios skiria Europą nuo Azijos. Pirmąją grupę sergėjo senutis sargas — N e m u n o upė; antroji grupė glaustėsi abiem pusėm kito senuko — D u n o j a u s upės. Tai buvo ilga ir plati žemių srija, kurios vienas galas šiaur-vakariuose rėmėsi į Baltiko jures, o kitas — į Juodąsias jures, ir tas visas plotas buvo lietuviškų giminių apgyventas nuo labai senų laikų, — nuo daugelio amžių dar už Kristaus. Tik apie V-tą amžių krikščioniškosios gadynės tą Lietuvių giminių juostą pertraukė slaviškieji Sarmatai, iš šiaurės ir iš rytų Azijos atsibriaudami.

Baltėnai Lietuviai, gyvenantieji šiaurvakariuose, dar krikščionių eros pradžioje buvo vadinami Aisčiais ir Vendais (Aisčiais arba “Ausčiai” buvo vadinami delto, kad buvo kadaisiai nuo Rytų — arba Aušros pusės atėję; gi Vendais delto, kad palei vandenį — arba “Vandai” gyveno). Vėliaus, jau apie Hunų pasirodymą Europoje, Baltėnai Lietuviai sudarė šias penkias didžiausias mūsų gimines: Prusus-Getus, Girulius, Lietuvius, Latvius ir Getvingius. Buvo dar ir mažesnių gentelių, iš anų didžiųjų atskilusių, ir įvairius vardus beturinčių, kaip ve: Osiai, Veltai, Galinčiai, Sudėnai, Gudonįs, Gelionįs, Stavonįs, Niauriai, Rugiai, Šilin-

giai, Lygiai, Pagiryčiai, Krivyčiai, Skirai, Sudargai ir kt. Tos visos giminės ir giminėlės apėmė tokį keturkampio žemiplotį: šiaurėje upė Dvynė (Dauguva), vakaruose — Baltiko jūrės, pietuose — Karpatų kalnai, rytuose — dabartinis Smolenskas ir upė Boristėnis arba Dniepras.

Juodmarėnai Lietuviai sudarė didelę Trako-Getų grupę, kuri nuo 2000 metų, o gal ir anksčiau pirm Kristaus apsupė beveik visas Juodasias jures, iki jų paskiaus iš tenai neatstumė nuo Azijos pakildami Mongolai. Vėlesniu laiku, tai yra nuo kokio 1000 metų pirm Kristaus, jie susispietė ties Juodmariu ir abiem pusėm Dunojaus upės, tenai kur nuo žilos senovės buvo lietuviškų giminių valstija, po vardu didžiosios Trakijos. Čionai prieš pat atėjimą Kristaus ir iki 400 metų po Kristaus jie sudarė tris dideles viešpatijas, butent: T r a k ū, M y s i ū ir D o k ū. Vėliausi istorijos ištyrimai parodo, kad jie buvo artimiausi Lietuvių giminėms. Pačioje Trakijoje buvo įvairiais vardais giminės, kaip ve: Trakai, Getai, Odryšiai, Tribaliai, Pajevonjis ir kiti. Į tą grupę ineina ir toliaus į šiaurę gyvenusios tautos, kaip ve: antrieji Getvingiai, Tyro-Getai, Maža-Getai, Ažutyriai ir kiti. Trako-Getų sodybas šiandien užima: Serbija, Bul-

garija ir Rumunija, gi tolimesnius kraštus į šiaurę užima: Krymas, Totorija ir Ukraina. Tai tiek apie tų dviejų lietuviškų grupių geografinį padėjimą.

§3. Baltėnų ir Juodmarėnų gyvenimas

Baltėnai Lietuviai, tai yra dabartinės Lietuvos ir Kuršo gyventojai, nuo senų senovės yra žinomi, kaipo ramūs žemdirbiai ir gintaru prekiautojai. Gintaras, kurį Lietuviai iš Baltiko jurių išgraibydavo, buvo senovėje vienas iš brangiausių tavorų pasaulio rinkose. Jo pirkti atkeliaudavo ne tik senovės Foinikai iš Mažosios Azijos, bet taipgi Graikai ir Romėnai. Romos cezarių papuošalas buvo lietuviškasis gintaras. Tokiu tai budu senovės Romėnai ir dasigaudavo į tolimąją Lietuvį šiaurę, ir paskiaus pradėjo apie Lietuvius aprašyti.

Tuose kraštuose gilioje senovėje buvo neišeinamos amžinos girios. Musų proseiniai gyveno iš medžioklės ir bitininkystės, kuri garsiausia buvo visame pasaulyje. Neišpasakyta žvėrių daugybė ilgai Lietuviams neleido užsiimti ramia žemdirbyste, iki didžiumą girių prakirto ir vilkus, luokius, stumbrius bei kitus plėšrius žvėris pranaikino. Kokią kovą Lietuviai turėjo vesti su miškiniais žvėrimis ir kokia daugybė jų bu-

v0, galima suprasti jau iš to, kad dar 17-mė amžiuje Žemaitijoje kaimiečiai naktimis pasiėmę balanų pundą eidavo su žiburiais uiti ir baidyti vilkus ir meškas nuo savo laidarų, kur ant miegtančių naminių gyvulių tie žvėriš tykodavo užpulti ir sudraskyti. Maži vaikai, besibovydami už rėjos arba jaujos krumuose, dažnai rasdavo mažus vilkučius, kuriuos sterblėj parsinešdavo namo džiaugdamies, kad rado “šunyčius”. . . . Iš giriose augančių apvynių lietuviai darydavo alų ir midų. Iš liepos mauknų pindavo avalines ir vydavo virves. Iš tošių ir žievių pindavo ir remdavo įvairiausius namų rakan-dus. Beržų ir liepų sula davė jiems medegą kaip gardžiam gėrimui, taip ir degutui, ku-rį žiburiui vartodavo. Vėbrų, sabalų, kiau-nių ir udrų kailius bei audinių rietimus leis-davo į svetimus kraštus, o už tuos tavorus sau parsigabendavo iš svetur geležį ir drus-ką. Tarpe girių ir kalnų Lietuviai sau ra-miai ir šiltai gyveno, būdami pačios gamtos apsergėti nuo žiaurių vėjų ir nuožmių prie-šų. “Kalnėnai ir Žemaičiai apsikapėję savo giriose ir versmėse yt pilyse ilgus amžius laimingai gyveno, savo bočių liuosybe džiaug-damiesi ir vieną Dievą, pasaulio Peruną garbindami”, — taip pasakoja mūsų istori-kas Daukantas. Buvo tai gadynė, kurioje,

anot senovės padavimų: “Musų prabočiai aukso-sidabro noragais žemę arė; gyveno meilėje ir tiesoje; nepažinojo: kas mano, kas tavo”....

Kita musų gentainių grupė, butent Juodmarėnai, dar daugiau mums yra istorijoje apie save žinių palikusi. Apie Trakogetus kalba Graikai ir Romėnai. Jų istorikieji karaliai-galiunai ėmė dalyvumą Graikų ir Aigiptėnų karėse. Jie vedė prekybą su Aigiptėnais, Foinikais ir Persais. Karėse Trakai buvo narsūs ir skaitlingi. Taip dar 429 met. pirm Kristaus karalius S u t a l k i s sudarė savo armiją iš 150,000 kareivių, kas anose gadynėse buvo pastebėtinai didelė armija, ir šiandien lygsvariai galėtų lyginties tik Suvienytų Valstijų armija. Lietuviškieji Dokai, po savo karalium V a i r o v y s t u, galėjo statyti net 200,000 vyrų savo armijon. Jau po Kristaus, kada Trakai tapo Romėnų apgalėti, ir kada didelė dašis Trakėnų pabėgo šiandieninėn Lietuvon nuo Romėnų nelaisvės, ir tuomet dar likusieji Trakėnai galėjo išstatyti į 15,000 vienu tik raitelių.

Žirgų auklėjimas Trakijoje buvo garsiausias ant svieto. Jų žirgus pirko pirkliai išgabenimui į įvairias pasaulio dalis.

Kulturingumas Trakėnų iš visų pusių

gyvai apsireiškia. Jie turėjo savo ankstyviausius pinigus, kaip rodo atrandami žemėse pinigai su karaliaus S i a u č i o paveikslu dar nuo 325 metų pirm Kristaus. Regimai, kad jie pinigų mušimą persiėmė nuo Mažosios Azijos savo giminaičių Lydų, kurie patys pirmutiniai ant svieta pinigus išrado.

Jų religija buvo augštai išvystyta, ką parodo Trakijoje randami garbingi senovės alkų ir aukurų paminklai, ant kurių šventoji ugnis Gabija amžinai ruseno, kaip tai buvo ir mūsų senovinėje dabartinėje Lietuvoje. — Politiškai jie buvo gan plačiai išsivystę, jei jie turėjo net savo šalies herbą — Žirgvaikį, ant raudono lauko sidabru išadintą, kuris dar ir šių dienų Lietuviams pateko. “Graikiški ir romėniški raštai suteikia mums nemenką pažintį apie tuos Trakus, o naujesnio laiko mokyti vyrai tą Trakų tauta, kuri pirmutinė Europoje sėjo sėklas šiandieninės kultūros ir dvasiškojo apšvietimo, laiko už visiškai išmirusią kalbiškai ir pavirtusią į šios dienos Rumunus ir Slovėnus (Bulgarus).... Iš artimos pažinties su Trakais persiliudyti teko, joguei jie, dar Herodoto laikuose (484 m. pirm K.), buvo didžiausia tauta ant žemės, išskyrus Indus Azijoje; buvo tai ta pati tauta, kaip

ir Lietuviai ir kalbėjo lietuviškai; arba, kitoniškai sakant, šios dienos Lietuviai yra menka tik liekana nuo galingos ir didės Trakų tautos senovėje”, — taip sako mūsų kitas istorikas, Dr. Basanius.

§4. Lietuviai tarpe Romėnų kujo ir Graikų priekalo.

Jau nuo 600 metų pirm Kristaus Juodmarėnai Lietuviai turėjo atremti Graikų veržimąsi į lietuviškas žemes. Ir, norints Trakai ir Getai savo viduryje įstengė užsilaikyti, vienok jie negalėjo godžių Graikų bangos suturėti. Kelių šimtų metų bėgiu randame lietuviškas gimines iš savo sodybų — kaip va dabartinėje Totorijoje — išstumtas apie visą pakraštį Juodųjų marių; po teisybės, Graikai nusibriovė net į dabartinę Ukrainą ir Rusiją iki pat upei **Tyrai** (Dniestru), o vėliaus iki upei **Vorusteniui** (Dnieprui). Aulinkui tarpe mažesnių lietuviškų giminių ir pačioje Trakijoje pasklido “graikiškoji kultura”, kuri pati per save būtų buvusi ne blogas dalykas. Nelaimė buvo, kad Graikai, kaip ir šios dienos gudiškieji Vokiečiai, netiek savo “kulturą” stengiasi užimtuose kraštuose išplėsti, kiek žemes užgriebti ir savo kolonistais apsodinti. Paskėmė buvo tokia, kad per nuolatines kares

su Graikais atėjunais Trakai nusilpnėjo ir tapo pagrįstas kelias ateinančiai Juodmarėnų lietuviškų giminių vergijai, o net ir visiškai jų išnykimui.

Dalykas buvo tame. Patįs Graikai, nors kadaisiai buvo plačiai savo kultūra atsizy-
mėję, bet jų didelis praturtėjimas ir išau-
gusi plėšrumo dvasia juos pačius pradėjo jų
viduje trandyti; jie pradėjo politiškai gesti.
Patįs pradėję žemyn pulti, Graikai ne tik-
tai nebesuspėjo lietuviškų giminių sugrai-
kinti, bet ir patįs su savo išbujojusia kultu-
ra ir civilizacija ėmė nusilenkti kitai augan-
čiai pasaulio galybei, — butent galybei Ro-
mės imperijos.

Jau I-me krikščionybės amžiuje Romė-
nai buvo pačiame savo politiškos galybės žy-
dėjime. Dar 147 m. pirm Kristaus Romėnai
jau buvo pamušę Graikiją ir Makedoniją;
šitos kadaisiai galingos valstijos dabar jau
buvo pasilikę Romėnų paprastomis provin-
cijomis. O metuose 27 pirm Kr. Romos cie-
sorius Augustas jau buvo valdonu šių žemių,
kurios po dabartinais vardais yra mums ži-
nomos: Portugalija, Ispanija, Francuzija,
Belgija, Holandija, Už-reiniškė Prusija, Ba-
varija, Badenas, Virtembergas, Šveicarija,
Italija, Tyrolis, Austrija, Vengrija, Kroati-
ja, Slavonija, Serbija, Europ. Turkija, Grai-

kija, Mažoji Azija, Syrija, Palestina, Aigiptas, Tripolis, Tunis, Algerija, Moroka ir dalis Anglijos. Žodžiu sakant, Romėnų jungą jau nešė svietas, susidedantis iš suvirš 100 milijonų žmonių, kurių tarpe beveik pusė buvo vien vergai.

Į šiaurę Romėnai ilgai negalėjo įsigriauti, nes lietuviškosios giminės jų neleidė, ir savo laisvomis krutinėmis per metašimčius savo žemę gynė. Tečiaus pačius Lietuvius Graikų kultūra buvo ne tiek sušvelninusi, kiek jų stiprybę pagrauzusi. Ir todėl jau II-me amžiuje po Kristaus Romėnai įstengė į lietuviškąsias žemes įsigriauti. Šiuo tarpu pakliuvo Romėnų vergijon žemės lietuviškųjų Pannonų, Doku, Mysių ir Trakų, — išėmus lietuviškuosius Getvingius, kurie šioje Dunojaus pusėje buvo tarpe Pannonų ir Doku įsispraudę ir kokiū tai stebuklingu būdu nuo Romėnų vergijos atsigyne.

Taigi, kaip sakėme, Juodmarėnų lietuviškosios giminės, plakamos ant Graikų priekalo, tapo Romėnų kujo priplotos. Graikų "kultūra", mūsų gentainius apžiojusi, pražuvo pati Romėnų venteryje ir pražudė Juodmarėnų mūsų gentainių liuosybę, kaip vėliaus, kelioliką šimtmečių praleidus, Didžiojoje Lietuvoje mūsų giminės savo liuo-

sybės netekę pasidavė Lenkų-slavų “kulturai”. Istorija Lietuviams pastebėtinai atsikartoja....

§5. Lietuviai Romėnų nevalioje.

Atėjus Romėnų arėliams į Pajuodmarį, kaip jau minėjome, krito galybė Trakų, Mysių, Dokų ir kitų mažesnių lietuviškų gimi- nių. T r a k i j o s žemė, kur dabar stovi Bul- garija, pakliuvo Romėnams 46 m. po Kris- taus. Pabaigoje III-čio metašimčio cieso- riai Deokletianas ir Konstantinas padarė iš Trakijos šešias provincijas, kurias ir pri- skyrė prie Romos imperijos Rytų prefektu- roje. Daugybės Trakų gyventojų tapo iš- gabenta Romos vergijon, o kiti, katrie su- spėjo išstrukti, bėgo šiaurvakarių pusėn prie savo gentainių dabartinėje Did. Lietuvoje, kur jie jau V-me amžiuje istorikų tampa pa- minėti ir kur jie savo buveinę regis turėjo Mažųjų Trakų apigardose arba Užgirinia- me Trake (dalis Suvalkų ir Vilniaus guber- nių).

M y s i a i, čiela kekė lietuviškų gimi- nių, kurie gyveno dabartinėje Valachijoje ir Moldavijoje, neteko savo liuosybės jau prie Romos ciesaoriaus Augusto, kuris jų že- mę pavertė į Romos provinciją.

D o k a i, tai yra gyventojai dabartinės

Vengrijos ir Transylvanijos, kurie delto save išdidžiai vadindavo Dokais, buk jie esą dideli “gudruoliai” (nuo žodžio “dokti” — išmanyti), dar pirmame krikščionybės amžiuje buvo galinga valstija su savo sostapi-le Sarmise-Gete. Romos cėsorius Trojanas 117 mēte juos galutinai paveikē ir pavertē į savo provinciją. Nemažas buris Dokų buvo taipgi išgabenta Romon kaipo vergai, kiti gi bēgo dabartinės Lietuvos linkun, kur jie vėliaus su Lietuviais susiliejo ir šiandien yra žinomi po vardu “Dzukų”.

Ateidami Romėnai į Juodmarėnų žemes visuomet sutikdavo kietą Lietuvų atsispyrimą. Ilgus metus traukėsi kruvinos karės prieš Romėnus. Lietuviai, nors girdėjo Romėnus esant jau beveik viso svieto valdonais, vienok žinojo ir tą, kad jų paveiktosios tautos verksmingon vergijon pakliu-na, todėl su inirtimu nuo Romėnų gynėsi. Kada vieną kartą, karėje Trakų su Dokais prieš Romėnus mūsų gentainių kariumenė, susitikusi su Romėnais, klausė: “Kas jūs per vieni esate?” Romėnai su puikybe atsakė: “Mes esame Romėnai, pasaulio tautų valdonai.” Tuomet Trakėnai drąsiai atsakė: “Busite valdonai, jeigu mus įveiksite!”

Romėnai Lietuvų žemes užpludę rado

sau ne tiktai gerus kareivius ir vergus, bet ir didelius turtus, kadangi senovinė Trakija ir Dokija labai apščiai turėjo aukso ir sidabro. Istorija mums pasakoja, kaip 107 m., kuomet Romėnai buvo galutinai Doku viešpatystę apgalėję ir nupustiję, Doku karalius Dekevalis, norėdamas savo didelius turtus nuo Romėnų paslėpti, liepė juos pakasti po vandeniu upės Sargetės; tiktai karaliaus draugas ir jo gentis, vardu Bicilis, pakliuvęs Romėnų nelaisvėn, išdavė slaptą, kur yra pakavoti tie turtai, ir visa ta manta tada Romėnams pateko.

Kuomet mes dabar kalbame apie senovinę galybę ir prabingumą mūsų gentainių senovinėje Trakijoje, Mysijoje ir Dokijoje, arba dabartinėse žemėse Bulgarijos, Serbijos ir Ruminijos, tai iš pirmo žvilgsnio sunku įsivaizdinti, kaip jie galėjo nupulti ir net visiškai išnykti.

Bet iš to, ką čia viršuje trumpai paminėjome, kaip Romėnai paveiktasias tautas vergais paversdavo ir Romon išgabendavo, arba, kaip vėl į šitų vietą savo gyventojus atgabendavo ir juos apsodindavo ant kolonijų, arba vėl: kaip buriai mūsų viengėnių iš liuosos valios bėgdavo svetur, kur Romėnų ranka dar nepasiekia, — tai bus aišku, kad toksai mūsų gentainių naiki-

nius negalėjo be apverktinų pasekmių pasilikti. Porai šimtų metų praėjus po Kristaus gimimui, jau viešpatavo Trakijoje Romėnų “kultura” pilnoje to žodžio prasmėje. O reikia neužmiršti, kad Romėnai pradėjo Trakiją ir jos kaimynus naikinti dar kur kas pirm atėjimo Kristaus. Jeigu tos žemės dar ir nebuvo paimtos, tai vienok tukstančiai žmonių jau buvo anksti pakliuvę Romėnų nelaisvėn, ar tai iš pakraščių suiminėjami ramūs gyventojai arba nelaisvėn pakliuvę Trakų kareiviai. Tie visi eidavo vergijon.

Buvo sykį atsitikimas istorijoje, kad lietuviškieji vergai tik ką nesugriovė visos Romos imperijos. Tai buvo apie 71 metus pirm Kristaus arba laikuose “Spartoko maištų”. **S p a r t o k a** s buvo Lietuvis Trakėnas, kadaisiai papuolęs Romėnų nelaisvėn. Tuose laikuose Romoje buvo labai madoje “gladiatorių kovos”: tai yra arba dviejų žmonių muštynės tarpe savęs, arba žmogaus imtynės su miškiniu žvėrimi. Tokios regyklos buvo intaisytos Romėnų cirkuose, kur tukstančiai išlepusių Romėnų mėgdavo suėję į kruvinas kovas žiurėti ir tokiomis regyklo mis savo atšipusius dirksnius jautrinti. — Taigi minėtasis Spartokas, iš vergo, tapo paverstas gladiatorium, — ir ne tik gladia-

torium, bet ir gladiatorių mokintojum. Tai buvo stiprios ir nesugadintos dvasios vyras. Jisai jau buvo permatęs, kad Romėnų ištvirkimas ir išlepimas veda juos pačius į pražūtį; kad skelbiamoji Romos kultūra ir civilizacija yra pradėjusi iš apačios gesti ir puti; jisai matė kasdien atvaromus tukstančius naujų vergų iš visų pasaulio kraštų, kur tik Romenai užkariauja naujas tautas; matė kassykis naujus burius atvaromų surakintų ir savo vientaučių Trakėnų. Jame prabudo kerštas. Ir štai jisai padarė suokalbį. . . . išgriauti Romos imperiją! Pabėgęs iš Kapuvos priemiesčio Romoje su buriu savo suokalbininkų gladiatorių į atokias vietas, jisai paleidžia atsišaukimą į visus Romos vergus, kad prie jo prisivienytų. Kai-pogi tukstančiai vergų ėmė bėgti Spartoko abazan. Nusigando Roma ir išsiuntė savo armiją. Keturius sykius Spartoko buriai apgalėjo Romėnų armiją. Jisai jau ketino traukti į Galiją ir tenai susidėti su tenykščiu valdonu Sertorium bei traukti į Romą. Jeigu tatai jam būtų pavykę, būtų buvusi jau išmušta valanda Romos pražuvimo ar bent visiško vergų paliuosavimo. Bet, ant jo nelaimės, patįs jo surinkti vergai veikia pradėjo užsiimti plėšikavimu ir tuomi visiškai paardė karišką grasmę. Taip ėsant, Ro-

mėnų pulkavedis Krasus ant Spartoko užpuolė ir iki padomėnės sumušė. Vergų armijai kritus, patsai Spartokas su pastebėtinu narsumu kovojo iki paskutinosios. Sužeistas į koją, jisai dar ant kelių pasistiebdamas kovėsi, viena ranka su skydu prisidengdamas, o kita su kardu smogdamas kur pakliuvo. Ir kuomet jisai ant galo sukrito, tai jau ant kruvos Romėnų lavonų, kuriuos jisai savo inirtusioje kovoje buvo išklajęs. Tas vergų sukilimas užsibaigė pilnu vergų nepasisekimu; 40,000 Spartoko pasekėjų tapo ant vietos išmušta. — Bet mums paliko paminklas to, kaip senovės mūsų gentainiai Trakėnai mylėjo liuosybę.

§6. Lietuvių kelionės dainose ir istorijoje.

Vai eisim eisim, čionai nebusim, —

Čia ne mūsų šalelė;

Čion duona juoda, ir tos neduoda,

Sudžiusim kaip nendrelės.

Gili ir galinga yra ši senovės Lietuvių daina. Ji parodo, kad didelės Lietuvių giminės, įvairių aplinkybių iš savo žemės išvartytos, kėlėsi į šiaurvakarius, tai yra linkon dabartinės Lietuvos, sau atvangios vietas jieškodami. Taip dainavo Trakėnai, kuomet buriais bėgo iš savo žemės laikuose Aigipto faraono Sesostro (apie 1400 m. pirm

K.), kuris Europon įsigriovė ir beveik visą Trakiją buvo pamušęs; taip bėgo tie patys Trakėnai, Budinai ir Krobyzai (lietuviškieji Krivyčiai, dabartiniai suslavizuoti Baltarusiai) nuo atėjimo Trakijon Persų užkariautojo Dariaus (apie 490 m. pirm K.); nuo Aleksandro Makedoniečio audravimų išbėgo garsieji Getai ir Tribaliai, kurie Lietuvon atitraukė (apie 338 m. pirm K.); taip bėgo Lietuvos link Mažagetai, spaudžiami ankstyvesniųjų Hunų palei Juodasias mares; ant galo nesuskaitomos Lietuvių giminės ir giminėlės bėgo iš Trakijos, Mysijos ir Dokijos, kuomet Romėnai pavergė Dunojaus sritis pradžioje krikščionių gadynės.

Visų tų giminių keliai gulėjo linkui Baltiko jūros. Čionai ant kelio susitikdavo giminės sau artimas, ir giminės visai svetimas. Nelabai mylėjo atėjunų pabėgėlių artimesni pagal kalbą ir padermę žmonės, nes reikėdavo tokios minios atklujojusių žmonių maitinti, dengti ir apsigyvenimui vietą surasti. Ką jau besakyti apie svetimų kraujo žmones, kaip ve pusiau-mongoliškus Skytus ir Siauromatus (dabartinius Slavus) arba vėl iš Skandinavijos išstrukusius ir beklukinėjančius nuožmius Gudus (Gothus arba Vokiečius), — tie tiesiog novyte novijo mūsų keliaujančias giminės! Todel tai mūsų

giminaičiai ir negalėjo niekur arčiau nuo Pajuodmario apsigyventi. Jie pasislinko nuo Dunojaus, jie pasiekė upę Tyrą, traukė į upę Pripečę, kiti į Vystulę, — pagaliaus nusistumė linkui Nemuno ir Baltiko. Tai buvo galas kelio.

Jie buvo papratę turtingai ir ištekliu gyventi (istorija parodo Trakiją buvusią labai turtinga šalimi), todėl ir dainavo savo kelionėmis tarp svetimųjų: “Vai eisim, eisim, mes čia nebusim” . . . Nerasdavo vietos ramiai apsigyventi su savo visomis giminėmis, su savo gyvulių bandomis, todėl ir sakydavo: “Čia dar ne mūsų šalėlė, — eisim dar toliau.” Sunki tai ir ilga buvo kelionė. Ji reikalavo ne metų, ne desėtkų, bet kartais tik po šimto ar kito metų Trakai, Getai, Mažagetai ir kitos lietuviškos giminės ant dabartinių Lietuvos žemių atsirasdavo.

Sulyg Basaniaus surinktų žinių iš senovės raštininkų mes sekančiais amžiais randame Juodmarėnus Lietuvius ant dabartinės Lietuvos žemės jau žinomus (ir gali būti jau labai senai apsigyvenusius):

Skirai, Ventai ir Giruliai jau gyveno Lietuvoje I-mame amžiuje po Kristaus.

Gelionis, Azutyriai, Galinčiai, Sudėnai,

Salavonįs, Salai ir kiti jau buvę žinomi I-me amžiuje.

Mažagetai jau buvę randami dabartinėje Žemaitijoje IV-me amžiuje.

Trakai ir Getai V-me ir VI-me amžiuje.

Lietuvninkai (Lidvicingi) pirmą sykį tarpe raštininkų minavojami jau II-me amžiuje.

Prusai-Getai IX-me amžiuje.

Krivyčiai, arba trakiškieji (Graikų vadinami) Krobyzai, pasirodę raštuose tiksliai X-me amžiuje.

Kokias gimines jie čionai kiekvieni ateidami rado ir kada jie čionai atėjo, tas dar nėra šiandien pilnai iširta; pagaliaus šito veikalėlio ribos mums nei nevelija įsileisti. Gana to pasakius, kad randame istoriją liudijant, jogei jie atsinešė savo seną išdirbtą kultūrą, savo tradicijas, savo tikėjimą, ką paliudija palyginamoji mythologija Lietuvių su rytinėmis tautomis, ypačingai su senovės Lydais, Brygais, Pelasgais, Graikais ir Getrusais. Jie atsinešė žymes mūsų kalboje, kuri yra artimiausi Indusų šventajai kalbai Sanskritui; jie atsinešė su savim liudijimus apie jų ilgus ir garsingus pabuvojimus apie senutį Dunojų, didžiausią upę Europoje. Nei viena tauta

neturi tiek dainų, kurios kvėpia taip gilia senove, kaip Lietuvių dainos. Nei viena tauta taip nesisavina sau dainose Dunojaus, kaip Lietuvių tauta. Ne kas kitas, kaip mūsų giminaičiai, trakėniškieji prabočiai su savim atsinešė tokias daineles, kaip: “Per didžias mares, per Dunojėlį-ateina akruntėlis”, arba “Dirbdinčiau tiltelį per Dunojėlį, lankyčiau panelę kas vakarėlį”, arba: “Siuntė mane motinėle į Dunojų vandenėlio; su žalvario naščiukėliais, su sidabro viedrukėliais”, arba: “Vai per Dunojėlį, vai per upytėlę, atplaukia laivelis, tam laive bernelis. Aukselio šukelėms galvelę šukavo, geltonus plaukelius Dunojėlin leido.” Ir tam panašių dainelių, amžinų mūsų tautos paminklų, randasi nesuskaitomos variacijos. Tos visos dainos ne kieno kito buvo sutvertos, kaip tiktai senovės trakiškųjų bardų-dainių, kurių senovė gal siekia net iki garsiųjų Trakijos dainių-kulturnešių Varpėjo (Orpėjaus), Musajaus ir kitų. . . . Nes tik jie, senovės Trakijos gyventojai, buvo Dunojaus upės valdonais, iki jų Romėnai, per daugel metų užpuldinėję, galutinai nepamušė I-me amžiuje po Kristaus. . . .

§7. “Barzdoti vyrai iš užjurių.”

Lietuvių istoriški padavimai atkar-

totinai liudija apie vienus iš jų didžiausių priešų. — “Barzdokus vyrus iš už jurių.” Tai buvo Gudai (kuriuos buvo vadinama Gotais, o šiandien jų ainiai yra mums žinomi po vardais: Švedų, Danų ir Vokiečių). Pirm Hunų atėjimo Europon ir ant lietuviškųjų žemių Gudai yra sulošę mūsų tautos gyvenime labai garsingą rolę, todėl keletas žodžių reikia ir apie tatai pridurti.

Iš kur paėjo Gudai*) dar tebėra neištirta, ir nežiurint šiandien didelio pažingėjimo etnologijos mokslo, dar neįstengta atidengti ukanotosios Gduų praeities. Vieni juos laiko už ainius garsiųjų ir paslaptinųjų senovės Skytų, kurie ant šiandieninės Maskolijos žemių buvo pavisę ir nuo daugelio amžių su lietuviškomis giminėmis susiedžiavo; kiti sako, kad jie ėsą pasiplatinę iš dabartinės Skandinavijos, ir iš čionai, kaip iš kokio avilio, jų spiečiai atveju atvejais lakstė vidurinėn Europon ir vedė pasi-

*) Daukantas ir Valančius įvedė klaidingą Rusams vardą, pavadindami “Gudais”. Naujaušis mokslas ir Lietuvių padavimai liudija, kad Rusai buvo juodbruviai, o Gudai — rudi. Todėl Gudai yra blondinai Gothai dabartinių Vokiečių, etc. prabočiai. Kadangi vokiški Gudai buvo gyvenę ir Rusijos žemėje, todėl kaip-kas ir praminė visus Rusus — Gudais.

baisėtinus užkariavimus, iki ilgainiui jie net pagriovė didžiausią Romos imperiją.

Mums rodosi, kad abidvi viršuje minėtos teorijos yra teisingos, tiktai reikia jų tarpe pravesti vidurinis kelias. Labai galėjo būti dabartinė Maskolija, o senovinė Skytija, tųjų Gudų tėvynė. Jie buvo Arėnų veislės žmonės, ir daug pirmiau už Lietuvius nuo savo pirmutivio veislės kelmo atsiskyrę. Jie buvo pailgagalviai ir šviesveidžiai (blondinai), nes gyveno ilgus amžius šaltais Baltiko ir šiaurinės Maskolijos pakraščiais. Jie labai panašūs į turaniškuosius Suomius (Finus), kurie žiluo-se amžiuose bene didesnę dalį Europos buvo apgyvenę ir kuriuos pirmiausia Gudai turėjo išnovyti ir su jais susimaišyti. Kad jie atsirado Skandinavijoje, tai tas nenuostabu: Gudai tenai išsiuntinėdavo savo kolonijas ir gadynių bėgiu labai jų praviso. Ir kuomet veliaus Europoje jau juodbruvių Alpėnų rasė užviešpatavo ir net pačius šviesveidžius Gudus Maskolijoje praretino, ir kuomet Gudų kolonistai pradėjo iš Skandinavijos atgal iš už Baltiko atsikeldinėti, tai tų gadynių žmonėms pasirodė, kad jie tik tenai ir buvo atsiradę.

Kaip ten nebutų, bet Baltėnai Lietuviai savo gyvenimo istorijoje labai anks-

ti pradeda kovas vesti su Gudais, atplaukiančiais iš už jurių — Skandinavijos. Gudai yra aprašomi, kaip nepanašūs į kitus arėniškosios padermės žmones. Jie buvo pasiryžę ant pavojingiausių užmačių, neramaus budo, neprisirišę prie jokios vienos vietos, godūs svetimus apiplėšti, visuomet gatavi visokias žmonijos teises po kojų minti (jų pobudis dar ir šiandien pas jų ainius Vokiečius nėra sušvelnėjęs). Buvo neblogai, sulyg savo gadynės apsišvietę, turėjo labai kietus savo morališkus papročius, buvo nuožmūs del kiekvieno, kurį tik manė jų priešu esant. Buvo pratę ant jurių irklauti, kovoti su vandens bangų pagaire, ingudę narsybėn, neišpasakytan prisispaudiman prie sunkiausių žygių, — tuo žvilgsniu juos galima buvo skaityti šiaurės karžygiais.

Šitų tai barzdotų smarkininkų gaujos pradėjo persikeldinėti iš Skandinavijos per Baltiką į dabartinę Lietuvą. Jeigu tikėti Jordaniui, tai pirmutinė toki ekspedicija Gudų įvykusi dar net 1490 m. pirm Kr., kuomet nemažas buris Gudų vedami savo karaliuno Berigo išigriovę į Baltėnų žemę ir pirmučiausiai pavergę lietuviškąją giminę **Ulmerugius**. Tais ar biskį kitais laikais tų pačių Gudų gauja atsibriovusi iš Danijos ir

jau buvusi pavergusi šias gimines: **Griaušnius, Augantsius, Janiksius, Tytelius, Rugius, Arokis ir Ranius**. Penktasis Gudų karalius po Berigui, butent Pilimeras (aplink 1324 pirm K.) slinkęs iš Lietuvos tolyn per dabartinę Baltrusiją, kur Gudai pavergę pirmiausiai giminę vardu "Spaliai," ir paskui jau traukę tolyn iki Juodųjų marių. To tai karaliaus laikuose, anot Jordanielės keistos pasakos, Gudų abaze prisikliovę skytiškos raganos, kurias karalius liepęs į pelkes išvyti, ir tenai pelkėse, — kaip biskį pirmiau mes papasakojome, — jos su velniais susiglamėsčiavę ir tokiu budu Hunus paveisę. . . .

Ne vienais metais tokios Gudų ekspedicijos įvyko. Pasaulio istorija žino apie skandinaviškuosius plėšikus, po visokiais vardais, iš Skandinavijos kilusius ir vis tolyn keliavusius bei savo nuožmiais užkariavimais nuogandą nešusius. Laikas nuo laiko, nedidelė Skandinavija, lyg koksai venterys, tų smarkininkų privaisydavo ir po kokiuo nors vadu iš savo žemių išsiųsdavo svietan "laimės jieškoti." Kaip už pusantro tukstančio metų prieš Kristų jie iš tenai keldavosi, taip ir praėjus pusantro tukstančio metų po Kristui tie jurių plėšikai iš sa-

vō skandinaviško avilio spiečiais pasipildāvo.

Baltēnai Lietuviai buvo jų pirmutinē stotis. Čia jie turēdavo nuo savo aldijų ginkluoti išsēsti, čia jie turēdavo savo badą ir alkį nuramdyti. O čionai visko buvo. Pas musų prabočius lietuviškuosius Aisčius Gudai gaudavo visokio turto: gintaro, brangių kailių, linų, visokių javų, midaus, visokio maisto; o ypač jie čionai prisirinkdavo, savo tolimesnei plēšikavimų kelionei, gražių žirgelių, kuriuos Lietuvijų giminēs dar nuo senų senovēs labai mylėjo ir raižiai augino. Reta tauta ant svieta turėjo tokį prisirišimą prie žirgų, kaip Lietuviai. Užtai reta musų dainelē neminavoja “risto žirgelio”; reta koki kita kalba turi tiek daug vardų savo arklių pavadinimui, k. v. bēris, palšis, juodis, pilkis, keršis, plēsnis, raudis, dulis, žergstis, juodbēris, šviesbēris, skaistbēris, briedplaukis, baltkojis, žvairakis, kuosis, piedulkojis, laukakaktis, balta-prusnis, širmis, šyvis, pelėkis, sartis, blesis, oboliuotis, etc.

Taigi čionai vilioje viliojo Gudus lietuviškoji manta. Tie nuožmųs atėjūnai pirmučiausiu žingsniu ant lietuviškos žemēs pereidavo su ginklais per Lietuvijų kaimus ir jų sodybas viską atimdami. Nepalikda-

võ nieko, lygiai taip kaip dar dienų skaičius atgal dabartinėje Europos karėje (1914-19) jų ainiai Vokiečiai Lietuvą nuogė po “kulturiškesniu” pavadinimu: darydami “rekviziciją,” arba lygiai taip, kaip jų ainiai teutoniškieji Kryževiai dar viduramžiuose darė “rekviziciją” ant didesnės Dievui garbės ir švento tikėjimo spartesniam praplatinimui. . . .

Kruvinos karės per šimtus metų tęsėsi tarpe besiginančių Lietuvių iš vienos pusės, ir tarpe vis naujų gaujų atkeliaujančių tų baisiųjų “barzdotų vyrų iš už marių,” apie kuriuos su tokia nuoganda mūsų pasakos ir padavimai seka. Kas išskaitys, kiek šimtų tukstančių mūsų prabočių tapo išmušta per Gudus, kiek turto išplėšta, kiek jų gyvenimų išgriauta ir išdeginta, kiek jų kultūros išnaikinta, kiek vaikelių į nelaisvę paimta ir į Gudus paversta, kiek mūsų gimiinių vergijon išvaryta! Mūsų ainiai prabočiai buvo ramūs žmonės, neturėjo tokių ginklų, kaip į plėšimus pasiruosę Gudai turėdavo. Veltui mūsų prabočiai Aisčiai, o vėliaus Giruliai ir Žemaičiai bandydavo savo kariumenę sutelkti prieš Gudus; veltui jie iškeldavo augštai savo baltą vėliavą, kurios dugne buvo besėdįs žmogus meškos galva (Žemaičių emblema), o ant vėliavos buvo

išrašytas griaudus šauksmas į dievą Kurėjį sekančiais žodžiais: **“Dieve Kurėji, supykk ant pustytojų, ištikk juos!”** — nieko tas negelbėdavo: Gudų išlavintas mušrumas visuomet Lietuvius nunuogdavo ir pavergdavo. Užtai iki pat paskiausių laikų pas Lietuvius užsiliko senovės mūsų viengėčio pirmutinė malda-giesmė: **“Perkune dievaiti, nemušk Žemaitį; tik muškie Gudą, kaip šunį rudą.”**

§8. Lietuvių kelionės su Gudais.

Baigdami šitą perskyrimą, — apie anų gadynių Lietuvių prietikius, laikuose Hunų įsigriovimo Europon, — turime dabar sumegsti mūsų šiojo perskyrimo mintį ir pasiaiškinti: kodel mes į savo pasakojimą inpyinėme skandinaviškųjų Gudų siautojimą per lietuviškas žemes. Matykite, toliaus mes atrasime, jogei keletas lietuviškų giminų pateko į Hunų karaliaus Attilos abazą ir sykiu su baisiaisiais Hunais ėjo vidurin Europos, su ryškum tikslu išgriauti Romos imperiją bei sunaikinti tik ką pražydusią krikščioniškąją civilizaciją. Reikia tad mums išsiaiškinti: koku budu Lietuvių giminės prie Hunų prisikliovė.

Iš to, ką mes pereitame skirsnelyje papasakojom apie Gudų siautimą per Lietu-

vių žemes, pasirodo aišku, kodel keletas lietuviškų giminių, nuo 1-mo iki 4-to metašimčių po Kristaus, atsirado vėl ties Juodosiomis marėmis, kitos iš jų vos trumpą laiką pabuvoję dabartinėje Lietuvoje ir Prusijoje, pakraščiais Baltiko marių. Jau augščiau mes priminėme, kad Gudai, iš Skandinavijos į Lietuvą įsiverždami, ant vietos nepasiliko; jie Lietuvą nupustydavo, kurias-ne-kurias gimines pavergdavo ir ant jų savo karaliukus-valdonus pastatydavo. Pati gi didžiuma Gudų, su visomis savo plėšikų armijomis traukdavo tolyn į dabartinę Ukrainą, o paskiaus į Pajuodmarį ir į Romėnų valdomasias provincijas. Šitoji Gudų banga patraukė su savim didelę daugybę Lietuvių keliauti. Vienus iš jų Gudai varu išvarydavo į savo abazą prijungę; kiti iš liuosos valios keliavo, Gudų prikalbinėjami, jogei išvijus Romėnus nuo Juodųjų marių teksią visiems dideli turtai ir milžiniški žemės plotai, kuriais Gudai su Lietuviais pasidalinsią. Lietuviams, kurie už šimto-kito metų atgal buvo nuo pietryčių čionai atkeliavę, dar tebebuvo šviežios tradicijos, kaip jų prabočiai linksmai ir laimingai gyveno šiltuose ir derlinguose kraštuose apie upę Tyrą ir Dunojų; ilgėjosi jie savo senelių vietos. Todėl kiti ir iš liuso noro dėjosi su

Gudais į jų kelionę į rytus, ypač kad jiems buvo žadama globa ir apgynimas, kaip nuo žmogžudžiaujančių šiaurėje maskoliškųjų Sarmatų, taip ir nuo pietuose smarkaujančių Romėnų.

Tokiu budu, einant Gudams į pietryčius matome sykiu iš Lietuvos iškeliausias Liet. gimines **Girulius, Skirus, Sudargus, Rugius, Silingus, Gelionis, Niaurius** ir kitus. Reikia vienok vis prisiminti tą, ką mes augščiau minėjome, kad šitos Gudu kelionės at-sibuvo ne vienu sykiu, bet per ilgus amžius. Pirmiaus kalbėjome apie gana ankstyvą ke-lionę Gudu karaliaus Berigo ir karaliaus Pilimero. Laikas nuo laiko kitos Gudu sro-vės iš Skandinavijos pakildavo, ir vienos per Prusiją palei Vystulės upę lietuviškas gimines su savim vilkdavo, kitos tiesiog pro da-bartinę Klaipėdą ir Žemaitiją tokia-pat pa-siauba žemes nušluodavo. Įvairiais tat lai-kais ir lietuviškos giminės su Gudais iške- liaudavo.

Jau metuose 215 po Kristaus ant Dniep-ro upės pasirodo lietuviškieji Skirai, su sa-vo galinga armija, bet sykiu su Gudais be- keliaujantie. Apie 245 m. Gudai pradėjo už- puolimus ant Romėnų valdomų, o seniaus buvusių lietuviškų žemių: Dokijos ir Mysi-jos, palei Dunojų. Čionai matome lietuviš-

kuosius Skirus ir Sudargus kruvon susiliejusius ir po vienu savo karalium, vardu **K a n d a k i s**, Gudams talkininkaujančius. Vienok istorija primena, kad Lietuviai ne visuomet mėgo eiti su Gudais sykiu į jų plėšimo ekspedicijas; jie, sakoma, mėgo su tenykščiais žmonėmis veikiai į gerus santykius sueiti ir pamesdami ginklus užsiimti žemdirbyste. Matomai, kad jie teberasdavo savo giminės žmonių tarpe Doku ir Mysių, su kuriais nenorėdavo karės vesti. Suprantama, kad tas Gudams parėjūnams nepatikdavo, ir jie versdavo mūsų vientaučius vėl imtis ginklo ir leistis į Gudų vedamuosius plėšikavimo žygius. Ilgainiui santikiai tarpe Lietuvių ir Gudų taip paaštrėjo, ir pas Lietuvius tokia neapikanta ant Gudų užsidegė, kad jie sumanė pakelti prieš Gudus revoliuciją. Šitą revoliuciją pakurstė gudiški Švabai, kurie iš pavydo norėjo didžiųjų Gudų viršenybę nusimesti. Kaipogi Skirai ir Sudargai pakėlė prieš Gudus atvirą karę. Bet savo talkininkų suvilti, tapo visiškai sumušti. Sumušti tapo, bet nebuvo dar pergalėti. Ir vėliaus, kada tie patįs Švabai vėl prieš Gudus sukilo, tai Skirai, vedami savo karaliaus **E i d u k o n i o**, o Sudargai, vedami kokio tenai vado, vardu Volfo, pasiskubė Švabams į talką. Lygiai ir šiuo sykiu

Gudai su savo gaujomis kariauninkų sukilėlius sumušė iš padomenės. Eidukonis su savo žmonėmis gelbėjosi pabėgimu anon pusėn Dunojaus ir pasidavimu Romėnams. Tas atsitiko apie 355 m. Vėliaus jie pasirodo ant scenos, kada Hunai ateina Europon.

Kaslink lietuviškųjų Girulių, tai jų likimas buvo kitoniškas. Teisybė, kad jie tose pačiose Gudų bangose iškeliavo iš dabartinės Žemaitijos antrame amžiuje po Kristaus. Bet jie Gudų intekmei nepasidavė. Jie matomai iškeliavo, kaipo didelė ir nepri gulminga giminė, ir jie matomai išėjo iš gero noro, o visai ne kaipo Gudų plėšikavimo talkininkai. Apie juos istorija rašo, kad jie sykiu su Gudais į pietryčius ėjo, bet nieko nesako, kad jie būtų dalyvavę Gudų šaldravimo žygiuose. Priešingai, jie, matomai, nuo Gudų toliaus visiškai buvo atsiskyre ir apie upę Tyrą (Dniestrą) pasilikę, kur laikinai kaipo ramūs žemdirbiai buvo geroką laiką apsigyvenę, iki pabaigoje trečiojo amžiaus po Kristaus jie vėl iškyla istorijos šviesoje jau kaipo stipri ir karinga tauta. Juos mes dar kada-nors susitiksime mūsų tolimesniame papasakojime, todėl dabar paliekame tenai kur radome.

Apie kitas su Gudais iškeliavusias lietuviškas gimines šioje vietoje mums nepri-

šieis kas daug pasakyti, — viena, kad pati istorija dar nedaug šviesos yra ant jų buse- nos užmetusi, antra — jų busena prie šito rašto užduoties nedaugeliu tesiriša.

Tokią tai trumpą mūsų giminių padėji- mo peržvalgą padarę, mes vėl grįžtame prie Hunų.

Hunų Įsiveržimas Europon

§1. Pati Europa paruošia Hunams kelią.

Kad aiškiau numanyti, kokią rolę Hunai sužaidė pasaulio istorijoje, reikia nors trumpas žvilgsnis mesti į tuometinį Europos padėjimą.

Įsidėmėkime, jogei tuose laikuose Europa — tai buvo Roma. Prisiminkime ir tą, kad Romos galybė jau buvo pradėjusi žemyn dideliais šuoliais kristi. Jau buvo praėję laikai didžiųjų Romos cezarių Augusto, Tiberiaus ir jų inpėdinių, kurie buvo sutvėrę Romos taip vadinamąją “aukso galdynę”.

Pirmiausiai Romos pamatai sudrebėjo laisvės netekus. Jau ciesorius Deokletianas (284 m.) drąsiai apsiskelbė vyriausiu ir vienintėliu Romos ir beveik viso pasaulio viešpačiu ir despotu. Romos senatoriai, kurie ikišiolai dar nors silpną žmonių balsą galėdavo išreikšti, dabar tapo paversti į nebyles lėlytes. Negana to. Tas patsai Deokletianas su didžiausiu įnirtimu atnaujino savo pranokėjų ciesorių užvestus pasibaisėtinus persekiojimus krikščionių. — Tokiu budu Romos galybė vienu rėžtu susilaukė du pavojingu priešų: vieną — savo pris-

paustąją pagoniškąją visuomenę, antrą — kraujuose plukdomą krikščionių žmoniją. Pačioje Romoje ir josios užkariautose provincijose kilo nesuskaitomi ir gresmūs maištai ir sukilimai. — Nebegalėdamas toko didelio Romos pasaulio išvaldyti, Deokletianas priskyre dar tris bendrus cėsorius, kurių kiekvienam pavedė tam tikrą dalį svieto valdyti, o patsai apleido Romos žemę, perkeldamas savo sostą Nikodemijos miestan į Mažąją Aziją.

Tai buvo didžiausi Deokletiano klaida šitas persikėlimas Azijon. Šituo žygiu tapo pradėta plėsti Roma į dvi pusi ir jos stiprybė į dvi dali išskirti. Ką Deokletianas pradėjo, tą jo vėlesnis inpėdinis Konstantinas Didisis užbaigė. Jisai, po 314 m. pasilikęs vienintėliu visų Romos pasviečių cėsorium ir despotu, galutinai Romos valdžiavietę pasiskyrė Konstantinopoliaus mieste, kurį jis patsai Byzantijoje, dabartinėje Turkijoje, išstatė. Pačią Romą ir visą vakarinę Europą pavedė valdyti tam tikriems, savo nuskirtiems valdimierams. Pagaliaus nuo 364 m. Romos imperija galutinai tapo padalinta į dvi dali: Vakarų imperiją ir Rytų imperiją; pirmąją valdė cėsorius Valentinianas, antrąją — cėsorius Valensas.

Nuo šito laiko Romos galybė, budama pusiau padalinta, pradėjo tirpte tirpti. Jau buvo paliovē Romon plaukė laivai, prikrauti aukso, sidabro, visokeriopų pasaulio turtų ir nesuskaitomos minios vergų, kaip buvo senovėje. Valstija biednėjo ir tolydžiui brido vis gilyn į skolas, nežiurint to, nors savo valdiniam pastaruosius marškinius mokesčiais nuvilkdavo. Kariumenė negaudama algos nuolatos maištus keldavo, o kurios-ne-kurios provincijos atvėrai Romos valdonybę nusimesdavo ir sau atskirus karalius išsirinkdavo. Bankrutijo turtinčiausi luomai aristokratijos, o jau vergų ir bėdinojo proletarijaus gyvenimas pasiekė augščiausį skurdo laipsnį.

Su ekonominiu suvargimu visuomet grečiumi eina ir visuotinas kultūrinis šalies bei tautų puolimas. Taip dėjosi ir Romoje. Visos tos begalinės eilės Romos galiunų-patricijų, kurie praėjusiais amžiais yt kokie sietynai žibėdavo apie savo saulę galingų Romos cezarių sostą, ir prieš kuriuos beveik visas pasaulis drebėjo, dabar suslinko ir visuomenės tamsiuose rukuose išsklido. Gražiausios architektūros, stabmeldiškieji dievnamiai, palociai, cirkai, amfiteatrai, šventvietės su savo auksuotomis marmuro kolonomis, pradėjo Romoje irti

ir griuti. Galingi Romėnų senovės dievai: Jovis, Minerva, Saturnas ir Marsas mėtė savo stabus kniupščiomis į žemę, idant daugiaus jau niekuomet nebeatsikelti. . . . Tirpo tie milžiniški turtai iš viso pasaulio surinkti, sykiu temo ir gaišo visatiname nykime ta gražiausioji Romėnų raštija, poezija ir dailė. Nutilo dailiabalsiai Romėnų dainiai, o viršum jų prabudo bado ir nusiminimo riksmas iš krutinių milijonų vergų ir Romos valdomųjų svetimųjų provincijų. Sugedimas ir ilgaamžinis ištvirkimas Romėnų diduomenės, o nuskriaudimas liaudies pagaliaus rodyte rodė, jogei Romos stabmeldinė civilizacija jau baigė atgyventi savo paskutines dienas.

Teisybė, kad vieton praeinančios stabmeldinės civilizacijos, 4-ame amžiuje jau buvo pražydusi krikščionių civilizacija. Teisybė, kad Roma buvo jau visos krikščionybės vidurakis. Naujas mokslas — meilės artimo ir prakilnios ukėsystės suteikimas kiekvienam žmogui-piliečiui, rodos jau buvo inleidęs šviežio kraujo į gįslas Europos žmonių 5-tame šimtmetyje. Vienok viskas šitas nesulaikė Romos puolimo, bet dar juoba paskubino. . . . Pati Roma, senutė Roma jau ruošė sau laidotuves. Kas senas, tas yra nusenęs, ir pareina anksčiau ar vėliau

laikas tam su naujaja gadyne atsisveikinti. . . .

Ant nukaršusios Romos civilizacijos laidotuvių pasiskubino nauji ir išgąstingi gaivalai. Tai buvo tytveikos klujojančių barbarų. Vandalai, Švabai, Alanai, Burgundai, Gudai ir kiti klajunai tai iš rytų tai iš šiaurės Romos žemes užimdavo ir kiekvienai stengdavosi kuodaugiausiai Romos turtų pasiplėšti, — tarsi atsiimdami tą, ką patįs Romėnai senovėje buvo iš svetimų šalių išgrobę ir Romon sugabenę. Vėlesniu laiku net ir lietuviškos giminės stengėsi mirštantį liutą-Romą įspirti ir savo dalį iš jos atsiimti, — nes buvo laikas, kuomet lietuviškieji Giruliai, vedami savo karaliaus **Vadukario** (Oduvakario) buvo Italiją nupustiję ir ant jos sosto savo karalių pasodinę. . . .

Tarpe tų visų Romos karšintojų pribuvo ir Hunai.

§2. Kaip Giruliai nuo žuties išliko.

Tais laikais, apie kuriuos mes pasakojame, pusėtinai garsiai buvo paskilbęs vardas mūsų viengėnčių Girulių pasaulio istorijoje. Jie buvo sutvirtėję kaip neprigulminga tauta, po valdžia savo karaliaus Alarikio, potam kaip jie, kaip augščiau regėjo-

me, buvo iš dabartinės mūsų Lietuvos su Gudų bangomis nuslinkę net Juodųjų marių linkon. Ir štai kaip toliau jų dėsos vyko.

Mažojoje Azijoje pakilo tautos, norėdamos Romėnų viršenybę nusimesti. Ypatin-gai buvo sustiprėję Persai. Taigi 259 m. Romos ciesorius Valerianas pasiryžo skau-džiai nubausti besišiaušiančius Persus, ir tuomi tikslu surinkęs pačią stambiausią Ro-mėnų armiją išsikėlė Mažojon Azijon (į tą pavojingąjį karės žygį, iš kurio vėliaus nei patsai ciesorius gyvas nebesugrįžo). Šitą matant, Giruliams parėjo mintis, joguei da-bar, kada Romėnai užimti karėmis, atėjo pagabi valanda suduoti šiems pastarie-siems smugį ir ant visados paliuosuoti iš-po Romėnų jungo savo gentainius Dokus, My-sius ir Trakus. Todel Girulių vadas N a u l o b a t i s, surinkęs didelius burius savo jau-nuomenės, užgulė Romėnų valdomas žemes.

Kaip žinome, Giruliams tuo žygiu ne-pasisekė Romėnų galybės palaužti; tečiaus tasis Girulių pasikilnijimas tokį armyderį Romoje padarė, kad ciesoriaus sunus Ga-lienus bevelijo pinigais nuo Girulių ramybę pirkti, negu su jais kariauti. Pirkdamas tą santaiką Romos ciesorius Giruliams ati-davė didelius žemės plotus tarpe Dniepro ir Juodųjų marių, kur buvo mūsų viengen-

čiai drauge su kita lietuviška gimine, **Gelio-**
niš jau buvo apsisėdę ir ramų gyvenimą
bepradėję vesti. Patsai Naulobatis tapo pri-
imtas Romos pilietybėn ir apdovanotas la-
bai augštos garbės Romos konsulo titulu.

Tačiau nepoilgo kitos audros pradėjo
kilti ir ramų gyvenimą Giruliams drumsti.
Tai buvo nauji Gudų įsisiubavimai. Gudai
niekomet ant vietos nenurimdami, dabar
buvo būtina užsigviešę užpulti Romėnus
ir jų imperiją griauti. Kaipogi apie 269
m. jie sutelkė daugybę aplinkinių tautų, ku-
rių tarpan ir Girulius telkties jie prispyrė.
Viso labo Gudai sudarė apie 320,000 gin-
kluotų vyrų, su kuriais ir įsigriovė į Romė-
nų provincijas. Įvyko ilgos ir smurtos im-
tynės, kurios labai netikusiai Gudams užsi-
baigė, nes pastarajame mušyje ant upės
Naisės ciesorius Aurelius sumušė Gudų
tytveikas iš padomėnės.

Apsivylę Gudų galybėje ir dikčiai to-
kiose talkose nukentėję, Giruliai ilgainiui
pasiryžo netik niekomet su Gudais nebesi-
dėti, bet ir jų pačių galybę sulaužyti, idant
jie nebegalėtų paskiaus Girulius traukti į
tokias pavojingas talkas. Delto apie 350 m.
Giruliai sutelkė visas aplinkines Lietuvių
gimines, kaip lygiai pasikvietė iš šiaurės
burius Alanų (apie kuriuos žemiau pasa-

kysim), ir apšaukē visuotiną karę priešais Gudus. Bet liudnos pasekmės iš to išėjo. Tais laikais Gudai buvo sau apsirinkę karaliumi garsųjį G e r m a n a r i k j ; tai buvo smarkus kariauninkas, guvus politikierius, garbegodys valdonas ir uršus tyranas. Tai gi po jo vada susispietė nesvietiškos tytveikos Gudų padermės žmonių. Tarpe lietuviškųjų giminių ir tarpe Gudų kilo kova už gyvastį ir mirtį. Ir ta kova mūsų viegenčiams užsibaigė taip nelaimingai, kad jie baisiai sumušti, turėjo gelbėtis visišku pasitraukimu iš savo žemės. Likusieji nuo tos nelaimingos karės Giruliai, drauge su savo talkininkais Alanais traukė į pietus, vieni kitiems prisiekę verčiaus savo žemę apleisti, ar geriaus net Romėnams pasiduoti, negu pripažinti ant savęs Gudų viršenybę.

Po tulo laiko mes randame Girulius apsigyvenusius Pannonijoje (dabartinėje Vengrijoje). Matomai, jie netiktai veikia atkuto, bet ir pusėtinaį sustiprėjo, nes ilgai niui jie susidumė prieš Romėnus ginklų pakelti ir su savo kariumenės buriais ištraukė su tikslu užkariauti nuo Romėnų Gallijos žemę. Tačiau ir dabar Giruliams nepasisekė, nes Romėnai Girulius ir Alanus taip sumušė, kad šie jie priversti buvo vėl atsitraukti į Trakiją, kur jie Getijos pustynė-

se nuo Romėnų keršto pasislėpė ir tenai atvangiai apsigyveno.

Gudai vis dar tebebuvo ant Girulių intužę; ir dabar, kuomet šiuos Romėnai iš pietų pusės prispaudė, Gudai buvo jau pasiryžę truks-plyš — užgulti su savo gaujomis Girulius ir juos visiškai išnaikinti. Tasai juodas Gudų pagiežos debesys veikiai ir neišvengiamai ant Girulių galvos butų nukritęs, jeigu tuom tarpu Gudai nebutų pajutę sau didesnio pavojaus iš kitos pusės. Tai buvo išgąstingas sukuryš, kuris pasirodė iš šiaurės — bangos puslaukinių Hunų. Patįs Gudai pastiro iš nuogandos, ir visus pasiryžimus metę atsisuko atgal patįs savo gyvastį gelbėti. Tokiu budu mūsų viengėčiai Giruliai tapo išgelbėti nuo sau mirtinogojo pavojaus, gręsusio jiems visišku išnaikinimu.

§3. Pirmasis Hunų Europon įsiveržimas.

Šio veikalėlio pradžioje mes palikome Hunus, kadai tai senovėje bevedančius ilgas ir smurtas kares su Kitėnais (Chiniais) tolimuose Azijos rytuose. Kaip jau regėjome, Kitėnai buvo Hunus ilgainiui išvarę Europinės Rusijos linkon. Besiubuodami Hunai po Siberijos tyrlaukius ir aplinkui Kaspijos mares, savo bangomis jau buvo

pirma savęs vakarų linkon atstumę šias arėniškąsias tautas: Mažagėtus, Ižeduonius, Kimerius ir daugybę kitų. Tuomi tarpu per keletą metašimčių Hunai visiškai pranyksta iš Kitėnų akių ir nuo jų istorijos lapų, ir vėlgi po tų keleto ukanotų amžių, apie 100 m. po Kristaus, jie pasirodo apie Volgos upę, kuomet apie juos garsas nugąsdina visą Europą.

Didelės gaujos šitų barbarų, su savo gyvulių bandomis ir kaimenėmis, su savo vežimais kuriuose buvo jų pačios ir vaikai susodinta, su savo pavergtomis ir pusiau-geruoju pritelktomis tautomis, sukeldami didelį alasą Hunai brazdėjo Volgos pakraštėmis į pietvakarius. Perėję Skytiją, pamušę ir pajungę po savim užeinamas tautas, jie persikėlė Volgą ir įžengė į taip vadintą Sarmatiją, kurioje nei viena tauta neįstengė Hunams atsispirti: vieni išsigandę bėgo tolyn, kiti pasidavė vergijon. Vienintėlė iš didesnių tautų, ką drįso Hunams pasipriešinti ir suturėjo Hunų tolesnį veržimąsi net per ištisus 200 metų, — tai buvo **Alanai**.

Alanai buvo labai senai iš kur tai nuo Uralo kalnų atsikraustę dabartinėn Rusijon. Buvo tai žema barbarų dermė, vienok ne taip abuoji kaip Hunai. Iš prigimimo

tai buvo mušaunūs, smurtūs ir puslaukiniai žmonės; vienok jie yra priskaitoma prie kulturingųjų Arenų veislės, nors galėjo turėti nemažas priemaišas ir mongoliškaituraniškojo kraujo. Vyriausis jų užsiėmimas buvo karės; tačiau ilgainiui Rusijoje pagyvenę ir nuo vietinių lietuviškųjų bei vėliaus žinomų slaviškųjų giminių kultūros prisiėmę, jie užvedė pas save žemdirbystę, o užvis labiau gyvulių auginimą ir ganymą, delko juos ir buvo vadinama “pastorale” arba “piemenų tauta”. Vienintėlė jų religija buvo — garbinimas karės dievo Marso (kurį tik vieną rodos jie ir teturėjo); meldamiesi jam Alanai puldinėdavo kniupšti į žemę priešais kardą į žemę inbestą. Karės laiku išmušę priešus, nuo jų nugarų diržus lupdavo ir iš tų darydavo arkliams kamanas, šlajus ir kitus pakinktus. Prie to viso jie tečiaus turėjo vieną iš gana šviesių savo ypatybių, butent mylėjimą liuosybės: jie taip neapkėsdavo prievartos, kad delei šito principo net naminių vergų neužlaikydavo, nors tose gadynėse pas visas augščiausiai kulturingas tautas vergija kuoplačiausiai žydėjo. Alanų dermė buvo tuomet apgyvenusi žemės plotus tarpe Volgos ir Dono upių bei visu Pajuodmariu, pradėjus nuo dabar-

tinēs Bessarabijos, iki Voronežui ir Saratovui.

Alanai senovėje į šitas žemes atėję, per nuolatinės kares jau spėjo daugelį tautų po savim pamušti. Pamušę jie buvo tautas vėliaus žinomas po vardu Slovėnų, taip jau išsiplėtė Alanų viršenybė ir ant Lietuvių Juodmarėnų grupės, iš įvairiais vardais tautų susidedančios. Iš pastarosios grupės Alanai buvo po savim palenkę šias lietuviškas gimines: **Ažutyrius** (tai yra Tyro arba Dniestro upės gyventojus), **Mažagetus**, **Litalanus**, **Gelionis**, **Gilius**, **Piaukinius**, mažuosius **Getvingius** ir kitas. Lietuvių giminės buvo šviesiaplaukės, o Alanai žebraiuosvi. Todėl su pirmaisiais per apsivedimus ir kitokius prietikius susimaišydami, patį Alanai prašviso ir apskritai kultūringesni paliko. — Apie Ažutyrius buvo dar senovėje pasakojama, jogei jie buvę turtinigi auksu, visame kame prabingę, ir savo pobūdžiu taip minkšti, kaip moteris, patapę. Jie visi bendrai turėdavo savo moteris, ir todėl nežinodami “kas mano kas tavo”, jie neturėjo savo tarpe jokių pavydų nei kerštų. Šiaip iš visų atžvilgių jie buvę labai panašūs senovės Trakėnams (spėjama, kad jie ir buvo kadaisiai iš Trakijos atkeliavę Getai). — Kaslink Gelionių, tai šiekios žinios

apie jų gyvenimą užsiliko: Jie dar prieš Kristų gyvenę grečiumai didesnės lietuviškos tautos, vardu Budinų, kurie kadaisiai buvę nuo Indijų atkeliavę. Gelionis turėjo ant Juodujų marių krašto didelį savo miestą, vardu Gelionus. Miestas buvęs vien tik iš medžio pastatytas ir apvestas pastebėtinai augšta siena, kurios ilgis buvęs iš kiekvieno šono po 300 stadijų. Vyriausis Gelionių užsiėmimas buvęs tai žemdirbystė. Jie apščiai visokių javų turėdavę, iš kurių mokėję sau gardžią duoną kepti, taipgi aplinkinėms tautoms pardavinėti. Gelionių žemėje žydėję sodnai ir daržai, įvairiais vaisiais ir daržovėmis prisodinti. Nei karalių nei generolų Gelionis neturėję, bet gyvenę autonomiškais valsčiais. Vasaros laiku jie dažnai nuogi vaikščiodavę, regis delto, kad mėgo savo kuno dailum sudėjimu pasigerėti. Kaip Azutyriai taip ir Gelionis turėdavę madą savo kuną rausvai ir gelsvai teplioti.

Tai tokios ir kitokios buvo lietuviškosios giminės, kurios tuo laiku buvo po Alanų viršenybe. Taigi Hunai, kaip jau minėjome, visas tautas šiaurėje pavergdami, užsidurė pirmutinę atkakliai pasipriešinusią tautą-Alanus. Nuo to laiko, tai yra nuo 100 iki 300 prieš Kristų mes matome Alanus

nuolatatos besikaujančius prieš bangas Hunų. Šitie bastunai, lyg kokios pagairės (stichijos) varomi, su inirtimu buvo užsibruožę veržtis į pietus, nei to krašto geografijos pažindami, nei žinodami kokie tenai žmonės gyvena. Sakoma, jögei Hunai, betėriodami Alanus, ilgainiui dasigavo iki **Ma-
jočių Balos** (Palus Maeotis), kurią dabar Azovo jurė vadina. Čionai jie įstrigo į gėrmėtus raistus ir juose pasklydo, neberasdami kelio tolyn su savo vežimais ir gyvulių bandomis išsibriauti. Ilgai čionai jų gaujoms bekluikinėjant, vieną sykį (kaip pačių Hunų padavimai sako), tuli Hunų medžiotojai pamatė raistais bebėgančią naminę stirną, paskui kurią jie sekdami aulinkui išėjo iš girių ir išvydo plačių lygumų erdvės, kurių padumavusiose mėlynėse regėjosi laukai, pievos ir žmonių apgyventos sodybos. Taip kelią suradę Hunai nesvietiškai prasidžiugo ir veikiai pasikėlė briautis iš girių į tą kraštą. Koki jų buvo nuostėba, kuomet jie vėl atsidurė ant šimtmetinių priešų — tų pačių Alanų!

Tai buvo 375 m. Tuomet Hunų karaliumi arba vadu buvo garsus smarkuolis ir despotas **V a l a m i r a s** (Balamber). Dabar jojo vedami Hunai su visa savo galybe užgulė Alanus, kad juos butinai sunaikinti.

Ant Dono upės, kur-nors apie dabartinį Rostovą, įvyko tokis baisus mušis, kokio Alanai dar niekomet su Hunais nebuvo turėję. Ir čionai, pirmiaus per du šimtu metų prie Hunus išturėję, dabar Alanai paskutinę kovą visiškai pralaimėjo. Nesuskaityti tukstančiai Alanų krito ant kovos lauko, sykiu pražuvo ir jų karalius.

Kritus Alanų galybei dabar atsidarė Hunams kelias traukti linkui Dunojaus, į Gudų apgultas ir teriojamas lietuviškas žemes. Gi sumuštieji Alanai išsisklaidė į kelias dalis. Viena jų šaka vadinama Litalanais pati savyje perskilo ir išbėgo į vakarus, linkui Baltiko jurių, tai yra į dabartinę Lietuvą; tenai jie apsigyvenę ilgainiui susimaišė su mūsų proseniais Aisčiais, iš ko vėliaus susitvėrė galinga giminė, vadinama **Lituaniai** (kartais vadinama Litvikingais), — tai dabartinių Lietuvių tautos vardas Didžiojoje Lietuvoje; tų pačių Litalanų likus tautos skiltis, paskriję nuo Hunų, pakliuvo Padunojėn, kur dar 12-me amžiuje buvo žinomi po vardu **Latovikų**. — Antra Alanų šaka pasislinko dabartinėn Rusijon, į apygardes dabartinės Maskvos, kur vėliaus susijungė su savo viengėnčiais Rosalanais, Sarmatais bei kitomis slaviškomis giminėmis; jų ainiai davė pradžia dabarti-

niams **M a s k o l i a m s**. Trečia Alanų dalis išskrijo linkui Kaukazo, kur jie kalnyuose apsigyvenę šimtmečius savo tautystę išlaikė, ir dabar šiandien jų ainiai tebesiranda, **Osetinai** vadinami. — Dar viena tos plačios giminės šaka pabėgo dabartinėn Vengrijon, o vėliaus nudumė per Europą net dabartinėn Ispanijon.

Nemaža vienok Alanų dalis pabėgti nesuspėjo; jie nusilenkė prieš Hunus ir, jų abazan prijungti, traukė toliaus Dunojaus linkon, kur po lietuviškas žemes Gudų tytveikos klujojo. Tai buvo laikas, kuomet, kaip viršuj pasakojome, Gudai buvo jau pasirengę lietuviškuosius **Girulius** Getijos pustynėse išnaikinti, bet Hunų bangos nusigandę, staigu atsisuko patįs save nuo naujo neprieteliaus gelbėti.

Tokie tai buvo pirmieji Hunų žingsniai slaviškose ir lietuviškose žemėse.

§ 4. Hunai sumušą Gudus Lietuvių žemėse.

Ir taip Hunų debesys pavojingai duden-damas ir grumsdamas slinko iš Rusijos tyr-laukių į pietus. Nutirpo iš baimės Gudų giminės šitą audrą prijausdamos. — Gudai tuomet jau buvo į dvi šaki pasidalinusios.

Viena jų šaka vadinosi **Aušrogudžiais** (Ostrogotais), tai yra “aušros” arba rytų

Gudais, — delto, kad jie pirmiausiai, nuo Baltiko marių į rytus atėję, čionai Pajuodmarėje išsiplėtojo. Antroji Gudų šaka vadinosi **Vakargudžiais** (Vizigotais), — delto, kad jie daugiausiai į vakarus, apie Vystulės upę, bastėsi. Pirmieji atėjo Pajuodmarėn iš pietinės Prusijos ir dabartinės Lenkijos (jie tai su savo bangomis, kaip augščiau pasakojome, eidami per Baltėnų Lietuvių žemes, buvo su savim į Pajuodmarę patraukę ir mūsų gentainius: Girulius, Skirus, Sudargus, Rugius ir Lygius), gi Aušragudžiai jau vėliaus artyn Pajuodmarės atsidangino nuo dabartinio Vokietijos Meklenburgo ir Pamarėlių (Pomeranijos). Pirmiausia Hunai, palaužę ir po savim pajungę likusius Alanus, užtiko Aušragudžius žemėse šių lietuviškų Pajuodmariečių: mažųjų Getvingių, Piaukinių ir Girulių, — tai yra dabartinėje Bessarabijoje, visai ant Rumunijos rubežiaus, arti Juodųjų marių. Aušragudžiai šias žemes jau buvo paverę, ir jų karaliumi buvo jau kitoje vietoje mūsų minėtasis Germanorikis. Šitas Gudų tyranas jau buvo begalinę baimę įvaręs Romėnams. Gi šiaurėje jis buvo veik pilnutėlis valdonas pradėjęs nuo Juodųjų iki Baltiko marių. Po jo jungu stenėjo daugybė tautų ir tiktai progos laukė, kad

jojo nusikračius. — Nuožmus Germanorikio budas yra atvaizdinamas vienu iš daugelio jo žvėriškų siautimų paveikslu: Vienas Rosolanų karaliukas, pasinaudodamas sumišimu Hunams ateinant, pasikėsino nuo Gudų atsimesti ir pasilikti neprisigulmingu. Intužęs Germanorikis, užgriebė to karaliuko pačią, ir prisakė ją, tarpe dviejų laukinių arklių pririšus, gyvą pusiau perplėsti! Nelaimingosios karalienės broliai, keršydami už savo seserį, patogų laiką nutykoję, su peiliais Germanorikį subadė. Po šito jisai berods dar gyvas išliko, bet tiktai trumpam laikui, ir tarsi tiktai tam, kad patsai galėtų Aušragudžių galybės sugriuvimą matyti ir pats sau gyvastį atimti, kaip tuojaus paregėsime.

Tuomtarpu Hunai jau pradėjo griautis į Gudų valdybas. Tarpe Germanorikio pavaldinių įvyko neišpasakytas sumišimas. Jau gana žiaurus buvo Gudai, bet didesnis Hunų žiaurumas girdėjosi. Gudai jau senai buvo Hunų vardą girdėję, bet jų pačių dar niekuomet nebuvo akis į akį matę. Dabar pasklydo vienas už kitą kluikėsniai gandai. Bėgančios nuo Hunų tautos Gudams pasakojo, jogei ateina tokie baisūs neprieteliai, prieš kuriuos niekas negali atsilaikyti; jų skaičius esąs akimi neužmatomas; jų nuož-

mybės niekas negalį išpasakyti. Šitie gandai nuo vienu į kitus pernešami, šimtais kartų didėjo. Pagaliaus patįs Gudai veikia pamatė šiaurės pusėj liepsnose apsemtus savo kaimus, nuo gaisrų padumavusią padangę ir veikia pasigirdo riksmas išmušamųjų žmonių. Visuotinoji išgąstis dar labiau pasididino pasirodžius patiems Hunams. Ant savo arklių prigulę, kupras išlenkę, priplotomis nosėmis, žebro veido bebarzdžiai azijatai, su intužimu išsišiepę, kardus augštyn iškėlę, spiegliu balsu klykaudami lakstė šuoliais, visur nešdami ugnį ir mirtį.

Pasenęs Aušragudžių karalius Germanorikis (turėjo jau 110 metų), buvo iš pradžių dar pasiryžęs prieš Hunus atsispirti, vienok jis veikia nujautė, kad veltui bus stengtis. Matote, Gudų pavergtosios tautos bevelijo, kad Hunai Gudus pergalėtų, ir todėl maža kas Gudų nelaimei prijautė. Slaviškieji Rosolanai veikia nuo Gudų atsimetė, o lietuviškosios giminės: Skirai, Giruliai, Piaukiniai ir Getvingiai nusprendė — arba kur toliau į pietus nuo Hunų pabėgti, arba geriausiai net po jų viršenybe pasiduoti (nes girdėjosi, kad Hunai pasiduoančių neišmuša), negu lieti savo kraują už Gudus savo prispaudėjus. Gudai neteko sau prietelių iš visų pusių, o čion jau siautė Hu-

nai. Tarpe pačių Gudų nesutikimai įvyko: jų tautos taryboje vos keletas narių turėjo drąsos išsistarti už karę prieš Hunus ir už savo karalių Germanorikį; didžiama apie tai ir girdėti nenorėjo, ir ragino visą Gudų tautą bėgti kur toliau.

Bet jau vėlu buvo gelbėtis, nes Hunai apsupo Gudus iš visų pusių. Karalius Germanorikis, nusiminimo priepuoloje, pasidarė sau galą. Didelė didžiama Aušragudžių, be kovos be nieko tapo pritrypta ant vietos ir sumišo Hunų bangoje. Tiktai maža dalelė Aušragudžių spėjo į vakarų pusę pabėgti, kur jie tiktai po ilgo laiko jau Hunų siaubimui ant vietos apsistojus, pradėjo atsipeikėti, ir vėliaus jau vėl istorijoje pasirodo.

Taip tai Hunai dvi didžiausias barbarų tautas: Alanų ir Aušragudžių, visiškai nulsėgė ir prie žemės primušė, savo pirmuoju įsiveržimu Europon, 376 m.

Taip atsitikus su Aušragudžiais, jų broliai Vakargudžiai, siubuodami ir plėšikaudami tarpe upių Porutės ir Dunojaus, dabartinėje Valachijoje-Ruminijoje, — kur gyveno lietuviškoji tauta Dokai, — girdėjo savo brolių Aušragudžių nelaimingą likimą ir patį pakirdo gelbėtis. Jie jie karaliaus tuotarpu neturėjo, bet buvo valdomi “su-

đzių". Tuo laiku juos valdė pusėtinai gūvus žmogus, sudžia Atanarikis. Jisai buvo nusprendęs ant žut-but stoti prieš Hunus į kovą. Su tuo tikslu jau buvo pradėjęs rinkti savo vientaučių burius laukuose tarpe dabartinių Ruminijos miestų Pakšionių ir Brailos. Bet jam 'tas įvykinti nebepasisekė. Baimė prieš Hunus jau iš anksto buvo Vakargudžius pergalėjusi. Jie apie karę visai nebemislydami, buriais apspito savo sudžią Atanarikį ir drėbėdami maldaavo, kad jisai juos perkeltų anon pusėn Dunojaus upės, kur tuomet gyveno lietuviškieji Mysiai ir Trakai, o dabar yra Bulgarijos žemė. Jie tikėjosi, kad Dunojaus upė busiās geresnis apginklas prieš Hunus, negu jų pačių ginklai.

Bet persikelti pėr Dunojų nėtaip buvo lengva. Pirmiausiai reikėjo išsiprašyti rytinės Romos imperijos leidimo, nes tas žemes, kaip mės jau augščiau matėme, nuo senų laikų Romėnai buvo pavergę. Tuo laiku, kaip mes kalbėjome šio perskyrimo pirmame paragrafe, rytinės imperijos valdonu buvo ciesorius Valensas. Taigi Vakargudžiai ir pasiryžo pulti keliuose ciesoriaus Valenso, kad jiems leistų už Dunojaus persikelti ir nuo Hunų pavojaus išsigelbėti. Didelės minios Vakargudžių susirinko pe-

lei Dunojaus upę su savo moterimis, vaikais ir seniais, su tukstančiais savo šeimynų ir su ašaromis, riksmiais ir aimanavimais maldavo Romėnų, kad jiems leistų persikelti Trakijon ant lietuviškų žemių, kur jie žadėjosi ramiai žemę apdirbinėti, mokėti Romėnams donį ir statyti savo kareivius į Romėnų armiją. Ciesorius Valensas, žmogus minkšto ir svyruojančio budo, ilgai nesumanė, ką su tais Gudais padaryti. Pagaliaus jisai pasiryžo leisti Vakargudžiams persikelti, nes jisai lukėjosi, kad Gudai bus jam didelė pagalba prieš pačius Hunus atsispirti. Tokį leidimą gavę Gudai kėlėsi per Dunojų didžiausiame sumišime ir triukšme. Per ištisas devynias dienas ir naktis užėlavukai ant Dunojaus iki Vakargudžiai savo gaujas pergabeno kiton pusėn, į lietuviškąją Mysiją.

Istorija niekuomet neatleidžia Valensui tos nuodėmės, kokią jisai padarė leidimu Gudams užimti tas žemes. Teisybė, kad tai buvo padaryta mielaširdingas darbas, vienok Gudai šito nesuprato, ir veikiai atsilygino patiems Romėnams aitrum nedėkingumu, pustydami jų žemes ir griaudami pačią Romos imperiją. Patsai ciesorius Valensas viename mušyje su Gudais tapo jų apsiaustas, ir kuomet jisai buvo vienoje lie-

tūviškoje grintelėje pasislėpęs, Gudai jį gyvą su visa grintele sudegino. . . .

§5. Hunų imperija nuo marių iki marių.

Viršuje aprašytu atsitikimu užsibriežia istorikų taip vadinamasis “pirmasis Hunų įsiveržimas Europon”. Istorikai pasakoja, jogei su šituo įsiveržimu į dabartinę Ukrainą, Rumuniją ir Vengriją, Hunai toliaus nebeėjo, bet “staigu apsisukė” ir vėl patraukė per Rusiją į Aziją, iš kur jie buvo atėję. Tas išdalies tiesa, bet apskritai visai klaidingas išvedimas.

Teisybė, kad Hunai, abejus Gudus išbaidę iš Pajuodmario, nebeėjo tolyn anon pusėn Dunojaus upės. Bet jie visai nemanė visi begrižti Azijon. Teisybė, kad jų banga, tai yra Hunų patįs neramiausi gaivalai, negalėjo ant vietos pastovėti, neidami tolyn; pasiekė Karpatų kalnus ir delei mums nežinomų priežasčių nebegalėdami tolyn eiti, pasisuko atgal į šiaurę, per dabartinę Galiciją, paskiaus per Volyniją, ir toliaus per Dnieprą ir Volgą į Siberiją. Bet toli gražu Hunai savo užkariautų vietų neapleido. Priešingai tarpe Hunų pirmojo įsiveržimo po jų karaliumi Valamiru 375 m. ir vėliaus jų istorijoje iškilusio baisuolio Attilos 450 m., tai yra bėgiu 75 metų mes matome susi-

tvērusiā galingā Hunu imperijā, kurios rubežiai pietuose siekē Dunojaus upē, o į vakarus tiesēsi iki Baltiko jurių, gi šiaurėje iki Ledinio okeano. Visa dabartinē Rusija, Lenkija, Lietuva, Suomija, visas Pajuodmaris ir Siberija buvo Hunu rankose. Nesuškaityta daugybē tautų mokėjo Hunams donį. Abidvi Romos imperijos prieš Hunus drebėjo ir kasmetas mokėdavo dideles sumas pinigų, kad tik jie ramiai sau šiaurėje laikytūsi.

Šalia to, kad Hunai buvo žemos rūšies barbarai, jie vienok turėjo vieną pastebėtiną ypatybę politikoje sumanumo, sulyg kurio jie mokėjo šimtus įvairių tautų po savo valdzia išlaikyti. Kiekviena tauta drebėdama klausē Hunu įsakymų, siuntē iš savo žmonių surinktą donį, ir statē burius savo surinktos jaunuomenės kareivių. Iš kiekvienos tautos Hunai buvo paėmę po kelioliką augštos kilmės žmonių, kaipo laidus arba užstatą; jeigu kuri nors tauta butų apreiškusi Hunams pasipriešinimą, tai tos tautos laidų galva užtai turėjo atsakyti.

Lietuvių giminės: Skirai, Giruliai, Sudargai ir kitos, kaip matēme pirmiaus su Gudais tai sėbravosi, tai kovas vedē. Dabar Gudu galybei nupuolus, Lietuvių giminės po Hunu viršenybe pasiliko. Ir netikē-

tai Lietuviai Juodmarėnai, bet ir dabartinė Didžioji Lietuva dabar jau nešė Hunų jungą. Nuo tolimų Baltiko pakraščių, nuo Finų, nuo Slavų bei Sarmatų pilni keliai buvo vežimų, kuriais plaukė visoki turtai surinkti per Hunų policiją; viskas tas buvo gabenama Hunų karaliaus abazan, iš kur tą jisai išdalinėjo savo viršininkams ir kariauninkams. Juk Hunai nieko nedirbo, neveikė, o reikėjo užganėdinti jų barbariški apetitai iki soties. Hunai buvo išradę visokias priemones, idant visas tautas savo prigulmybėje išlaikyti ir kuodaugiausiai iš jų visokių turtų prisiplėšti. Butų labai aktyva net šių dienų despotams valdonams apie Hunų politiką pasiskaityti; tečiaus apie tai smulkių žinių neužsiliko, kadangi Hunų abaze nebuvo istoriko, kuris jų siaubimų dėjas būtų užrašęs. Viskas kas mums užsiliko, tai sklypeliai iš Hunų gyvenimo per Graikų ir Romėnų istorikus surankioti.

Iš mūsų istoriko Norbuto surankiotų išgalių, randame žinią, jogei dar 377 m. Hunų karalius Valamiras buvo įsakęs lietuviškoms giminėms susivienyti į vienus pulkus. Taigi šituo naudodamies, mūsų giminės Skirai, Giruliai ir Sudargai susidarė į vieną tautiškąją ryšį, po vadovystės vieno Skirų didvyrio, vardu E i d u k o n i o . Mes jau

pirmiaus matēme, kad Pajuodmaryje buvo lietuviška giminē, vardu **Litalanu**, kurių viena dalis buvo pasitraukusi į dabartinę Lietuvą, o kita pasiliko palei Juodąsias mares. Taigi ir dabar, kuomet minētos Lietuvių giminės susivienijo į vieną ryšį, sakoma pradėjusios save apskritai vadintis **Litaniais**. Šitokiai Lietuvių sandarai įvykus, tulą laiką jie visi buvę apsigyvenę Dokijoje (dabartinėje Vengrijoje) ir tenai žemdirbyste užsiiminėjo.

Vienok nei Lietuvių giminės nei kitos tautos negalėjo ilgai ramiai gyventi. Neramus ir uršus Hunų budas ant vietos nerimo. Jie nuolatos inpuldinėdavo kaip į rytinėms taip ir vakarinėms Romėnų imperijos kraštus. Šituose žygiuose budavo priversti ir Lietuviai iš savo sodybų pakilti ir jungties Hunų abazan. Paminėtinas vienas yra Hunų ir jų pavergtųjų tautų inpuolimas Mažojon Azijon 396 m., kuomet Hunai perėjo Kaukazo kalnus, nupustijo visą Armeniją ir ištrypė maloniai žydinčius laukus Syrijos, mažai ką palikę neišgriauta ir neišdeginta.

Hunų akis visuomet buvo atkreipta į pietus, tai yra į Italiją. Todel 409 m. Hunų karalius Uldis jau pasiryžo savo gaujas perkelti anon Dunojaus pusēn. Tasai išdi-

dus ir gryno kraujo barbaras, karalius Uldis, šitaip gyrēsi: “Jeigu tik aš panorēsiu, tai galēsiu pamušti visas šalis, ant kurių tik saulē šviečia”. Tasai jo pasigyrimas vienok neišsipildē. Tiesa, jisai persikēlē anon pusēn Dunojaus ir užtvindē savo gaujomis lietuviškąją Trakiją, o dabartinę Bulgariją; bet čionai jisai tapo Romėnų sumuštas ir priverstas buvo galvatrukčiais bēgti atgal, po kam jisai pats krito. Hunų galybē pradeda plētotis ir Romos imperijai grumoti tiktai apie 423 m., kuomet du Hunų didžiunai broliai: Attila ir Blēda užžengē ant Hunų sosto, — jeigu tatai sostu galima pavadinti.

§6. Attila, Hunų vadas.

Kuomet Hunų karalius Uldis sukrito, jo vietą buvo trumpam laikui užėmęs tulas Hunų didžiunas, vardu Rugilas. Bet jam veikiai pasimirus, Hunai apšaukē savo vadais dujen Rugilo giminaičiu ir abudu broliu: Attilą ir Blēdą. Busintis Europos padrebintojas Attila, ingavęs valdžią, negalējo pakešti, idant kas šalip jo dalintųsi su valdžia; todėl veikiai pradėjo savo brolio Blēdos bodėtis, o nepoilgo jį pasalingai nūžudē, tokiu budu pasilikęs vienintėliu ir pilnu valdonu nesuskaitomos gaujos

savo viengėnčių barbarų bei dusyk tiek pavergtųjų ir nuolatinėje baimėje laikomųjų kitų tautų.

Attilos išvaizdą ir pobūdį maždaug sekančiai nupiešia tos gadynės svetimieji istorikai. Jisai rodos buvo jau prigimęs, kad padrebinti pasaulį ir kad visas šalis nuplakiti, — neveltui jisai ir tapo pramintas “Dievo rykštė”, ir patsai tuomi labai didžiavosi. Jo eisena buvo, kaip be galo išdidaus ir rustaus žmogaus; eidamas jis žvalgydavosi į visas puses, prie to jo akių baltimai kaip kokie rituliai rusčiai aplinkui vartydavosi. Visas jo kuno judėjimas rodos reikšte reikštė jo upo išdidumą ir savo galybės nuojausmę. Jisai ištikro buvo karių mylėtojas, ir tiktai apie mušius mintimis tegyvendavo, vienok nesiskubindavo veikti. Jojo patarimai buvo galingi ir griežti, kaip kirviu nukertami. Uršus ir jokios pagailos neturintis tiems, kurie jam priešinasi, vienok budavo nulaידus tiems, kurie jo pagailos meldavo; su inirtimu apgindavo tas tautas, kurios jo globon iš geros valios pasiduodavo ir kokios-nors pagalbos prašydavo. Buvo nedidelio ugio, kresnas, plačios krutinės ir su didele galva; akis buvo mažutės ir siauros, vadinas tyrai mongoliško kraujo. Barzda retė, ir tos pačios išsidraikę plaukai jau

buvo prazilusiais gyvaplaukiais išmarginti. Nosis priplota, burna plati, — tikras senovės Lietuvių pasakų “platburnis”. Prie to viso buvo tamsiai žebro veido, kaip ir šiandieniniai Kalmukai.

Paprastai yra sakoma, jogei žemiausios veislės žmonės nemoka niekadose sveikai ir linksmai nusijuokti. Jeigu taip, tai Attila buvo tikro barbaro žiedas: jisai niekuomet nebuvęs matomas nusijuokiant. Visuomet rustus, visuomet apsiniaukęs, visuomet pasirengęs bartis. Eidamas jisai laikydavęs galvą priešakin atkišęs, lyg uostinėdamas, ar neras sau priešų, lyg ko jieškodamas. Eidavo skubotai, ir vis sau vienas panosėj murmėdavo, lyg su kuo bardavosi. Jisai prastai rėdydavosi, — prastai, bet švariai; kaip prastai rėdydavos, taip prastai valgydavo; kuomet svetimų šalių atvykusiems į Hunų abazą pasiuntiniams duodavo valgyti nuo aukso sudinų bei gerti iš sidabro indų, jis patsai čia-pat liepdavo sau paduoti valgi nuo medinių dubinių ir molinių terlių. Tečiaus nežiurint jo prastumo, kartais jam užeidavo barbariški instinktai, ir šoriais taip įnykdavo gerti, o pasigėręs ryte rijo moteris, kasdiena reikalaudamas sau naujos aukos. Gašlumas ant moterų pas Attilą buvęs toks didelis, kad vienų tik jojo

benkartų galėjusi buti nemaža tautelė sudaroma. . . . Jokio tikėjimo jisai neturėjo, nei nūrėjo apie tai žinoti. Budamas tamsus ir prietaringas, jisai turėjo aplinkui save sudaręs didelį burį visokių žynių ir burtininkų, kurie prieš kiekvieną karės žygį turėdavo jam išburti karės žygio klotį. — Kai po generolas arba vadas, jisai labai retai kada patsai dalyvaudavo ant karės lauko su savo kariūmene; ir labai dažnai, vesdamas tarybas su rytiniais ir vakariniais Romanais, jisai bevėlydavo laimėti karę diplomatinėmis prigavystėmis ir vyliais, negumušiais, kas iš dalės jam ir nusisekdavo. Jo didžiausis ginklas buvo vyliugystė ir laužymas sutarto žodžio. Jisai budavo per keletą metų veda ginčus su Romos ir Konstantinopoliaus cėsoriaus pasiuntiniais, visai juos prigaudinėja, išjuokia, vakarykščius savo žodžius šiandien kitaip išverčia, o tuom tarpu pašaliais, tarybas vedant, Hunų buriiai varo savo darbą beteriiodami Romos ir Rytų žemes. Jisai žaisdavo su savo aukomis, kaip katė su pele, ir beveik visuomet savo pergalę laimėdavo pasalumais, ingąsdinimais, tai papirkimais, negumušiais ant kovos lauko.

Tokį tai Attilos paveikslą žodžiais nupiešia Romėnų ir Graikų istorikai. Kitokio

paveikslo mums istorija nepaliko, nes Attila nėra leidęs nei savo paveikslo kam nors nupiešti, nei savo biusto iš gipso ar marmuro padaryti, — tarsi gėdydamasi savo paveikslą palikti ateinančiai pasaulio istorijai.

Vienok užgaidos Attilos buvo labai didelės. Jisai buvo pasiryžęs sutverti ir amžinai sutvirtinti galingą Hunų imperiją. — Kaip augščiau matėme, Hunai jau buvo valdonais visos šiaurės nuo Juodųjų marių iki Baltiko. Tečiau Attila numanė, joguei ši imperija negalės ilgai pastovėti, jeigu Romėnų imperija ir vakarinė civilizacija netaps sunaikinta. Patsai budamas barbaras, Attila vienok turėjo nuovoką, joguei anksčiau ar vėliau Hunų barbariška imperija turės sugriuti, nes negalima bus sulaikyti Romėnų civilizacijos, kad ji tarpe Hunų barbarų savo šaknų neįleistų, kadangi kiekviena didesnė civilizacija visuomet paima viršų ant aplinkui esančio barbarizmo. Todel Attila dieną ir naktį darė savo galvoje planus, kaip Romėnus sunaikinti.

Tuomtarpu įvyko vienas atsitikimas, kuris yra pusiau pasakiškas ir rodos menkas, bet dar didesnę energiją sukėlė Attilos pagiežioje krutinėje. Gyvendamas tarpe senovinių lietuviškų giminių, jisai buvo girdėjęs padavimą apie Trakėnų karės dievą

Ari arba Marsą. Padavimai buvo, joguei dievas A r i s kadaisiai buvo savo kardą pameęs ir iki tam laikui dar niekas jo neatradę. Trakėnų liaudies padavimai tikrindavo, kad jeigu kas tą kardą atrastų, tai galėtų visą pasaulį apgalėti ir pasilikti galingu valdonu. Atsitiko taip, kad Attilos laikuose tasai kardas atsirado, ir pačiam Attilai pateko. Tulas Trakijos ukininkas, parginus namo bandą, pastebėjo, joguei vienas telukas dikčiai šlubuoja. Pažiūrėjęs į jo koją, rado visą kraujais aptekusią ir koku aštrum daiktu perdurtą. Ukininkas išėjo pažiūrėti, kas tai buvo per daiktas, ir sekdamas kraujo birže daėjo iki vietos ganyklos, kur telukas susizeidė. Kokia buvo ukininko nuosteba atradus iš žemės smailgaliu kyšantį kardą! Mums padavimas gerai neaiškina, koku budu ukininkas galėjo žinoti, kas tai per kardas. Vieną dalyką žinome, tai tą, kad ukininkas tą kardą nunešė Hunų vadui Attilai, apreikšdamas, kad tai yra senovės Trakėnų dievo Ario pražuvusis kardas. Šuprantama, kad Attila iš šito labai apsidžiaugė, gausiai apdovanojo ukininką už tokį radinį ir tą kardą ingavęs apšaukė tarpe visų Hunų, joguei nuo šio laiko jam esą butinai lemta visą pasaulį užkariauti.

§7. Attilos dvaras ir jo viduriniai elgēšiai.

Trumpai Attilos paveikslā nupiešus, mums reikia keliais žvilgsniais dirstelėti į vidujinį šito barbarų monarcho gyvenimą bei jojo rēdą.

Mes jau minėjome, jogei Attila tuomtarpu buvo pasilikęs valdonu visos šiandieninės Rusijos su Siberija, visų Pabaltijos kraštų ir Lietuvos, didelės dalies Vokietijos, šiandieninės Austrijos, Vengrijos ir beveik viso Balkanų pusiausalia. Jisai sumetė savo vyriausį abazą tarpe kalnų Karpatų ir upių Dunojaus bei Tiesios arba Tībiskos. Attilos palocius buvęs pastatytas kur ten netoli tos vietos, kur šiandieninės Vengrijos sostapilē Budapestas. Buvo tai neva Hunų “sostapilē”, — jeigu tai būtų galima sostapile pavadinti: nes tai nebuvo kokis-nors miestas, kokius mes šiandien matome (apskritai Hunai savo imperijoje jokio miesto neturėjo); buvo tai neapmatuotos platumos lyguma, kuri mirgėjo nustatinėta Hunų šėtromis arba drobe aptiestomis budelėmis tiek toli, kiek žmogaus akis gali užmatyti. Kito jokio miesto nei centro Hunai neturėjo šimtais mylių aplinkui.

Patsai Attilos palocius buvo didžiulis namas, iš blizgančiai šiuravotų lentų taip dailiai sukaltas, kad negalima buvo pažinti,

kur lentų pakraščiai suleista. Ant augštos kalvos pastatytas, su keturkampiais bokštais iš kampu, Attilos palocius iš visų pusių buvo toli matomas, ir visų Hunų akis buvo ton pusėn atkreiptos, kaip prieš kokio dievaičio šventinyčią. Aplinkui buvo kirbinės mažesnių palocių, kuriuosė gyveno nesuskaitomas bažmas Attilos pačių ir jo vaikų. Čionai pas Attilą atkeliaudavo pasiuntiniai nuo Romos rytinės ir vakarinės imperijų. Čionai jie turėdavo prieš Attilą priklaupti bei sudėti brangias dovanas jam pačiam ir jo sugulovėms, ypatingai jo vyriausiajai pačiai ir jo “namų” gospadinei. Attilos tarnai paduodavo pasiuntiniams po taureę vyno, kurią svečiai turėdavo išgerti už didžio Attilos sveikatą. Jis patsai tuomtarpu, už visus augščiau pasišliejęs ant minkštos sėdynės, vienas sau lyg šypsodavos ir lyg gērėdavos savo didybe. Šalia jo sėdėdavo jo sosto inpėdinis ir labiausiai mylimas sunus E l l a k a s; laikas nuo laiko Attila savo ranką pakeldavo ir paglostydavo savo sunų, kuris buvo toks drovus, kad nei prieš tėvą, nei prieš svečius nedrįsdavo akių nuo žemės pakelti.

Attilos dvare svečiams paduodavo valgyti iš sidabrinių indų, gi patsai Attila gerdavo ir valgydavo iš medinių taurių ir indų.

(Numylėtas ir beveik vienintėlis Attilos valgis buvęs — mėsa; prie tos jisai jokių užkandžių nevertodavo. Duonos jisai niekad nėšas ragavęs, nes Hunai apskritai virtų ir keptų valgių neturėdavo. Labiausiai mėgstamas Hunų gėralas buvo kumisas, tai yra raugintas kumelės pienas, į kurį pirma užraugimo budavo įmaišoma šviežio kraujo; išrugęs kumisas buvo gana gardus ir stiprus, taip kad jisai gėrikus lengvai apsvaigindavo, kaip ve šiandien alkoholis.) Visiems valgant budavo pašaukiama muzikantai, dainininkai ir štukoriai. Čionai muzikantai, ant kanklių ir gitarų skambindami, apdainuodavo Hunų prātėvių šaunias kares ir jų garsius vajonių darbus, apie ką senieji Hunai girdėdami, su rankovėmis sau ašaras šluostydavo, o jaunieji, uždegti krutinėse karingais jausmais, su ginklais tarškindavo bei garsiai šukaudavo. Štukoriai, visai maivodamies, čvierydamies ir raliuodami linksmindavo savo valdoną Attilą, jo dvariškius ir svečius. Attilos dvare budavo dainuojama visokiose kalbose, nes Hunai sumedžiodavo didelius burius dainininkų mergaičių iš įvairių pamuštųjų tautų ir iš tų sutaisydavo milžiniškus chorus, kad jie didį ir nuožmų Hunų vadą puotose linksmintų bei jam iš abazo išvažiuojant su dai-

nomis palydėtų, o sugrižtan su dainavi-
mais ir gėlių barstymais pasitikių. Istori-
kai rašo, jogei Attilos dvare girdėjo dainas
visos Skytijos mergaičių. Kadangi seniaus
ir lietuviškos giminės Pajuodmarėje buvo
Skytijon įskaitomos, todėl visai nebutų dy-
vai, jogei Attilos dvare būtų ir lietuviškųjų
Skiry, Gelionių, Girulių ir Sudargų mergai-
tės dainavę mūsų ugningą dainelę: “Oi tu,
jieva, jievužė”

Akyvą randame pasakojimą Maksimi-
no ir Priskaus (iš gimimo Trakėno), ryti-
nės imperijos dviejų pasiuntinių, kurie at-
vyko pas Attilą santaikos ir ramybės mal-
dautų. Jie rado Hunų vadą tuomtarpu iš
sostapilės išvažiavusį į savo kariauninkų to-
limas stovyklas. Po didelio vargo jiems pa-
sisekė Attilą surasti; budamas savo reika-
lais užsiėmęs ir mažai ką apie svetimų šalių
pasiuntinius tepaisydamas, Attila iš sykio
jų visai neprisileido, o paskiaus vienok, nors
labai šiurkščiai, priėmė. Grižtant Attilai
į savo sostapilę, Romėnų pasiuntiniai buvo
priversti paskui jį sekti; prie to jiems buvo
uždrausta vykti tuom patim keliu, ką Atti-
la važiavo: jie turėjo dangintis šunkeliais
per gemes ir raistus, kuriuose jie ilgai be-
kluikinėdami taip pasiklydo, ir daug sykių
į moknias bei akyvarynus inklimpdami

taip giliai permirko ir peršalo, kad ištikrųjų būtų ilgainiui pražuvę, jeigu Attilos užmuštojo brolio Blėdos pati būtų jų neišgelbėjusi: ji išgirdo raistuose šauksmą Romos pasiklydusių paslų, pargabėno juos į savo namus, sušildė, išdžiovino, pavalgydino ir net gražiomis merginomis ant nakvynės apsteikė. . . . Ir pas barbarus mat buvo savotiškai mielaširdingų žmonių!

Attila dar nevyko tiesiai į savo sostapilę; jisai tuomtarpu vedė dar vieną naują pačią, kokią tai Skytijos panelę, vardu Eską, kuri kur ten toli kaimuose gyveno. Taigi tuom patim žygiu jisai ir savo vestuves atliko. Su visa urda savo pasekėjų, su dideliu triukšmu ir šukavimais Attila brazdėjo per girias tosios jaunos mergaitės savo guolin užgriebti, lygiai taip-pat ir Romėnų pasiuntiniai turėjo paskui tą visą govėdą sekti.

Po ilgų trankymųsi pagaliaus Attila pasiekė savo sostapilę. Į sostapilę įvažiuojant, buriai mergaičių išėjo Attilos pasitikti dainas dainuodamos ir kvietkas barstydamos jam po kojų. Romos pasiuntiniai, atidavę jam visas dovanas, atgabentas nuo Rytų imperatoriaus pačiam Attilai, turėjo paskiaus lygiai su brangiomis dovanomis nueiti ir pas jo vyriausią ir labiausiai myli-

mą pačią, vardu K e r k ą . Ji gyveno atskirame nuo Attilos palociuje. — Perėję eiles sargų, pasiuntiniai tapo įvesti į karalienės nuosavius namus. Karalienė svečius priėmė pusiau pasišliejusi ant puikaus divono; asla buvo išklota dailiai austais kaurais; aplinkui ją ratu ant aslos sėdėjo jos panelės ir tarnaitės, kurios tuomtarpu adinėjo papuošalus drapanoms Hunų didžiunų ir kariauninkų. Karalienė dovanąs priėmė ir padėkavojo. Tą regėdami Romėnų pasiuntiniai džiaugėsi, nes karalienei intikus tuopatim jau ir Attilos malonė buvo ingyta.

Tai buvo rytmečio laikas. Išeidami laukan, pasiuntiniai išgirdo kokį tai didelį klegėsį prie Attilos palociaus vartų. Paskiaus jie išvydo šiokią regyklą: Patsai Attila sėdėjo prie vartų ant augštos kresės ir išklausinėjo skundus savo valdinių vieno priešais kitą. Trumpai išklauses, jisai davinėjo aiškius ir trumpus nuosprendžius. Tai buvo augščiaušis ir be jokios apeliacijos Hunų teismas, kuriam Attila kas rytas po porą valandų pašvėsdavo. Ar buvo koki kiti teismai tarpe Hunų, mums žinių visišškai truksta. Vienok paėmus tą domon, kad Hunai turėjo įvairiose kalbose aibes vertėjų, reikia manyti, kad Hunų sostapylėje ir jų plačioje imperijoje buvo tuli biurai ir

kancėliarijos, kuriosna žmonės kreipdavosi sau neva teisybės jieškoti, ir kurią teisybę Hunai sulyg savo papročių galėdavo savo paverginiams suteikti.

Kaip jautėsi pavaldiniai pō valdzia Attilos, mums nedaugelis žinių tepatėko. Ypačiai mums mažai žinomas yra buvęs padėjimas plačiosios žemos liaudias, kuri, Hunams tautas užkariaujant, šių naujų ponų vergais pasiliko. Mēs tik dašiprotėti galime, kad Hunai nuo prastų žmonių, anot to priežodžio, “pō dėvynius kailius lupdavo”, idant tokias gaujas niėko nedirbančių barbarų galėtų išmaityti. Kaslink augštesnių luomų, nors iš svetimų tautų kilusių, jie, rodos, negalėjo savo padėjimu nusiskusti. Tie karaliai ar kunigaikščiai, kurie iš geros valios Hunams pasiduodavo, arba jų talkon įstodavo, jie pasilikdavo Hunų malonėje, ir po senovės savo tautas valdydavo, aplinkui vyriausio savo valdovo — Attilos — sostą susispietę. Taip, mes randame didelį burį svetimų karaliukų po Attilos dvarą besimaišančių, ir jie čionai matomai jautėsi, kaip namie. Lygiai taip ir lietuviškų giminių valdonai buvo visai artimi prie Attilos sosto. Taip ve sakysim, lietuviškųjų Skirų karalius, jau kitoje vietoje minėtasis E i d u k o n i s, buvo labai dide-

lę Attilos malonę ingijęs, ir net jo gyvastį vieną sykį išgelbėjęs, kaip toliau matysime. Tasai Eidukonis buvo pilnutėlis Attilos užtikėtinis, mokėjo daugelį kalbų, ir todėl buvo Attilos vartojamas už pasiuntinį ir diplomata kaip tarpe įvairių tautų po paties Attilos valdžia esančių, taip lygiai ir jo ambasadose pas rytinės imperijos ciesorių. Žinoma, vergija, vis vergija, nevėzint ar joje buvo prastas muzikėlis, ar karunuotas valdonas. Tas visas buris karalių, kunigaikščių ir vadų taip daugelio karingų tautų, kurie dabar tarnavo po Attilos vėliava, buvo ant lygios laikomi su kitais Hunų monarcho tarnais ir jo sargais. Jie tēmyjo į kiekvieną savo viešpaties linktelėjimą; jie virpėjo prieš kiekvieną jo susiraukimą; mažiausį jo valios apsireiškimą jie pildydavo be murmėjimo ar svyravimo. Ramybės laiku tie visi karaliai su savo tautiškomis kariumenėmis triuniojosi drauge su Hunais apie Attilos sostapilę; gi kareį iškilus, jie surinkdavo visus savo tautų vyrus ir stodavo po Attilos vėliava.

Kaip tuli svetimi išsišokėliai jausdavosi Attilos malonę ingiję, bus kiek aišku iš žemiau sekančio paveikslėlio. Vienas iš viršuj minėtųjų rytinės imperijos pasiuntinių, butent Priskus, sykį išėjo prieblandoje po

Hunų sostapilę pasivaikščioti. Pro tulą užkampę jam einant, kažkas jį šukterėjo Graikų kalboje. Nustebo Priskus, pamatęs žmogų turtingai bet barbariškai pasirėdžiusį, o vienok taip tyrai graikiškai kalbantį. Jūdviejų tarpe įvyko šioks pasikalbėjimas:

Priskus klausia: Ar tu esi Graikas?

Jam atsakė: Taip, aš buvau Graikas, bet dabar neesmi juomi.

— Kaip tai atsitiko?

— Kuomet buvo karė ties Viminakiais, mane Hunai paėmė nelaisvėn, ir tuomet aš visko netekau, ką tik turėjau: palikau pačią, vaikus, namus ir visokį savo turtą.

— Kaip tau dabar einasi?

— Esu linksmas, visukuo pertekęs ir pilnai savo padėjimu užganėdintas.

Del Hunų kariaudamas prieš lietuviškuosius Azutyrius ingijau augštą militarį rangą, garbę ir Attilos malonę. Hunai man davė naują pačią, su kuria jau prigyvenau vaikus. Esu turtingas ir neprigulmingas, — tai viskas ko žmogui reikia.

— Tai tau atrodo, kad geriau po Hunais, negu po Romėnais,

— Fui! Neminėk man Romėnų. Ten ištvirkimas viešpatauja ir baigia imperiją griauti; tenai nuožmęs galiunai savo valdinius be pagailos nuengia ir liuosybės ne-

duoda: patīs nemoka savo žmonių nuo barbarų užpuolimų apginti; tenai nepakeliama mokesčiai valdinius smaugia, ir dar sunkiau juos nukankina godūs mokesčių rinkikai; tenai yra begalinė įstatymų, ir visi viens kitam prieštaraudami nugrauzia pilietį iki kaulų; tenai teismai želvės žingsniu rėplioja ir paskutinius marškinius žmogui nuvelka iki jie užsibaigia; tenai tas teisybę suranda, kas galingesnis; tenai visuotinas sugedimas turtuolius padarė dievaičiais, o vargdienius į purvą sumynė. Atkartoju — neminėk man Romėnų! Mes čionai esame laisvi ir laimingi. Ką su Hunais karėse prisiplėšiam, tą paskui visi išsidalinam. Čia nėra tiek daug ponų. Čia ir vergai nejaučia taip smailiai išgalšto prispaudimo, kaip pas Romėnus.

Ir taip toliaus, ir taip toliaus, — Graikas renegatas Romėnus peikė, o Hunus gy-rė.

Priskus ilgai klausėsi, tylėjo, ir po ilgos valandos į Graiką prabilo:

— Nelaimingas, tu nelaimingas žmogeli! Per tavo lupas šneka ne širdis ir protas, bet pilvo riaukčiojimas atsiliepia. Tu esi vergiškiausias vergas iš visų Romos vergų. Kad ingadyti savo pilvui, tu išmainei prakilnią Romos pilietybę, ant begėdiškos

barbarų vergijos. Iškritęs iš narsių ir garbingų Romos legijonų, tu prisikliovei prie gaujos plėšikaujančių latrų. Tau nebesvies skaištus spinduliai Romėnų civilizacijos, ir merdėsi pasinėręs žmogžudžių ir laukinių mongolų gyvenimo dumblynėje. Tavo pirmutinė žmona, tavo vaikeliai, visi tavo buvusieji Romos sanpiliečiai, visa tavo giminė, iš kurios tu kilai, bjaurėsis dabar tavimi, nes tavo rankos kraujais varva . . . Ateis laikas, kuomet auksiniai Romėnų arai atskris ant upės Dunojaus visoje savo galybėje ir išvaikys gaujas šitų plėšriųjų barbarų, kurie turės išlakstyti į savo tamsius ir šaltus Siberijos tyrus. Kur tu tada dingsi? Ar seksi ir tu paskui šituos žvėris į jų guolyklas? Kaip tavo sąžinė jaučiasi, sakyk? . . . Ak tu, nelaimingas išsigimėli!!

Šitaip ir tam panašiai Priskus vaksijo buvusį savo sanpilietį. Šitų išmetinėjimų klausydamas, Graikas renegatas pagaliaus susigriaudino ir gailiai pradėjo verkti. Užtyli toliaus istorikas, ar tasai Graikas kada nors sugrižo į savo tėvynę. Vargiai. Kas sykį į Hunų rankas buvo patekęs, tam sunku buvo beiškliuti, nes jų galybė augo-didėjo, iki pagaliaus jau visa Europa drebėjo, nežinodama, kas ją rytdieną laukia.

§8. Pirmieji Hunų susikirtimai su Romėnais.

Jeigu skaitytojas indėmui sekė mūsų pasakojimą, tai gali atsiminti, kur mes palikome Romėnus šito paties perskyrimo pradžioje. Tai buvo laikuose Romos imperijos galutino perskilimo į dvi dali: į Rytų imperiją su ciesorium Valensu ir Vakarų imperiją su ciesorium Valentinianu. Rods buvo dar potam laikas; kuomet ciesorius Teodozas Didysis dar buvo mėginęs imperiją suvienyti, bet tas jam nebepavyko. Kuomet mes prie Romėnų sugrižtame prašokus veik čielam šimtui metų, tai yra Attilos laikuose, mes vėl teberandame Romėnus taip-pat iširusius, ir taip-pat į dvi imperiji pasidalinusių, tik tuomet buvo jau kiti ciesoriai: Vakarų Roma turėjo savo ciesorių Valentinianą III, žmogų lėtą, pavydų ir apskritai niekam vertą, besėdintį mieste Ravenos; gi Rytų Konstantinopoliuje viešpatavo nupuikęs, išbingęs ciesorius Teodozas III, kuriam ir buvo lemta pakelti visus Attilos smugius ir pažeminimus.

Nebus mums čia reikalo atkartoti mūsų pirmutinio aprašymo, kaip abidvi Romėnų imperijos slydo žemyn savo galybėje. Galima tik pabriežti, kad dabar Vakarų imperiją draskė po jos vidurį besibastydami Gu-

dai, Vandalai, Alanai ir kitokie barbarai. Rytų imperatorius Teodozas gaužėsi nuo krintančių smugių iš Hunų pusės, ir jam visai nesisekė savo žemes nuo šitų barbarų apginti, kadangi tai buvo labai prastas kariumenės vadas, — po teisybės jis labai retai kada savo kareiviams ir pasirodydavo, nes buvo pasinėręs į žaismes, lėbavimus, medžioklę ir maldas. Tą viską Hunai labai gerai suprato ir stengėsi kuodaugiausiai pasinaudoti.

Attilos galybė jau buvo juodu debesiu nusvirusi kaip ant Rytų, taip ir ant Vakarų. Vakaruose Attila bandė sukurstyti Romėnus su Gudais, kaipogi parašė Romėnų ir Gudų ciesoriams kiekvienam atskirą laišką, pasiundydamas vieną prieš kitą. Bet tie veikiai suprato Attilos klastingą tikslą ir nutarė iš vieno prieš Hunus eiti, jeigu tie pasikėsintų ant imperijos užgriuti. Tam žygiui nenusisekus, Attila rado sau talkininką asmenyje Vandalų karaliaus, baisuolio Genserikio, kuris su Attila susikalbėjęs, nuo Afrikos pakraščių Romėnus pradėjo nemie-laširdingai engti. Tokiu budu pasiliko Hunams liuosos rankos besivaliavoti po Romėnų provincijas Dunojaus pakraščiais. Rytuose Hunai jau keletą sykių buvo inpuolę į Romėnų žemes, ir taip baisiai juos inkone-

veikę, kad ciesorius Teodozas buvo privers-
tas Attilos prašyti, kad eitų į santaiką. Tei-
sybė, santaika neva invyko, bet jos išlygos
buvo tokios begėdiškos ir taip pažeminan-
čios Romėnų vardą, kokias Attila tiktai ga-
lėjo savo naudai išmislyti ir pastatyti. Nuo
to laiko ciesorius Teodozas apsiėmė netiktai
metinę donį Hunams mokėti, bet ir patį At-
tilą apdovanoti titulu Romėnų armijos ge-
nerolo. Vilkas atsiekė savo tikslą: jisai ta-
po pastatytas avelių sargu. . . . Bet net ši-
tos santaikos Attila mažai tepaisė; jam nuo-
latos rupėjo surasti kuodaugiausiai prieka-
bių, kad išnaujo ant Romėnų išpušti. Juk
visas jo tikslas buvo — Romėnus išnaikinti.

Priežodis sako: “Kas nori suduoti šu-
nį, tas veikia randa ir lazda”. Taip buvo ir
su Attila. Jisai neužilgo sugalvojo ve kokią
priekabę. Jisai pagarsino skundą, buk vys-
kupas iš Margus miesto, padaręs Hunams
didelį akybruožą; girdi, tasai vyskupas in-
lindęs į Hunų žemę ir išvogęs kokius ten gi-
liai užkavotus Hunų karalių senovinius tur-
tus, — auksines terles ir indus. Kadangi
Margus miestas, buvęs lietuviškųjų Mysių
žemėje, o dabar radosi po valdžia rytinių
Romėnų, todėl Attila pareikalavo iš Rytų
ciesoriaus, kad jisai išduotų Hunams tą vys-
kupą ir sugražintų menamuosius pavogtus

turtus. Labai galėjo buti, kad visas tasai Attilos skundas buvo jo paties galvos išmįslas, ir jokių svarbių prirodymų tam skundui jisai negalėjo nei norėjo priduoti, todėl Teodozas atsisakė vyskupą išduoti. Labai buvo nudžiugę Mysiai iš tokios ciesoriaus stiprybės, — nes jie labai bijojo Hunų atėjimo. Vienok jų apsidžiaugimas buvo perankstytas. . . . Hunai nieko nelaukdami apgulė miestą Margus. Minėtasis to miesto vyskupas, ar jis buvo kaltas ar nekaltas, bet matydamas, kad iš jo priežasties atėjo miestui nelaimė ir kad labai riestai gali jam pačiam prisieiti, paslapčiomis patsai nubėgo į Hunų abazą ir ėmė prašytis, kad jam tą menamąją klastą atleistų, o šito vieton jisai prisizadėjo Hunams savo miestą paduoti miesčionių nežiniomis. Attilai to tik ir reikėjo. Jisai netiktai vyskupui jo “kaltę” atleido, bet dar ir gausiai apdovanojo. Vyskupas gį nakties laiku sukalbėtoje valandoje atrąkino miesto vartus ir suleido jin Hunus. Čionai barbarai sugužę viską išgriovė ir išnaino, o gyventojus paėmė nelaivėn. Iš čionai Hunų tvanas išsiliejo po visą tą kraštą; ugnimi ir kardu jie nušlavė tirštai apgyventus miestus: Širmius, Žingeduną (dabartinį Bielagradą), Raterius, Naisius, Sardiką, Marcianopolį ir kitus. Didelė dalis Traki-

jūs ir Makedonijos plėnimis nuėjo. Griuvo senovės palociai ir drutvietės iki pat Illirijos rubežių. Septyniosdešimts Rytinės imperijos globėjamųjų miestų tapo išgriauta. Patsai gi cėsorius Teodozas, užsidaręs Konstantinopoliuje, drebėjo iš baimės ir nieko nedarydamas laukė, kad kokis stebuklas sustabdytų įsijušinusią barbarų pasiaubą. Dabar Romėnų globėjamieji gyventojai suprato, kad jų cėsorius jokios galės neturi, nei jokios pagalbos bėra vertas.

Kur tikta! Hunų audra buvo praužusi, tenai pasiliko pustynės. Užgriebti nelaisvėn gyventojai buriais išgąbenami buvo į Hunų vyriausį abazą, iš kur jie turėjo buti išsklaistyti po plačią Skytiją. Nėsant Hunų abaze istorijos rašytojų, labai nedaug teuzsiliko mums žinių, ką su tais nelaimingais belaisviais Hunai padarydavo. Galima tik tai sanprotauti išvedimus, padarius sulyginimą užpuolimo Hunų Europon, su vėliaus buvusių kitu tokiu užplūdimu nemažiau baisių barbarų — Mogulų ir Totorių, kurie buvo artimi Hunų giminaičiai, o rasi ir tiesmuki jų ainiai. Yra sakoma, kad žinomasis Mogulų kariauninkas, baisuolis Čingischanas (1220 m.), nuteriojęs šiaurines Kitėnų sritis, buvo pasiryžęs išmušti ištisų keturių provincijų žmones, idant jų žemę

galima butų paversti į ganyklas Mogulų gyvuliams. Tiktai išmintingas Kitėnų mandarinas Jelučausis vos įstengė Čingis-čaną perkalbėti, kad daug geriau busią tokią daugybę žmonių gyvais palikus, nes galima busią iš jų darbo kasmet laimėti Mogulams po 500,000 uncijų sidabro, 400,000 saikų ryžių ir 800,000 gabalų šilko. Tokiu budu tapo Mogulai perkalbėta ir išgelbėta tokis žmonių bažmas nuo išžudymo. — Paprastai gi Mogulai sušaukdavo kur arti miesto į kokią lygumą visus liuosai pasidavusius ir sumintuosius žmones, ir čionai tokie belaisviai budavo į tris dalis išskirstomi. Pirma rūšis buvo: tos žemės kareiviai ir galinti ginklus vartoti jaunuomenė; juos arba tuojaus į Mogulų armiją injungdavo, arba tiesiog išskerdavo ant vietos. Antra rūšis buvo: dailios moteris, turtingi piliečiai ir šiaip jau įžymūs žmonės; juos visus Mogulų didžiunai, burtus traukdami, tarp savęs išsidalindavo, tikėdamiesi gausią didelius išpirkimo pinigų, o jei ne, tai sau kaippo vergus vartosią. Trečia rūšis buvo: seniai, paliegėliai ir vaikai, kurių nei gyvastis buvo ko-nors Mogulams verta, neigi apsimokėjo jiems laikas ant išmušimo; tokiems buvo leidžiama grįžti į savo miestus, — kuriuos, beje, užpuolikai buvo jau pirmiaus tuštutėliai išplėšę;

čionai ant šitų likusių nabagų barbarai uždėdavo nepakeliamą lažą už tai, kad jiems buvo daleista savo prigimtu kvapu kvėpuoti. . . . Delei mažiausio paveiktųjų pasipriešinimo, dažnai išnaujo barbarai tuos išskerdavo ir puikius miestus su žeme sulygindavo, palikdami pustynes tokias, kad, anot pačių barbarų pasigyrimo: “Kur pirmiaus buvo miestai, dabar gali arkliai nesuklupdami lakstyti”. Antras Mogulų baisuolis Tamerlanas išskerdė 100,000 Indų belaisvių vien už tai, kad tie ištolo pamatę savo kariumenę, **nusišypojo!** Nuo Ispahano gyventojų buvo išreikalauta 70,000 žmonių kaukolių pastatymui keleto augštų bokštų. Tokis-pat lažas buvo uždėta ant sukilusių Bagdado Persų, kurie turėjo pristatyti 90,000 žmonių galvų, kaipo bausmę už pasipriešinimą Mogulams. Vienas tik baisuolis Čingis-chanas gyrėsi, jog per savo kares išmušęs 4,347,000 žmonių!

Tai taip budavo su barbarų užkariaujamais belaisviais jau 800 metų praėjus nuo Attilos laikų. Juk po tiek laiko jau ir patį Mogulai bei Totoriai buvo šiek-tiek labiau kulturiškai išauklėti. Dauguma iš jų buvo jau šiek-tiek sušvelnėję intekmėj Mohameto tikėjimo, o kaip-kurie tų barbarų buvo jau net krikščionybę, Nestoriaus sektos, pri-

ēmę. Ō vienok apie jų kruvinus žygius skaitant, plaukai ant galvos stojasi. Ką besakyti apie Hunus, kurie jokios religijos nepažinojo, kurie jokios civilizacijos neapkentė ir net visą savo audrą Europon tik civilizacijos išgriovimui rengė!

Taip nupustiję romėniškašias Lietuvių Juodmarėnų žemes, — Trakiją, Mysiją ir Dokiją, — Hunai suimtuosius gyvais likusius žmones išgabėno belaisvėn ir išsklaidė juos po Skyto-Sarmatiją (šiandieninę Maskoliją). Jeigu Hunai būtų buvę išmintingi užkariautojai, tai jie šitokius kolonistus būtų kur sodybomis apgyvendinę, kur šie belaisviai būtų tarpe barbarų praplėtoję Romos kultūrą ir pačiai Hunų imperijai būtų suteikę nemažą naudą. Dabar gi tos minios belaisvių tapo išspaistytos tarpe laukinių urdų, kur jų vieni ilgainiui pragaišo arba su barbarais susimaišę patįs į tokius pavirto; kiti išsikėlė į tolimesnius kraštus į Baltiko pusę, kuriuo tai laiku rasi daugelis Lietuvių Juodmarėnų į dabartinę Lietuvą atkeliavo.

§9. Kaip Lietuvių miestelis Hunus atlaikė.

Viršuj aprašytuoju laiku, kuomet Rytų imperatorius, Hunų išgąsdintas, užsidarė Konstantinopoliaus mieste ir mūsų vientautčius Trakus, Mysius bei Dokus paliko be jo-

kios pagalbos, atsitiko negirdėtas ir pastebėtinas dalykas: atsirado viena lietuviška giminė, kuri pasiryžo pati save apsiginti. Tai buvo miestėlis, vardu **Eismantai**.

Eismantų miestelis buvo nei didelis, nei visiškai mažas, bet ikšiolai buvo tykus-ramus ir niekuo neatsižymėjęs, taip kad jokie istorikai nei geografai nesiteikė nieko apie jį pažymėti. Ir jeigu ne istorikas Priskus (patsai, kaip jau minėjome, iš gimimo Trakėnas), nebutų šio narsaus mūsų vientaučių miestelio revoliucijos aprašęs, tai taip ir būtų viskas pamiršta. Stovėjo jisai irgi neaiškioje vietoje, — net ir patsai Priskus apie tai plačiau nepaaiškino, pasakydamas tik tai, kad tai buvo kur arti marių, butent Juodųjų, o gal ir Trakijos jurių. Galima spėti, kad Eismantai stovėjo vienoje iš šių vietų: arba ten, kur gyveno Čikonių giminė ties kalnu Ismarus (“iš marių kilęs”) priešais Samotrakės salą; arba Adamantų giminėje, kur buvo prielauka, vadinama Azime; abi tos vietas stovėjo ant Trakijos jurių pakraščio. Kartais tas miestas buvo vadinamas Azimus, kartais Azimuntai.

Kaip viršuje rašėme, kuomet po visą Trakiją jau buvo padangės padumavę nuo gaisrų, ir kuomet riksmas ir vaitojimai mūsų žmonių aidavo abiem pusėm Balkanų

kalnyno ir skelbė, jogei čia Hunai jau su visa žvėriška smarkybe viešpatauja, ir kuomet galingas Romėnų imperatorius sukumpo po Hunų smugiais ir patsai savo sostapi-
lėje pasislėpė, tuomet pakilo didvyrių dvasė nedideliame Eismantų krašte, kuris pasiryžo ne tiktai jokios doniės Hunams nemo-
kėti, bet ir per savo žemę jų gaujų nepraleisti. Eismantėnai umu laiku pradėjo organizuoti kariumenę iš savo jaunuomenės burių, kurie, išrinkę iš savo tarpo prakilnesnius piliečius už vadus, rengėsi su Hunais susiremti. Neužilgo susidarė tokis apstus kariuomenės skaitlius, kad Eismantėnai nutarė nebelaukti Hunų užpuolimo, bet patįs ant jų išėiti. Kadangi Hunai retai eidavo organizuotomis armijomis, bet dažniausiai jų palaidi buriai viską naikindami lekiodavo, todėl Eismantėnai pradėjo iš savo žemės išpuldinėti ir mušti kur pasigaudami tokius barbarų lekiojančius burius. Šitokie išpuldinėjimai Eismantėnams taip pasisekė, kad nebuvo nei vieno atsitikimo, kad sugautieji Hunai būtų sveiki išėję.

Šitie Eismantėnų žygiai veikia paskilbo po visas apigardas. Tą girdėdami aplinkiniai Trakėnai pradėjo bėgti prie Eismantėnų ir prie jų jungties. Atsitiko taip, kad atsirado net tarpe Hunų, ypač iš jų pamuš-

tųjų žmonių, kurie taip pat pas Eismantėnus pabėgo. Visai ne po ilgo laiko, apie Eismantų pylį susidarė gana skaitlinga ir gerai ginkluota armija. Tą matydami Hunai jau didesniais buriais šias apielinkes apsuiko. — Įvyko čiela eilė imtynių dėl gyvasties ir mirties. Krito daugybė žmonių iš vienos ir kitos pusės. Tulus pakraščius Hunai iš intuizimo pavertė į pelenus ir gyventojus skerste išskerdė. Vienok ant galų galo Eismantų miestas išliko nepaimtas, ir jų stambioji armija pasiliko nesunaikinta, kaip to barbarai tikėjosi. Šitaip dalykams einant, Hunai pasiryžo tuometarpu Eismantų miestą pralenkti ir pro šalį kitais keliais sau nušvilpti, tikėdamiesi kada-nors kitu patogum laiku pagrižti ir atkeršyti Eismantams su žeme juos sulygindami. Bet šitokios progos, kaip matysime, Hunams jau nebepasitaikė.

Po perėjusių audrų Trakijoje, įvyko nauja “santaika” tarpe Attilos ir Rytų imperatoriaus Teodozo, prie ko šis pastarasis dar naujus pažeminimus ir dar aštresnes sąlygas turėjo nukentėti. Tarpe ko kito, Attila vis dar nenustygo, ir net santaiką darant spyrė imperatorių, kad jisai Eismantėnus, kaip savo pavaldinius, priverstų nusilenkti ir prieš Attilą pasižeminti. Tečiaus

čia reikia pripažinti dar tiek garbės Teodozui, kad jisai šitaipos Attilai atsakė: “Nors Eismantėnai mano pavaldiniais skaitosi, tačiau aš negaliu priversti prie pakaros tų žmonių, kurie be mano pagalbos patįs save apsigynė nuo priešų”. Taip ir pasiliko Eismantėnai nepriversti Attilai pasiklonioti nei begėdišką jam donį mokėti. Patsai Attila Eismantėnus narsiais pripažino ir su jais, kaipo su sau lygiais, atskirą santaiką padarė. Berods ir čionai Hunai be prigauties neapsiėjo. Santaiką darant Eismantėnai reikalavo, idant jiems būtų sugražinta tuli kerdžiai ir gyvulių bandos, kuriuos Hunai buvo pirmiaus pasigavę. Hunai visaip melavo ir išsisukinėjo, kad tik Eismantėnus prigauti. Jie prisiegavo, kad jie jau pirmiaus buvę tiems kerdžiams galvas su kardu nukirtę, nes jie, girdi, visuomet taip darydavę su paimtaisiais į nelaisvę Romėnais. Taip Hunai melavo iki išgavo savo du laidu, kuriuos Eismantėnai buvo pirmiaus pas save palikę.

Toliaus mums nėra žinomas Eismantėnų likimas. Jeigu Romėnai būtų turėję geresnį supratimą, tai jie būtų tokias narsias gimines, kaip Eismantėnus, paslaugę ir apdovanoję liuosybe, idant jie patįs tarptų ir pačių Romėnų sieną gintų nuo barbarų iš

šiaurės. Bet čia taip nebuvo. Istorikas Gibbons dasiprotėja, kad Romėnų karaliunai, jau po karių su Attila, besivaržydami tarp savęs už valdžią ant Trakijos, taip išnaikino vietinius gyventojus, jų tarpe ir Eismantėnus, kad ilgainiui jokios iš jų pėdsakos neliko.

§10. Rytų Romėnai galutinai pritrempti.

Pamename, kad mes savo pasakojime palikome tarpe Hunų atkeliavusius Rytų imperijos pasiuntinius — Priskų ir Maksiminą, ir kaip iš jų Hunų vadas Attila čiudėjosi. Taigi pasekime ir toliaus jų žygio pabaigą.

Nieko gero savo imperatoriui nelaimėję, ir ganėtinais prisiklausę Attilos inbauginimų ir grąsinimų, pasiuntiniai grįžo į namus. Vos tik išvažiavę iš Hunų sostapilės, jie užsidurė ant dviejų pakartų šalia vieškelio Romėnų. Ir tai dar buvo ne paskutiniai, nes vėl kokį galuką pavažiavę jie atrasdavo keletą Romėnų nelaisvių tai ant medžių šakų pakartus, tai nukryžiuotus, prie to kairiems iš jų buvo gerklės perpjautos arba liežuviai ištraukti. Tai vis buvo pagrūmijimai Romėnams, kad šitoks-pat likimas juos visus laukia, jeigu jų imperatorius Teo-

odozas nenorėtų nusileisti Attilos reikalavimams.

O reikalavimai nevisai menki buvo. Attila štai ko reikalavo: (1) Teodozas turi atiduoti Hunams žemės plotus anoje Dunojaus pusėje, pradėjus nuo miesto Žingedunės (dabartinio Serbų Bielogrado) iki miestui Novu (Naujų), arba kiek esą galima žmogui per 15 dienų nukeliauti; o kadangi raitas užsėdęs Hunas per tokį laiką gali tolimiausį plotą pralėkti, todėl šituo budu Attila pasiglobė sau visą Trakiją; (2) Attila reikalavo, kad imperatorius jam tuojaus padengtų Hunų karės iškaščius, vienu sykiu išmokėdamas 6000 svarų aukso, ir kad pakeltų ikšiolai Hunams mokamą metinę donį nuo 700 iki 2100 svarų aukso; ant galo (3) reikalavo, idanč Romėnai atiduotų Attilai kiekvieną pabėgusį ar į nelaisvę paimtą Hunų pavaldinį be jokio atmokėjimo, priešingai gi kad Romėnai išsipirktų iš Hunų savo belaisvius, užmokėdami už žėdną po dvyliką aukso pinigų. Prie to viso, visi pas Romėnus pabėgusieji Hunų valdiniai turėjo buti išduoti be jokių išlygų ar prisizadėjimų iš pusės Attilos, kad jiems bus dovanota pabėgimo kaltė ar kad jiems bus palikta gyvastis.

Ką daro tuomet imperatorius Teodozas? Jisai nieko nedaro, nes buvo pilnai po

Attilos letena primintas; jam nieko daugiau neliko, kaip tik ant šitų nelemtų išlygų pristoti. Šitas išlygas pildant, Teodozui pirmiausiai prisiėjo išvaryti iš savo žemės ir Attilai išduoti daugybę prakilnių princų, didžiunų ir šiaip jau įžymių svetimtaučių, kurie dar tik neseniai buvo nuo Hunų čionai atbėgę ir Romėnų globai pasidavę; tečiaus šitie pabėgėliai, bijodamies Hunų pagiežaus keršto ir kankinimų, jokiū budu nebenorėjo po jų valdžia grįžti. Todel imperatorius, patsai Attilos bijodamas ir jam norėdamas intikti, priverstas buvo šituos savo globinius čionai ant vietos išskersti. Nors tokią malonę tie nelaimingi pabėgėliai turėjo, kad ant Romėnų žemės ir pačių Romėnų, o ne Hunų, draučiais tapo myriop prismeigti! . . .

Po šitų šiurpulingų atsitikimų, rodos jau buvo šiek-tiek pakenčiamos sąlygos nusistatę tarpe imperatoriaus Teodozo ir Attilos. Tečiaus vienas dalykas jau buvo aiškus: Rytų imperiją Hunai visiškai atkirto nuo Vakarų imperijos. Dabar rytiniai ir vakariniai Romėnai jau nebegalėjo paduoti vieni kitiems rankų ir kada-nors susivienyti, kad nuo Attilos apsiginti. O šito Attila ir troško. Nors Attila iš vardo ir nešiojo Rytinių Romėnų generolo titulą, kurį anuo laiku bailunas Teodozas jam buvo padova-

nojęs, vienok tikrenybėje jisai buvo Teodozo valdonu ir jo žingsnių rėdytoju; vulgariškai pasakant, buvo taip — nebe šuva vikseno uodegą, bet uodega vikseno šunį.

Delei viso ko abudu šitie monarchai vienok dar siuntinėjo pas vienas kitą savo ambasadorius, tečiaus pasiuntiniai toli gražu nelygias roles vaidino: Attilos pasiuntiniai rasdavo sau Konstantinopoliuje karališkas sutiktuves ir jie tenai imperatoriaus dvare kaip įmanydami šėliojosi ir duko, kad tik kuo daugiau savo valdonui Attilai turtų nuo Teodozo ir jo didžiunų išsiderėjus, tuomtarpu gi Teodozo pasiuntiniai pas Hunus atkeleliavę visuomet buvo su pajuoka ir panieka vaišinami, o dažnai kokiam Attilos upui užėjus net išvejami dieną-kitą prabuvus ir savo misijos neatlikus.

Vienoje iš tų pasiuntinysčių įvyko nepaprastas nuotikis, kuris galutinai išžino Attilą ir priskubino susirpti jo planams apie uždavimą Romėnams mirtino smugio, prie kurio tas Hunų vadas nuo daugelio metų ruošėsi. Tai buvo nelemtas pasikėsinimas nužudyti Attilą.

§11. Nevykęs priešais Attilą suokalbis.

Vienoje iš Attilos ambasadų mes randame Konstantinopoliuje atvykusiu du Hunų

pasiuntiniu: O r e s t ą ir E i d u k o n ė. Apie šį pastarąjį mes jau porą sykių turėjome progą minėti. Tai buvo lietuviškųjų Skirų ir Girulių vadas, kurio sunui Vadukariui (Odoakrui) kiek vėliaus buvo lemta ant Italijos sosto patekti. Jisai mokėjo veik visų lietuviškųjų giminių kalbos tarmes, taipgi ir kitų keletą svetimų kalbų; prie to Eidukonis, matomai, buvo guvus politikierius. Lietuvių Baltėnų giminėms ilgokai su Hunais besėbraujant ir po jų viršenybe besant, Eidukonis buvo pas Attilą ingijęs pagarbą ir didelį užsitikėjimą; todėl nėra dyvo, jeigu jam buvo pavesta toki svarbi misija, kaip akis į akį stoti priešais rytinių Romėnų imperatorių ir drąsiai šį vaksyti Attilos vardan.

Iš šitos tai Attilos pasiuntinystės ir gimė tasai garsusis suokalbis — nužudyti Attilą. Imperatoriaus Teodozo dvare čemberlėnu tuomet buvo tulas jaunuchas (skapis) Krisapas, kuris beveik didesnę valdžioj galę turėjo už patį suminkštėjusį imperatorių. Tam tai Krisapui ir parėjo į galvą, kad būtų gerai kokiū-nors budu Attilą nudėjus, ir sykį ant visados Hunų pavojų nuo Romėnų galvos nustumus. Kaipogi jisai prisikalbino tulą Vigilą, su kuriuomi ir išgalvojo planą, kaip reikia Attilą nužudyti. Tasai V i -

g i l a s (ar Vigelis) kadaisiai buvo Romėnų nelaisvėn paimtas, ir regis ar nebus tai iš kokios nors lietuviškos giminės Padunojuje kilęs; jo pavardė grynai lietuviška, nes dar ir šiandien “Vigelis” yra labai dažna pavardė Lietuvoje. Jisai mokėjo daugelį kalbų, taip kad galėjęs kalbėti ne tiktai romėniškai ir graikiškai, bet galėjęs susikalbėti kaip su Hunais, taip ir su daugybe kitų tautų, katros buvo po valdžia Attilos ir Romėnų. Del šito jisai ir buvo Konstantinopoliaus dvare užlaikomas, kaipo tulkas arba vertėjas. Senovėj tulkai budavo labai svarbios ypatos, nes jie visuomet savo valdonų pašonėje tunodavo, ir todėl labai dažnai net ir jie patįs į savo valdonų politiką įsimašydavo.

Tasai Vigilas suvedė kruvon Attilos pasiuntinį Eidukonį su imperatoriaus čamberlėnu Krisapu, kuris šitaipos į Eidukonį prabilo: “Ar sveikas norėtum kada-nors ingyti turtus, titulą ir garbę?” Šisai atsakė: “Labai malonu būtų tatai ingyti”. Tada Krisapas tęsė: “Jeigu sveikas sutiktumei ant vieno mūsų pasiūlymo, tai paregėtumei aukso maišus sau po kojų besivoliojant, ir ingytumei pas mūsų imperatorių tokią augštą vietą, koki sveikam niekadoss nei nesisapnavo.” Eidukonis išrodė visas pavirtęs į girdėjimą

ir tarė: “Labai norėčiau išgirsti, ko iš ma-
nęs būtų reikalaujama?” Čionai Krisapas
staigu susiturėjo, trumpai nubaidamas:
“Pasikalbėkite toliaus su Vigilu”.

Po šitam įvyko keletas panašių slaptų
pasikalbėjimų, kurių viename patsai Kri-
sapas pasiulė Eidukoniui planą, kaip reikia
nužudyti Attilą. Visa rolė atlošti Eiduko-
niui buvo tik tamė, kad jisai įleistų Romėnų
žudikus, kurie turėjo į Attilos rumus įsi-
vogti sykiu su imperatoriaus atvykstančiais
pasiuntiniais; kuomet Hunai bus po bankie-
to nusigėrę ir Attila bus nuo to viso nuvar-
gęs, jie turės ant jo sušokti ir su kardu nu-
durti. Tik lai Eidukonis bus toks geras,
kad šitam kruvinam darbui nesipriešins.
Paskui tai jau lengvas dalykas: sumišimui
įvykus, Eidukonis galės sykiu su Romėnais
pabėgti ir Konstantinopoliuje atsiimti sau
dovaną nuo imperatoriaus už išgelbėjimą
Romėnų nuo Hunų jungo, — nes Attilos ne-
betekus, jie manė, Hunai turės pakrikti. —
Tokiais smiliais prižadais Eidukonis išrodė
labai pasigundęs, ir be ilgo priešinimos su-
tiko savo rolę sulošti. — Ar tą suokalbį ži-
nojo imperatorius, negalima žinoti. Abel-
nai vienok spėjama, kad jisai negalėjo neži-
noti.

Tečiaus viskas nuėjo kitokiais keliais.

Eidukonis, namo pargrižęs, permainė savo nuomonę. Ar tai jis pajuto sąžinės graužimą, kad išdavystė visgi yra niekingas darbas, ar jisai pabijojo bėdon inkliuti, šito niekas negali žinoti. Žinoma tik tas, kad jisai veikia nuėjo pas Attilą ir visą tą suokalbį prieš jį išdėjo. Reikia sau įsivaizdinti, kokiu intūžimanu inpuolė Attila! Tečiaus reikia pripažinti šitam barbarų monarchui ką tokį panašų į dvasios prakilnumą, nes kuomet vėliaus Romėnų pasiuntiniai, jų tarpe ir patsai to suokalbio kaltininkas Vigilas, pribuvo į Hunų sostapilę, jie visį tapo sveitingai priimti. Teisybė buvo ir tas, kad visi kiti imperatoriaus pasiuntiniai, išėmus Vigilą ir keletą jo sėbrų, nieko apie šį suokalbį nežinojo.

Prileidęs prie savęs Romėnų pasiuntinius, Attila nudavė nieko apie suokalbį nežinąs ir jo nesibijąs. Jisai pradėjo kalbą nuo paprastų erzeliavimųsi ir išmėtinėjimų, kad imperatorius Teodozas nepildąs santaikos išlygų, ir neatiduodąs visų Hunų pabėgėlių. Kuomet Vigilas įsikišo, ir norėdamas savo imperatoriaus reikalus užtarti, pradėjo tikrinti, jogei jokių Hunų pabėgėlių Rytų imperijoje nebelikę, tuomet Attila parodė ilgą surašą vardų, kurie pabėgėliai sau laisvai pas Romėnus tebegyveno.

Taip sugaŗes Vigilā bemeluojant, Attila pagaliaus su intuŗimu prie jo atsisuko ir suŗuko: “Tu bezliepicŗia! Tu ŗitaip drŗsti man meluoti! Ŗalin iŗ mano akiŗ! Aŗ tave liepsiu ŗ sklepus ŗmesti ir gyvŗ supudysiu, jeigu negriŗi ant tŗ pŗdŗ Konstantinopoliun ir savo sunaus ŗionai nepristatysi!” . . .

Vigilas iŗ ŗito turŗjo suprasti, kad ŗionai kas-nors negerai pasidarŗ. Vienok ŗituo atveju jisai tokiu atkaklum vŗpla pasirodŗ, jogei vis dar tikŗjo Eidukoniui, kuris jam tebetvirtino, kad esŗs atsidavŗs suokalbiui Attilŗ nuŗudyti, tik reikalavo, idant Vigilas griŗtŗ namo ir pargabentŗ aukso maiŗelŗ, kaipo uŗmokeŗtŗ uŗ savo kruvinŗ darbŗ. Budamas tokiam apŗakime, Vigilas pagriŗo Konstantinopoliun, iŗgavo nuo savo sŗbro, ŗamberlŗno Krisapo, 100 sv. aukso maiŗelŗ, ir pasiŗmŗs savo vienintŗlŗ sunŗ, 26 metŗ jaunikaŗtŗ, vŗl atkako Hunŗ soŗstapilŗn. Bet vos tik jam ŗia koŗŗ inkŗelus, tuoŗaus sugriebŗ jŗ Hunai ŗ savo rankas, iŗkratŗ jo lagaminus ir atrado veŗamŗjŗ aukŗŗ, kuris turŗjo buti uŗmokeŗtis ŗodŗialauŗiui Eidukoniui. Tyrinŗjamas, kam jisai veŗŗsi ŗj aukŗŗ, Vigilas nudŗlioŗo, kad tai busiŗs jo paties vartonei, tai vŗl, kad ketinŗs pirkti sau vergŗ, adavoniŗ, kailiŗ ir arklŗ. Attila, nebeŗŗturŗdamas, suŗuko: “Me-

luoji, tu, bjaurus gyvuly! Bet žinok, kad tu čia nei vieno savo melagystėmis nebeprigausi”. Tą pasakęs, Attila paliepė užgriebti Vigilo sunų ir čionai, po tėvo akių, ant vietos užmušti. Vigilas baisiai persigando, ir puolęs ant kelių prieš Attilą, pradėjo maldauti: “Pasigailėkite ir nežudykite mano vienintėlio sunaus! Jisai yra niekuo nekal tas. Aš vienas esu kaltas ir lai ant manęs vieno krinta bausmė”. Čionai Vigilas viską prisipažino ir visą suokalbio planą išdavė. Todel Attila liepė Vigilo sunų paleisti ir įsakė jam grįžti į namus bei atsivežti kitą šimtą svarų aukso, savo tėvui išpirkti. Patį gi Vigilą liepė apkalti geležiniais pančiais ir įmesti žemėse esantin rusin.

Neužilgo vienok Attila rado sau svarbesnį užsiėmimą, negu kivirčiai su Rytų imperatorium už surengtą ant jo galvos suokalbį. Teisybė, kad jisai išmelžė auksą iš Vigilo, bet užtai su lengva širdžia jam gyvastį dovanojo ir namo paleido. Buvo jis reikalavęs išduoti galvą kito suokalbininko, butent jaunucho Krisapo, bet ant galų galo sutiko ir už to galvą geriaus priimti tiek svarų aukso nuo imperatoriaus Teodozo, kuris bijojo savo numylėtinį čamberlėną Hunams paduoti. Auksas, auksas — štai kas Attilai rupėjo, nes jo galvoje sirpo di-

deli sumanymai. . . . Turėdamas Rytų imperiją po savo kojų, Attila menkai bepaisė apie tokį dalyką, kaip Romėnų suokalbis. Jisai pasišaukė pačius prakilniausius imperijos pasiuntinius, kiek tinkamas iš jų pasidrivijo, inbaugino ir vėl namo atleido. Suokalbio istoriją jis rodėsi visiškai pamiršo.

Mažesniems suokalbio prasikaltėliams atleides, visą savo rustybę Attila nukreipė ant ciesorių Teodozo ir Valentiniano; jisai jau rengėsi sukurti tokį baisų gaisrą, kurio liepsnomis jisai ketino apsupti abidvi Romos imperiji. Taigi išrokavęs visas menamasias Romėnų kaltenybes, Attila neužilgo paskelbė, jogei nuo šio laiko abudu imperatoriumi jisai skaitąs savo nelaisviais, ir vienu bei tuo patim žygiu išsiuntė savo paslus į Konstantinopolį ir į Raveną, kuriems atvykus buvo įsakyta šitokį Attilos dekretą apreikšti: “Musų ir jusų viešpatis Attila veikiai žada čionai atvykti, todėl paruoškite jam rumus.” Tai buvo gresmingas apskelbimas Romėnams karės.

Imperatorius Teodozas šitos nuogandžios žinios nebegirdėjo, nes buvo pasimiręs: jisai medžioklėje buvo nupuolęs nuo žirgo ir užsimušęs. Valentinianas irgi neužilgo apleido šį pasaulį ir su baisiuoju At-

tila jam nebeprisiējo susiremti. Bet pirm, negu Attila — “Dievo rykštē” — nauju pavojum Europojē sugrumzdē, dirstēlķim ī jo diplomatijōs žingsnius.

§12. Audrōs išvakariuose.

Aprašomuoju laiku Hunų audra jau ruošēsi ī Vakarų Europā pasiausti, tik ji dar nēgalējo bē rēgimos priēzasties išsiveržti. Attilos diplomatijā mēs jau augščiau pastebējome; jis rētai priēšā užpuldavo pirmiaus neišradēs kokiōs norš akis apviliančios priēzasties; tegul toki priēzastis beveik visuomet budavo jo paties išgalvota, vienok tas užtektinai nuramindavo jo barbariškā sąžinē ir duodavo pateisinimā kiekvienam iš jo kruvinujų karēs žygių.

Viena iš tų svarbiausių priēzasčių ir dabar Attilai veikiai pasipynē. Jisai atsiminē apie Romos imperatoriaus Valentina-
no seserį, karalaiteį Honoriā, kuri padaisiai buvo pasiuntusi Attilai savo žiedā. Atsitikimas su tuo žiedu buvo vienu iš romantiškiausių Attilos gyvenime prietikių. Dalykas buvo šitokis. Imperatorius Valentinianas turējo Ravenoje savo seserį Honoriā, labai išdykusią ir naravingā mergiščią, kuri vienu tarpu įsimylējo ī savo tarnā ir veikiai neščia pasiliko. Kad šitā karališkos gi-

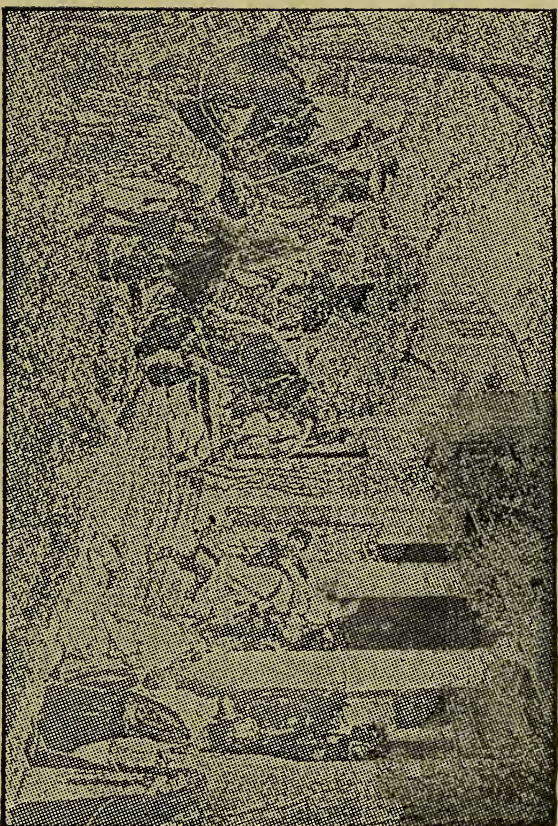
minēs gēdā paslēpus ir karalaitē nubaudūs, Honoriā pirmiaus su tulu dvarēnu apvesdinta, o paskiaus išgabenta Rytū imperijon ir tenai vienamē iš Konstantinopoliaus vienuolynū uždaryta metavonei, kame ji priverstinojē nelaisvėj išbuvo apie dvyliką metų.

Daug pirmiaus aprašytujū atsitikimų, apie 435 m., Honoria pasiryžo vė koku budu savo broliui Valentinianui atkeršyti: ji pasiuntē sau ištikimą skapį pas Hunū valdoną Attilā, kuriam liepē įteikti jos žiedą ir tuom-patim jinai pasiulē Attilai savo ranką. Attila matomai naujomis pačiomis buvo persisotinęs ir Europos karalaitėmis nelabai pasigviešęs, todėl su panieka ši Honorijos pasiulyjimā atmetē, nors ir pasilaikē jos žiedą. Ilgainiui jis apie šitą prietikį buvo visai užmiršęs.

Tas buvo, kaip sakēme, daug metų atgal. Dabar gi, jieškodamas progos su vakarū Romėnais susibarti, po 15-kos metų Attila netikėtai atsiminē minētas Honorios piršlybas, ir veikiai išsiuntē paslus Ravenon pas imperatoriū Valentinianą, kurie atvykē perdavē Honorios žiedą ir reikalavimą, kad ši karalaitē būtų iš vienuolyno paliuosuota ir atiduota Attilai už pačią. Lengva suprasti, kad Attila nebuvo staigu

į Honoriją įsimylėjęs; jam rūpėjo nė savo pačių skaitliaus padauginimas su apysene ir vienuolynė išsigavėjusia karalaite, bet šitos karalaitės kraitis; taip jįsai ir Valentinianui pasakė, kad jįsai reikalaujās pusės Romėnų imperijos, kaipo jo “sužieduotinei” Honoriai pridėrančio kraičio. Imperatorius atsakė, kad šitas Attilos reikalavimas joku budu nėsās galima išpildyti, ir tai delei sekančių priešāsčių: jo sesuo jau esanti vedusi, prie to ji — krikščionė, o Attila pagonas; Honorija ēsanti augštos kilmės, o Attila barbaras; pagaliaus Romėnai neapkenčia daugpatystę ir jokiū budu nepavelytų savo karalaitės į Attilos harema indėti už jo sugulovę. Kaslink atidavimo Attilai dalies imperijos, kaipo Honorios kraičio, tai nėsā nei kalbos, nes ji per savo meilės prietikius su tarnu ir per savo dabartinį vienuolės padėjimą, esanti netekusi jokių teisių karalaitei pridėrančių.

Romos imperatoriaus atsakymas, reikia saprotauti, labai Attilai patiko; jįsai to ir tikėjosi. Jįsai dabar nudavė ēsās labai įžeistu ir nuskriaustu: ir kaipgi ne? tik pamįslykite, — kokis ten nusibankrutijusios imperijos valdonas drįsta atmesti jam suteikiamą garbę tapti galingo Hunų monarcho švogėriu. Kas dar aršiau, — Atti-

Hunai plēšņa vienā Romos palacī.

la tampa nukroptas sau prigulinčio nuo savo “sužieduotinės” kraičio — pusės Romos imperijos!

Susiubavo Damoklo kardas ant galvos Romėnų, ir galingo Hunų karės žygio likimas tapo nulemtas. Roma turi žuti... Veikiai Attilos šaukliai perbėgo su pašaukimu į karę per visą Hunų imperiją, — nuo Volgos iki Dunojaus, ir veikiai dideli karaliai ir maži karaliukai Skytijos, Lietuvių, Slavų ir Germanų žemėse paklusniai sukilo rengtis į talką savo viešpačiui Attilai, kuris jau buvo galutinai pasiryžęs Romėnų pasaulį po savo kojų patremti.

§13. Hunų pasiauba Lietuvių ir Slavų kraštais.

Atėję iš savo aziatinių tyrų Hunai, kaip jau augščiau buvo atpasakota, išgyveno savo triukšmingą laikmetį šioje Dunojaus pusėje, tuometinių Lietuvių Juodmarėnų ir Slavų žemėse, arti šimto metų. Nepamirštame ir to pakartoti, jogei mūsų aprašomuoju laikotarpiu Hunų imperija tiesėsi nuo Juodųjų iki Baltiko marių. Neturime čionai progos išdėstinėti, kokias sunkias kaleinas turėjo po Hunais praleisti nesuskaitomos tautos šiandieninėje Rusijoje, Vengrijoje ir Vokietijoje, Attilos jun-

gą nešdamos. Tiktai išgąstingąjį Hunų sriautą paskui sekant ir tiktai pro šalį einant, mums tenka ši-bei-tą pakliudyti iš gyvenimo anujų gėdynių tautų, ypatingai Lietuvių.

Metas 450-tas išvydo naują Hunų pasikilnijimą tolyn Europon veržtis. Šią barbarų judėjimą istorikai vadina “antruoju Hunų įsiveržimu Europon.” Iš savo sėdybų šiaupus Dunojaus upės, Attila pajudino savo nesuskaitomus vajočių burius. Tai dar nebuvo tikrasis žygis Europon; tai buvo baudimas priešai Hunus kilančių tautų. Įvairiais keliais jie pasispietę, pradėjo išnaujo tautas pamušinėti ir apiplėšti, po draug jie nešė bausmę tiems, kurie jau buvo pamėginę iš-po Hunų jungo pasiliuosuoti. Tautų karaliai išnaujo tapo priversti su Attila taikintis ir dėtis į jo sumanytąjį žygį priešais Romėnus. Tie, kurie nepanorėjo jam nusilenkti, buvo išmušami ir visos jų žemės turtas išplėšiamas; tie kurie prie jo prisidėjo, turėjo didesnę dalį savo žemės turtų geruoju Hunams atiduoti, ir patį karaliai su savo žmonėmis prisijungti Attilos armijon.

Paėmę tų laikų Europos žemlapį ir sekdami nubriežtąjį Hunų “baudžiamąjį kelią,” matome, jogei jie dar nėjo tiesiai

ant Romėnų, bet visas jų sriautas pasisuko į šiaur-vakarius, tai yra Baltiko linkon, arba stačiai į šiandieninės Lietuvos kraštą. Suprantama delko jie taip darė: (1) jie bau-dė Pabaltijoje gyvenančias tautas, nepano-rėjusias su Hunų armija priešais Romėnus eiti; (2) jiems reikėjo prisiplėšti maisto, amunicijos ir surinkti daugiau žmonių to-čiai didelei ir nežinomai kelionei, kaip karė prieš Romėnus, kurių Hunai prisibijojė.

Taigi sujudintos Hunų tytveikos išti-sai nuo pačios Volgos upės, atbrazdėjo pa-lei upę Vorustenį (Dnieprą), galiausiai maždaug susituope po Attilos vėliava vie-non armijon palei upę Tyrą (Dniestrą), da-bartinėje Ukrainoje, slinko šiaurvakarop. šis Hunų sriutas šniokė vietomis maždaug šių šiandieninių gubernijų: Simbirsko, Pen-zos, Tambovo, Riazaniaus, Maskvos, Tulos ir Smolensko. Visas tas dabartinės Rusijos pasvietis anais laikais buvo apgyventas įvairių tautų iš kilmės Skytų, Rosų, Finų ir Gudų.

Tik kada Hunai pasiekė Smolenską, čia jau prasidėjo giminės kitoniškos. Čio-nai tais laikais klujojo nomadinės giminės Sarmatų, kurias senovės Lietuviai ir Grai-kai vadino "Sauromatais" (Jų vardas galė-jo kilti palei dvi prasmis pas Lietuvius: 1.

Kadaisiai netoli Juodmario gyveno plačios giminės **Matų**, kurios toliau į šiaurę gyvenančius Lietuviai galėjo praminti “Šiaurės-Matais;” 2. arba jie galėjo buti “siauromatais,” totoriškai-mongoliškos kilmės). Šiandieniniai Lenkai turi pretensijas, ir gali buti teisingas, kad jie ešą iš Sarmatų kilę, — nes iš tikrųjų, kuomet istorijoje prapuola Sarmatai, tuomet atsiranda Polianai arba Lenkai. . . .

Šalip tų Siauromatų, pradėjus nuo šiaudienio Smolensko, Hunai savo valkon pagavo skaitlingą giminę Krivičių, kurie jau artimesni buvo Lietuviams savo papročiais, religija ir kalba. Tie Krivičiai kadaisiai buvo gyvenę Trakijoje, palei pačius Dardanelius, ir buvo Graikų vadinami “Krobyzais”, bet vėliaus dar nežinomu laiku ir nežinomų priešasčių priversti, jie buvo šiaurėn atkeliavę. Dabar ant jų žemės, net iki Vytebsko gubernijos gyvena Baltarusiai, kurie manoma ešą lietuviškųjų, bet jau slavintųjų Krivičių ainiai, nuo kurių mūsų broliai Latviai net ir visus Rusus “Krievais” vadina. Patįs gi šie Baltarusiai savo pavardėmis, kuno sudėjimu ir abelnaisiais papročiais labai panašūs į Lietuvius, ir net patįs savo “Litovcais” tebesivadina. . . .

Savo pasiauba Hunai eidami užtvino

dabartines Minsko, Mogilevo ir Vytebsko rėdybas, kuriose, tarpe daugelio kitų lietuviškųjų giminių, gyvena šios stambesnės: Budinai, Vytebai, Dulbiai ir Dregaviečiai, — šie pastarieji delto taip buvo vadinami, jogei gyvena labai pelkėtose, drėgnose vietose.

Hunai kliudė ir miestą Disną, iš kur persikėlė per upę Dvynę arba Dauguvą; eidami ir plėsdami pasiekė šios dienos Vidžius (Kauno gub.) ir Šventėnus, po tam persikėlė upę Viliją nušlavė dabartinio Vilniaus apigardas. Inėję į žemę lietuviškųjų Getvingių, dabartinėn Gardino gubernijon, ir mažai ką pelnę nuo biednų šio krašto gyventojų, pagaliaus jie nuguzėjo ta srija, kur dabar stovi Naujieji Trakai, Alytus, Nemunaičiai bei Druskininkai, ir persikėlė Nemuną. Baltastogė ir jos apielinkė buvo tai paskutinis punktas Lietuvių žemės, kur Hunų užmas pakliudė. Iš čionai Hunai įžengė dabartinėn Lenkijon per Lomžos guberniją, ir traukė linkui Varšavos, Lodzės, Čenstakavos, ir tada į Prusų žemę, kuri tais laikais buvo pilnutėliai rankose garsiųjų lietuviškų Getų, ir dar nebuvo pažinoję vėlesnės vergijos nei sarmatiškųjų Lenkų bei Mozurų (Mažažiurių arba Siauromatų) nei gudų Vokiečių. . . . Galiausiai Hunai vėl

pasuko linkui Karpatų, atlikę savo baudimų ir plėšimo kelionę.

Visu šituo baisiuoju keliu per Lietuvių žemes Hunų armija šias vietas kliudė tik-tai savo dešiniuoju sparnu; gi patsai Attila tuomtarpu buvo toliau į Rytus, kur jisai priėminėjo raportus nuo savo “generolų”; kokios žemės Hunams nusilenkia ir kiek jos savo kareivių žada pristatyti. Žinios pasirodė labai džiuginančios, nes galutinos skaitlinės suvedus pasirodė, jogei Hunų armija susideda iš arti milijono žmonių.

§14. Dar truputis diplomatijos.

Kuomet jau viskas buvo gatava pas Hunus žygiui į šitą dideję karę, tuomtarpu Attilai dingtelėjo į galvą pabandžius dar seną ir išmėgintą jo užkariavimų įnagį — klastingą diplomatiją. Pirma negu ant Romėnų pasaulio galvos užkritis, Attilai rupėjo juos su kuo-nors sukiršinti ir supjudyti. Tam tikslui pasitaikė labai paranki proga, nes tuometinis Europos padėjimas iš visų pusių lošė į rankas Attilos diplomatijai.

Kaip jau nesykį minėjome, Romėnų galybė Europoje buvo į čiunkus sudraskyta. Visu-pirmu Romėnai buvo nusilpninti netekus apsčių ir turtingų Afrikoje savo paval-

dybę, kurios buvo atitekę barbarams Vandalams, tuo žygiu esantiems po valdžia istorijoje pagarsėjusio baisuolio Genserikio. Kitos Romėnų turtingos ir tirštai apgyventos provincijos Gallijoje, dabartinėje Francijoje, jau buvo išplėstos kitų barbarų: iš Tuluzos pietinę Franciją valdė barbarai Vakargudžiai, kurie laikais pirmųjų Hunų atėjimų buvo pabėgę nuo upės Dunojaus; gi iš Metzos šiaurinę Galliją turėjo gudiškieji barbarai Frankai. Per daugelį metų šitų barbarų gaujos draskė Romėnų kuną, iki Romos imperijos tik šešėlis bepaliko. Šituos tai trejus barbarus dabar Attila bandė sukurstyti prieš Romėnus, idant vandenį sudrumstus butų lengviau Hunams galutinai Romą paskandinti.

Pirmiausiai Attila parašė po laišką Romos imperatoriui Valentinianui ir Vakargudžių karaliui Teodorikiui. Jisai nesislėpė, kad rengiasi į karę, bet viliugingai tikslus perstatė. Romėnų valdonui jisai rašė, kad jo nesibijotų, nes jisai esąs nuoširdžiausias Romėnų prietelius; išgriaudamas Romėnų valdybosna jisai norįs tiktai Vakargudžius nubausti, kurie seniau iš jo valdžios pabėgę ir jo pavaldiniai, girdi, tebėsa; todėl, lai imperatorius Valentinianas Hunams kelio nekliudąs, nes šie pačią Romos

imperiją nuo barbarų Vakargudžių paliuosuosią.

Kitame slaptame laiške Vakargudžių karaliui Teodorikiui šiaip rašė Attila: “Sveikas gali ramus būti, nes aš Vakargudžių nemanau nei pirštu pridėti; viskas ko aš noriu, tai sukriušti tą pasenusią Romėnų imperiją, ir jus visus iš-po jų tyranijos paliuosuoti.”

Attilos šitie pakurstymai vienok savo tikslo neatsiekė; kaip Romos imperatorius, taip ir Vakargudžių karalius nesunkiai permatė Attilos dviveidę politiką; jie veikiai tarp savęs susižinojo, pasirodė viens kitam Attilos laiškus, ir suprato, joguei Hunų valdonas rengiasi prie milžiniškos klastos, kuri viduriniai Europai pražutį lemia. Todėl tarpe jų dviejų tapo nutarta iš vieno laikytis ir kuogreičiausiai rengtis prieš ateinančią gresmę pavojų. Apie šitą ir Attila veikiai sužinojo, todėl čia nepasisekus iš kito kampo griebėsi.

Jisai jau buvo senai susiuostęs su kiek augščiau minėtaisiais Vandalais. Šituo tarpu įvyko butis, labai paranki Attilos siekiamis. Vandalų karalius Genserikis buvo labai nuožmaus pobūdžio žmogus. Jisai netiktai savo žmones, bet ir savo vaikus žvėrišku budu kamuodavo. Kiek pirmiaus

šitų atsitikimų, jisai buvo apvedinęs savo sunų Hunerikį su Vakargudžių karaliaus Teodorikio duktere. Sykį kokiam tai nedoram upui užėjus, Genserikis liepė savo marčiai nupjauti nosį ir nukarpyti ausis, užtai, kad buk ji kėsinusis jį nunuodyti. Taip suluošinta karalaitė tapo pasiūsta jos tėvui Teodorikiui. Suprantama, kad šitas Genserikio žvėriškas pasielgimas iššaukė pyktį Vakargudžių, kurie prisiekė amžiną kerštą visiems Vandalams. Šituo kruptelėjęs Genserikis kreipėsi pagalbos pas Attilą, kuris mielai jam prižadėjo pagelbėti. Abudu šitie baisuoliai susitarė užduoti mirtiną smugį Romėnams ir Vakargudžiams: Genserikis pasirengė nuo Afrikos pakraščių užpulti Italiją, o Attila turėjo užgriuti Romėnų provincijas nuo Gallijos.

Tuomtarpu dar viena proga Attilai pasisiulė. Kaip minėjome, ant žemutinės Rainės upės Gallijoje gyveno Romėnams paveldėtini gudiškieji Frankai. Šituo žygiu pasimirė jų karalius Klovis, ir pasilikę jo du sunūs ėmė vaidytis už karuną; negalėdami jos geruoju pasidalinti, jaunesnysis, vardu Merovis, pabėgo pas Romėnus jų globai pasiduodamas ir jų pagalbos prašydamas; gi vyresnysis pasikvietė sau talkon Hunus. Attila mielai sutiko į šių dviejų

karalaičių vaidus įsikišti, nes jisai permatė sau didelę naudą, kadangi Frankai turėjo jo armijon prisidėti ir pagelbėti perėjimui per Rainės upę. Tokiu budu, kaip jau regėjome, Attila visai netikėtai gavo sau tal-kon Vandalus ir Frankus, kurie jau ant pa-čių Romėnų žemės gyvendami padavė Hu-nams ranką.

§15. Hunai persikelia per Rainę.

Po aprašytųjų prierangų, Attila paga-liaus visoje savo galybėje pakilo į karę prieš-šais Romėnus. Jo sumanymas buvo susi-jungti su Frankais ir užduoti mirtiną smu-gį Romai per josios svetimas provincijas Vakaruose. Nuo p a k r a š č i ū Dunojaus upės, dviem sriautais ir dviem pusėm tos upės, išsikėlė minios Hunų, prie kurių tai-pogi buvo prijungtos armijos: **Girulių, Ski-rių, Rugių, Gelionių, Aušragudžių, Bastar-nų, Gepidų, Turingių**, bei nesuskaitoma daugybė mažesnių tautelių; vieni iš šitų žmonių turėjo eiti kaipo reguliari kareiviai, su savo karaliais ir kunigaikščiais prieš-akyje, kiti iš jų buvo paprastai darbininkai, kurie turėjo Hunams keravyti vežimus, rinkti maistą, taisyti kelius, dirbdinti til-tus ir tt. Musų augščiau pabrauktos tau-tos buvo lietuviškos, ir ant kiek istorija pa-

rodo, jos šiuo žygiu buvo vedamos vieno lietuvių generolo, butent, Girulių kunigaikščio Eidukonio, kurį mes augščiau jau nesykį minėjome.

Tai buvo Sausis mėnuo, 1450, kuomet Hunai tan žygin išsirengė, ir nusidanginę kokius aštuonius šimtus mylių po trijų mėnesių kelionės, Kovo mėnesiu, jie pribuvo santakon upės Rainės ir Nekaro. Kurį tik kraštą Hunų banga pasiekė, tenai pasiliko viskas išplėšta ir išpustyta, — praužė nelyginant biblijinių skerių (šarancių) debesis, kuriam praėjus pasilieka nuėsti laukai ir paseka badas, ligos bei mirtis. — Tai buvo dailaus pavasario laikas, bet išgąstis prieš Hunus viską pavertė į audrą ir dumblus Europoje. Tautos bėgo tolyn net liki Atlantiko, arba bureliais lindo į giliausias girias pasislėpti.

Mažesni Hunų plėšikų būriai beveik labiau butų mėgę čionai apsistoti per visą atėinančią vasarą, ir nuo aplinkinių gyventojų visokio labo prisiplėšdami sau liuoniai pragyventi, o sekančią žiemą, kuomet Rainė upė bus užšalus, jiems smagiau atrodė ledu pereiti anon pusėn. Tečiaus Attilos išrokavimai buvo kitokie. Jisai nujautė, jogei tokis milžiniškas bazmas jojo vedamųjų žmonių ir gyvulių, ilgesnį laiką ant vietos

apsistojus, negalės gauti užtektinai maisto ir pašaro; šitas gali privesti Hunų armiją prie bado, ligų ir išmirimo. Todel, neveizint pavasario sriaunių ir pavojingų vandenų, Attila nusprendė kuogreičiausiai keltis per Rainę. Hunai kareiviai ir jų genamos vergų darbininkų minios kirtō garsinguosius Gerkinės miškus Germanų žemėje ir gabeno linkui Rainės sienojus, iš kurių dirbo paramus ir valtis armijai persikelti. Ir tulam laikui praslinkus, sudejavo Rainės upė, pajutusi ant savęs Hunų žmonijos sunkenybę; keleto mylių pločiu skersai upę tiesėsi tiltas, iš valčių, eldijų ir paramų padarytas, kuriuomi per dienas ir naktis trypėbrazdėjo minios barbarų su jų vežimais, žmonėmis ir gyvuliais. Visa ta išgąstinga armija, niekeno nesustabdoma, poros savaičių bėgiu, persikėlusi Rainę apygardėmis Koblenco ir Mulhause, atsidurė anoje pusėj Rainės, kur šiandien Francuzija ir Belgija susiduria, ir kur jų talkon buvo atėję gudiškieji barbarai — Frankai.

§16. Ugnis ir kardas po Galliją.

Nuo Rainės upės išėję ant didžiojo senovės Romėnų kelio, vedančio į dabartinį miestą Treves, Hunai pasisprietė su ugnia ir kardu po Galliją. Velykų šventės išvaka-

riuosē, iēje ī miestą Mettis (Metz), Hunai miestą liepsnomis atidavē, o gyventojus išmušē; nēt kunigus, kučių pamaldas laikāncius, priē altorių dēiginomis subadē. Iš čionai barbarai išgarmējē, visą Lorainē išdedegino. Iš kalēinos jie pernešē skerdynes ī Reimsą; gyventojai, kurie gyvi spējo ištrukti, ī laukus ir girias išbēgiojo. Vyskupas Nikasius bažnyčiojē priē altoriaus tapo užmuštas, bēkalbant jam 118-ją psalmē. Jo sesuo Eutropia, verždamosi iš nagų vieno Huno, sudavē jam ī veidā, ir čia-pat ant vietas tapo kardais sukapōta. Tuomtarpū Hunams besivaliavojant, netikētai užējo debesis ir trenkē perkunija, kuriā išgirde prietaringi Hunai metē skerdynes ir išbēgiojo aplēisdami pusiau išgriautą miestą; tik tada ir gyventojai pradējo grīzti iš girių ī savō namus.

Nuo Reimso Hunų tvanas nušniokē palei St. Kventiną ir net ī Tongres; visa šiaurinė Gallija, nuo Marnos iki Rainēs upių, tapo nuteriota; visos tos žydinčios srijos pavirto ī plēnis. Visi keliai ir laukai buvo pilni pabēgēlių. Kas tik išliko gyvas, kiekvienas buvo pabēgēlis, išgāsdintas, suzuvēs, be pagalbos. Iš kaimų gyventojai bēgo ī miestelius, iš tenai visi šarpavo ī miestus, tikēdamiesi jų sienose sau surasti atven-

gā; bet Hunams su kardu ir liepsnomis atuziant, visi vēl skriejo į kalnus ir girias. Tai buvo sumišimas, kurio negalima aprašyti.

Miestas Paryžius, kuris tuomet dar Lutetia buvo vadinamas, išvengė nelaimės koku tai neišaiškinamu budu. Sakoma, kad tas atsitikę pasidėkavojant tulai mergaitei, vardu Genovaitė, kurią vėliaus Francuzai už savo šventąją paskaitė (Nesumaišyt reikia to vardo su Genovaitė iš kitos žinomos pasakos). Paryžių jau buvo pasiekę Hunų siaubimo atbalsiai, ir neišpasakytos baimės apimti gyventojai sukušo yt skruzdės; savo turtus sukrovę į vežimėlius arba su rišulėliais ant pečių, žmoneliai jau buvo pasirenę apleisti miestą ir bėgti kurakis neša nuo ateinančio baisaus neprieteliaus. Tuomtarpu Genovaitė atbėgo prie magistrato ar pas vyskupą, sakydama, jogei ji apturėjusi nuo Dievo aprėiškimą, kuriuom esanti suteikiama viltis Paryžėnams, jogei bausis Attila jų miesto nekliudysias. Tegul miesčionis vėl sukraustą savo skarbą į namus ir mieste pasilieka. Nėgana to, jí surinko miesto dievobaimingas moteris, kurias prisuokė per dienas ir naktis bažnyčiose melstis ir gavėti, iki to baisyji Dievo rykštė nenuslinks. Radosi tokių, kurie šito pa-

klausė; bet radosi ir tokių, kurie šitą palai-
kė už vyliugystę, nes kiekviena užvilkin-
ta valanda reiškė sumažėjamą vilties išbėgti
nuo Hunų. Tarpe pastarųjų kilo suokalbis
mergaitę nužudyti, kaipo viliugę; tiktai
vyskupui užsistojus, mergaitė tapo išgelbė-
ta, ir prisuokta gyventojus dar kiek palau-
kti. Jie apsiramino ir atsidėjo laukti kokio
tai stebuklo. Ir tas stebuklas įvyko: baisu-
sis Attila visas tas apylinkes nuteriojęs,
staigu nusisuko, ir Paryžių aplenkęs, nu-
vedė savo gaujas Orleano linkon.

Orleanas — istorinė ir garsi vieta. Nuo
Juliaus cezario laikų jisai gynėsi už savo
liuosybę. Ir dabar, Hunus atėinant dagir-
dę, nutarė gintis. O tuomtarpu pasiuntė
paslu vyskupą Italijon, pas garsų generolą
Aičių, kad jisai skubintųsi į pagalbą. Čio-
nai išsiaiškina ir tas, kodel Attila Paryžiaus
nekliudė. Jisai buvo išgirdęs, jogei dar
truputį pirmiaus Aičius buvo pasijudinęs
su savo armija Gallijai ant pagalbos. Ne-
tik Romėnai, bet ir jais susidėję Vakargu-
džiai grumėjo prieš Hunus atkakti ir pasto-
ti jiems kelią. Štai delko Attila, aplenkęs
Paryžių, — kuris ne kasžinkaip svarbus
tuomet nei buvo, — pasisuko į didžiausią
Gallijos drutvietę, Orleaną. Jam rupėjo
kuoveikiausiai Gallijos miestus išgriauti ir

pasiekus Vakargudžius juos sumušti, pirm negu generolas Aičius galės į pagalbą atkakti.

Apgulti Orleano gyventojai, kaip įmanydami gynėsi. Su milžiniškomis dalbomis Hunai jau trankė miesto murines sienas, o viduje gyventojai kniupsti ant žemės meldėsi Dievui, kad išgelbėtų nuo regimos mirties. Vyskupas Anianas kasdieną po kelis syk lipdavo į miesto bokštą, žiurėti: ar neateina Romėnų pagalba. Ilgas senovinis Romėnų vieškelis, žērėjo deginamas nuo saulės, bet niekur tolumoje dar nesimatė Aičio ateinančių burių. Jau neteko Orleanas vilties. Hunai pagaliaus įsigriovė sienose spragą ir įsiveržę miestan pradėjo žmonių pjovimą, deginimą ir plėšimą. Tik štai atbėgo paslas su linksma žinia: "Romėnų arai pasirodė ant vieškeliu!" Juodas Romėnų ir Vakargudžių debesėlis vis artyn slinko, didėjo ir pagaliaus datraukė iki miesto. Sumišo Hunai. Tuli ėmė gelbėtis, tuli įnyko gintis. Romėnai inėjo miestan ir prasidėjo baisi kova. Gatvė po gatvės Romėnai turėjo nuo baisių barbarų atmušti. Kruvos lavonų ant bruko suvirto. Hunai nebedaturėjo. Patsai Attila kruptelėjo ir sutriubavo savo armijai atsitraukti.

Tai atsitiko Birželio 14 d., 451 m. Iš-
krikę Hunų eilės bėgo be atsižvelgimo.

§17. Hunų bėgimas ir pasiryžimas atsi- spirti.

Užsiduręs ant netikėtos ir gresmingos
Romėnų atsparos, Attila nujautė, kad ga-
lės įvykti didelis ir kruvinas susirėmimas.
Tam tikslui jo tukstančiai skytiškų raite-
lių galėjo būti naudingi tiktai ant lygių lau-
kų, kur galima užpulti ir vėl išlakstyti. To-
del Attila sumuštas Orleane, ryktelėjo į sa-

Hunų pavidalai, atrasti Amerikoje.

vo gaujas trauktis atgal į Reimso apygar-
des, kur kloksojo didžiulė lyguma, garsioji
Katalaunės klonis, šiandien vadinama Cha-
lons. Hunų atsitraukimas pavirto į galva-
trukčių bėgimą. Per dienas ir naktis juos
vijosi Romėnai, Alanai, Frankai ir Vakar-
gudžiai. Kiekvieną sykį užsidurdami, Ro-
mėnai sunaikindavo didelius skaitlius bar-
barų. Tik vienos nakties gludumoje užsi-

durę Romėnai, sakoma, sunaikinę apie 40 tukstančių bebėgančių Hunų.

Atsitraukimas Hunų buvo vienas iš baisiausių prietikių, kokius jie kada-nors savo istorijoje buvo patyrę. Jie turėjo grįžti per tas pačias šalis, kurias jie patįs ateidami buvo nupustėję. Tenai buvo kraštai apnuoginti nuo maisto ir visokių reikmenų. Hunai krito, yt lapas, nuo bado ir ligų. Be to, intužę vietiniai gyventojai ant jų užpuldinėjo ir žudė. Vietos buvo nežino-

Hunų žiauri išvaizda.

mos; daugelis Hunų raistuose inklimpo, kiti nežinomuose vandenyse užvyti prigėrė. — Vargais-negalais jie pagaliaus atšoko atgal per upę Seiną, vis indurmui vejami ir naikinami per Romėnų armiją. Galiausiai Attila pasiekė savo lukėtą Katalaunės klonį, kuriame jisai buvo užketinęs atsispirti, ir kur sustabdė visas savo bėgančias gaujas. Čionai tai ir įvyko vienas iš garsiau-

sių istorijoje mušių, kuris išgelbėjo civilizaciją nuo Hunų pasiaubos.

Suvaręs savo likusių kariauninkų būrius, Attila liepė apkasti aplinkui savo abazą didelį volą; liekanos to volo dar ir šiandien pažymios, ir vietiniai gyventojai dar ir po 15-kos šimtmečių tą vietą tebevadina "Attilos abazavietė". Sušaukęs savo burtininkus ir žynius, Attila liepė išburti ateinančio mušio klotį. Burtininkai plovė paukščius ir avis, iš kurių vidurių virpėjimo bei gįslų drebėjimo, štikailiojo ateitį. Išburta, kad šiame mušyje patsai Attila turėsias prazuti, bet užtai krisias vienas stambus Romėnų generolas. Attila netikėtai iš tokio lėmimo prasidziugo. Jam savo paties gyvastis jau mažiau rupėjo, nes jisai dabar buvo padėjime vilko sląstuosna inkliuvusio; jisai neišpasakomai apsidžiaugė, kad ir jo priešas turėsias žuti.

Tas žmogus, ant kurio Attila tikėjosi buvo burtininkai nuspėję ir kurio Attila iš visos savo širdies neapkentė, bet kuris buvo jo pirmesnis numylėtinis, — buvo tai Romėnų armijos vadas, generolas Aičius (Aetius). Tai buvo garsus savo gadynės vyras. Jisai buvo vienas iš tų "lėkiojančių" generolų, kokių tais laikais nemažai atsirasdavo. Nei vienai valstijų pavaldiniu nepri-

pažindamas, jisai turėjo sudaręs nemažą liuosnorių armiją, prisamdytą iš visokių barbarų, ir eidavo talkon bile kokiam, daugiau užmokančiam karaliui. Šiuom tarpu Aičius per daugelį metų tarnavo Romos imperatoriui ir daugelį sykių Romą išgelbėjo. Po teisybei, jisai turėjo su Romėnais ir kraujo sąryšius. Jisai buvo sunumi tulo lietuviškosios Dokijos didžiuno G a u d e s i a u s (ar Gaudenčiaus), o motina buvo italijonaitė. Jo tėvas kadaisiai tarnavo Romėnams, ir užtai buvo paskirtas tulos dokiškos provincijos valdimieru, beveik savo rušies karaliuku. Jaunutis Aičius kadaisiai buvo paduotas Romėnų laidu (užstatu) pas Hunus, kur bebudamas su Attila artimai susidraugavo ir išmoko įvairaus barbarų militariško mokslo. Ak, kad tuomet Attila būtų žinojęs, kokį paukštį jisai savo "dvare" užsiaugino; kad būtų jisai pramątes ateitį, be abejonės jisai būtų jaunam Aičiui sprandą nusukęs! . . . Dabar-gi šisai jo mokinys netiktai pastojo kelią jo blizgančiam militariškam žygiui, bet gręšė visą Hunų galybę į dulkes sutrinti!

Vienok reikėjo iš paskutiniosios gelbėtis. Matydamas, jogei pastarasis prakišimas Orelane ant visų Hunų užkrėtė kokį tai neramumo ir nusiminimo upą, Attila grie-

bēsi senovēs garsiju karvedžiu budo ir bene pirmā sykī savo gyvenime, surinkēs savo kariumenēs vadus, pasakē sekančią militariškā prakalbā, kuriā pas Jordanī randa me užrašyta :

“Štai dabar stovite jūs, kurie esate kaddaisiai pergāsdinē galingas tautas ir beveik visā pasaulī apveikē. Todel aš matau iš mano pusēs butū kvailu daiktu beraginti jus, kurie savo narsybē darbaīs priparodēte. Lai tuomi užsiima kokie naujukai vadaī su savo neišmēgintomis armijomis. Neturīu teisēs jums nieko paprasto pasakyti, neigi privalētumēt jūs to klausytis. Kasgi yra karē, jeigu ne jusū paprotys? Arba kasgi žmogui yra malonesnis, kaip su jo paties ranka pagiežā sēti? Pati gamtos tiesa žmogaus sielā apsiautē su atkerštu. Todel narsiai pulkime ant priešo; kadangi visuomet daugiau drāsos randasi pas tuos, kurie patīs užpuola. Pašvilpkit ant tos besiartinančių tautū santalkos! Tie, kurie apsiginymui telkiasi, jau iš anksto parodo, kad jie bailiai. Žiurēkit, jie zilioja iš nuogandos jau pirm negu mes užpulsime. Jie kabinasi į augštas vietas, užima kalvas, ir per vėlai suskatē nors tenai jieško ištaigū priešais mušī ant plyno lauko. Jūs žinote, kaip menkas daiktas yra Romēnū užpuoli-

mas. Dar jiems į rindas besidorojant ir darant eiles iš surakintų skydų, jie bus sustabdyti, jau nesakysiu per pirmutinę žaizdą, bet vien tik mušio dulkėms pasirodžius. Tuomet šokite į kovą, kaip jus seniaus bu-davo darote. Paniekite jų mušio eiles. Pul-kite ant Alanų, pliekite Vakargudžius! Sku-binkitės pergalėti ant to daikto, kur mušis siaučia. Nes gįslas pakirtus, veikiai sąna-riai pasileidžia; nei gi gali bepastovėti ku-nas, kuomet jus iš jo kaulus išneriate. Lai jusų drąsa pakyla, ir jusų rustybė išsiver-žia! Hunai! dabar parodykite savo prakie-rumą; dabar jusų ginklams atėjo darbyme-tė. Lai jusų sužeistasis atmoka su mirčia savo priešui; lai sužeistieji smogėjasi savo priešų kraujuose. Nepalies vilyčia tų iš ju-sų, kuriems lemta gyventi; o tiems, kuriems Laima mirtį paskyrė, jie to neišvengs nei rimties laiku. Ant galo, kam gi Laima bu-tų lėmusi Hunams tiek daug tautų pergalė-ti, jeigu ne tam, kad iš šios karės jie džiaug-smą atsiektų. Kasgi mūsų prabočiams per Majoties pelkes parodė kelią, kurio per tiek amžių niekas nežinojo? Kasgi, pagaliaus, privertė ginkluotus žmones nusilenkti prieš jus, kurie tuomet buvot beveik be ginklų? Net daugybė susijungusių tautų negalėjo stoti veidas su veidu Hunams. Aš nujau-

čiu geras pasekmes iš šitos karės; štai stovi laukas, kuris tokią skaisčią mums pergale siulo. Aš pirmutinis paleisiu vilyčią į mūsų priešą. Bėda tam, kuris stovės rankas nuleidęs, kuomet patsai Attila kovoja, — tas bus jau dabar miręs žmogus.”

§18. Mušis ant Katalaunės klonio.

Išklaušę Attilos prakalbą, Hunai užsidedė kerštu priešais Romėnus, ir ėmė su nekantrybe šaukti, idant juos veikiai vestų į kovą. Įvairios Hunų vedamos, pavergtos ir talkon priverstos tautos, kaip: lietuviškiai Rugiai ir Giruliai, Frankai, Burgundai ir kiti, šitam pritarė ir prasidėjo rengimasi į tą istorinį mušį. Pirmiausiai Attila liepė sau sutaisyti neva “tvirtovę”: tai didokas plecius, aplinkui Hunų vežimais ant greitųjų barikadų budu apstatytas. Menka tai buvo priedanga, bet visgi Attila galėjo, pavojui atsitikus, pasislėpti nuo Romėnų vilyčių.

Romėnai su savo talkiais jau buvo arti Katalaunės. Prie jų armijos, šalia jau esančių kitų Frankų, Vakargudžių ir Alanų, dar vis nauji talkininkai atkeliavo. Du gyvų žmonių debesiu viens kito artinosi. Čionai, Europos viduryje, susisprietė nesuskaitomos tautos ir tautelės, pradėjus

nuo azijatinės Volgos iki europinio Atlančio. Įvairių spalvų, skirtingų padermių, svetimų kalbų, priešingų nuomonių, dažniausiai kruvon sustumti mirtini priešai, tuomtarpu rengėsi į vieną iš baisiausių mušių, genami tik dviejų pajėgų: Hunų bizuno ir Romėnų kardo....

Pagaliaus įvyko mušis. Istorikas Jordanis šiokiais žodžiais jį apipasakoja: "Ranka rankon jie susikirto į kovą, ir nirsšo mušis nuožmus, subliuręs, kluikus, žvėriškas — mušis, kokio nuo seniausių laikų nebuvo girdėta. Jame įvyko tokių pastebėtinų nuotikių, kuriuos šių dienų narsiausias žmogus pravėpsojęs, neturi vilties daugiau per visą savo gyvenimą bepamatyti. Kadangi, jeigu mūsų seneliams tikėti, tuo slėniu tekantis nusekęs upelis, veikia iki krančių pakilo nuo kraujo sužeistųjų ir užmuštųjų. Ištroškę ir kruvini kareiviai, kuomet alpdami pripuldavo prie upelio savo perdžiuvusią širdį atgaivinti, jie pasikeldavo su kruvinomis lupomis. Vargšai, manydami vandens atsigersią, jie rijo gurkšnius vandenyje savo pačių sukresėjusio kraujo"....

Mušis ilgai nenusisvėrė. Tai Hunai, tai Romėnai imdavo viršų. Vakargudžių karalius Teodorikis, šitame sumišime savo

paties kareivio su vilyčia pervertas, nuo žirgo nukrito ir pasiliko myriop sutrepinėtas. Taip išsipildė Hunų raganių išburimas apie žutį didžio Romėnų vado, tik neišsipildė Attilos viltis, kad ta žutis bus jo neapkenčiamojo generolo Aičio. Aušragudžiai buvo apsupę Attilą, ir tik ką jį gyvą nepagavo. Aičius su savo Romėnų burliais iki nakties vėlumui kirtosi su Hunais apie tūlą pakriaušę; čionai Romėnai pakriko, ir patsai generolas Aičius, nakties gludume beklūkinėdamas, buvo per klaidą pakliuvęs į Hunų abazą; pagaliaus apsižiūrėjęs, briovėsi pro jų vežimus bėgti, ir Hunų užpultas, vos gyvas spėjo išstrukti.

Aušo rytmetis, ir Romėnai paregėjo laukus lavonais nuklotus. Sakoma, tuose mušiuose kritus iš abiejų pusių apie 160,000 žmonių, kas tuose laikuose buvo pasibaisėtina skaitlinė. Išsklaistyti į visas puses Hunai iš visų kraštų rinkosi į savo vyriausį abazą. Jų išvargimas ir nusiminimas davė suprasti, kad pergalė yra Romėnų pusėje. Tečiaus Attila dar sykį ryžosi su Romėnais susikibti, nors ir jam pačiam reikėtų pražuti. Jisai buvo įsiutęs, kaip liutas savo guolyje medinčių apsuptas. Viduryj savo abazo paliepė sukrauti brangius rakandus ir žirgų balnus į stirtą, ir prisakė tą stirtą

veikiai padegti, kaip tik jisai paduos tam tikrą ženklą. Jeigu matytusi Hunų mušis pralaimėta, Attila buvo pasirengęs į laužo liepsnas pulti ir tenai pražuti, negu gyvam pasiduoti į rankas Romėnų.

Romėnų talkiai sutarė apsiausti Attilos abazą ir jį badu numarinti. Tuomtarpu Hunų muzikantai užgriežė savo karišką maršą. Jie uršiai šoko į visas puses į apsiautančius Romėnus vilyčiomis šaudyti. Krito daugybė Romėnų, sykiu nyko skaitlius ir pačių Hunų. Tai buvo paskutinė kova Hunų Gallijoje. Attila gyvas išliko tiktai pasidėkavojant Romėnų generolui Aičiui, kuris, matydamas Hunų prisiartinantį visišką pražuvimą, staigu davė žodį savo kariumenei palikti liuosą vieną šoną, idant Hunai gaiėtų išbėgti. Hunai tuomi veikiai pasinaudojo, ir sekančios nakties gludumu prisidengę, skubiai apleido netiktai Katalaunės klonį, bet ir visą Galliją. Kokie buvo Aičiaus motyvai Attilą gyvą paleisti, pasiliko paslapčia iki šiai dienai. Menama, jogei jisai prisibijojo Hunus prispirti prie paskutinėsios ir sukėlus jų desperatę narsybę, nepalikti pačiam pergalėtu. Tokiame atvejuje Hunai būtų Romėnus iki vieno išskerdę. Kiti spėja, kad Aičius, prisimin-

damas savo senovinę su Attila prietelystę, jo pasigailėjo ir gyvą paleido.

Vienas faktas pasiliko istorijoje ženklyvas: Ant Katalaunės klonio Hunai taip skaudžiai tapo sumušti, jogei nuo šito sykio jų galybė pradėjo žemyn pulti.

§19. Roma nuo Attilos atsimeldžia.

Gallijoje sunaikintas Attila skubiai ištraukė savo Hunų būrius iš šitų kraštų visiškai. Kur jie paskiaus veik per ištikus metus po šito klujojo, nėra tikrai žinoma; vieni istorikai sako, kad Attila grįžo į savo sodybas Vengrijoje; kiti priešingai tvirtina, jogei jisai nebegalėjo toli nusitraukti, nes tarpe jojo kariumenės ir po Hunais pavergtųjų tautų veikiai iškilę labai dideli maištai, ir šitie maištai bene atsitikę Hunams atkakus į šiandieninį plotą, kurį senovėje užėmė Čechijos girios, Bavarija ir Šveicarija. Hunų revoliucijos metu Attila dar sykį parodė savo stiprią ranką, nes maištus aštriomis priemonėmis paviršium aptildė, ir paskui per visą ateinančią žiemą po aplinkines žemes maisto prisiplėšdamas, savo gaujas šiaip-taip maitino ir laukė pavasario. Tečiaus jo politinė galybė žymiai silpnėjo, nes daugelis tautų vis gi nuo Attilos talkos spėjo pabėgti. Šituo tai laiku ir lie-

tuviškieji Giruliai pradėjo nuo Hunų atsilikti, iki paskiaus ir visiškai atsimetė.

Pavasariį 452 m. Attila pagaliaus sugalvojo dar sykį pabandyti savo galybę ant Italijos. Jisai dar sykį atsiminė apie karalaite Honoriją, ir pasiuntė naują reikalavimą imperatoriui Valentinianui, idant šisai savo seserį Attilai už moterį atiduotų, sykiu ir pusę imperijos Hunams pavestų, kaipo sesers kraitį. Kaip pirmiaus, taip ir dabar Valentinianas griežtai atsisakė Attilos reikalavimą išpildyti. Šito užteko karės priešastei, ir Attila surinkęs galybes savo likusių Hunų, persidangino per Alpų kalnynus, ir pagaliaus įsigriovė Italijon.

Pirmiausiai Hunai juodu debesiu apgulė garsingą miestą Akvilės. Negalėdami storų murų sienų išversti, Hunai suvarė tukstančius aplinkinių kaimiečių ir savo belaisvių, kurie be pagailos botagais plakdami turėjo atlikti povojingą ir sunkų griovimosi darbą. Eilėmis aplinkui murus sugužę Hunai su dalbomis ir milžiniškomis stulbomis per ištisus tris mėnesius daužė murus, bet negalėdami jų įveikti, jau buvo netekę kantrybės, ir jau buvo beketiną Akvilę visai pralenkti, o toliaus Italijon grumėti. Tuomtarpu vieną pavakarį Attila išjojo pamiesčiu prasiblaivyti; jis buvo užsi-

mislinęs, suniurzgęs ir piktas. Štai jisai pastebėjo, jogei viename ant miesto bokštų gandras arba gužutis išvedęs savo vaikus ant lizdo krašto, rengiasi šalin paskristi ir miestą apleisti. Akylam Hunų vadui tuojaus į galvą dingtelėjo, jogei tas yra geras ženklas, nes paukštis savo instinktu nujaučia, kad bokštas turės veikiai griuti, todėl skubinasi savo šeimyną nuo mirties gelbėti. Reiškia Akvilė turės pasiduoti. Todel, ažuot paliovus apgulimą, Attila ant rytojaus ant savo kariauninkų ryktelėjo, idant išnaujo ir su visu smarkumu dar į miesto sienas uždaužtų, ir ištikrųjų Akvilė krito. Krito ir be pėdsakos žuvo. Kaip visur, taip ir čionai Hunai atkartoję savo paprastus išteriojimus; čionai jie buvo dar žvėriškesni, nes H. mai ilgu nepasisekimu buvo labai intužinti. Kas tik gyvas buvo išskersta; kas tik buvo vertino, buvo išgrobstyta; kas tik buvo degamo, buvo liepsnoms atiduota. — Yra pasakojama, kaip viena mergaitė, vardu Dagna, Hunų vejama užbėgo ant augštos uolos kranto, ir apsisupusi sau galvą, nušoko į gilmes upės Natisos. Taip gelbėjosi žmonės nuo Hunų! Akvilės miestas pasiliko su žeme sulygintas, taip kad vėliaus nebegalima buvo pažinti vietas, kur jisai stovėjo.

Tokiu-pat budu visa Venecija buvo nu-teriota. Miestai Altinum ir Konkorde nu-ėjo plėnimis, o gyventojai išskersta. Jau Hunams ateinant daugybė gyventojų išbėgo iš savo žemės į dideles Viduržemės marės pelkes, kuriose jau vėliaus po daugelio metų tie pabėgėliai buvo inkurę garsingą Vene-cijos respubliką. Miestai Vicenza, Verona, Brescia, Bergamo, Milanai ir Pavia atidarė prieš Attilą savo vartus, norėdami nors sa-vo gyvastį išgelbėti; bet ne ant geresnio iš-mainė, nes Hunai visus turtus išgrobė, o žmones visus sau į nelaisvę išsivarė. Mila-ne viename palociuje Attila pastebėjo dai-liai nupieštą senovės paveikslą, kuriame bu-vo atvaizdinta du Romos imperatoriai ant sostų besėdį, o Hunų ir Skytų karaliai buvo prieš juos ant kelių suklaupę ir padonybės dovanas sudėję. Nežiurint, kad patsai At-tila buvo susirupinęs ir suniuręs, vienok dar užtektinai jamė radosi sarkastiško upo, kad linksmai pasičvieryti: jisai liepė Romos imperatorių pastovas iš paveikslo ištrinti, ir save ant jų vietas nupiešti; gi vieton be-klupančių Hunų, jisai paklupdė imperato-rius, kurie buvo ant savo pečių aukso mai-šus atsinešę ir po Attilos kojomis padėję.

Pagaliaus visa Hunų galybė nukrito ant Romos. Teisybę sakant, Attila iki šiam

laikui bijojosi Romos užkabinti. Jisai girdėjo, jogei tenai yra krikščionybės šventavietė; žinojo, kad tenai yra palaidoti ir krikščionių garbinami apaštalai šv. Petras ir Paulius, į kuriuos Attila nors netikėjo, bet savo prietaringoje vaidintuvėje persistatė ēsančius už kokius galingus senovės burtininkus, todėl jų prisibijojo. Jam nebuvo slapta, kaip seniaus veikų galą sutiko drisęs Romą užkabinti Vandalų baisuolis Alarikis. Tečiaus to viso neveizint, Attilai nebuvo kito išėjimo. Jam rupėjo savo vardas ir Hunų imperijos čielybė išgelbėti. Jau buvo tik ką pradėjęs didelis prieš jį sukilimas. Jeigu dabar tik jisai pasirodys bailium, tai jo vardas ir saviesiams pasiliks nebe bausis. O tada reiškia jo viešpatavimui galas. Šitų ir panašių sąprotavimų vedamas, Attila ryžosi pagaliaus gulti ant Romos.

Romos gyventojai jau matė ateinančią Hunų audrą ir, suprantama, visus apėmė neišpasakyta išgąstis. Romėnų armija tuomtarpu buvo kitais pasviečiais išsklaidyta, todėl apie ginkluotą atsispyrimą nebuvo ką nei mįslyti. Didžiausia Romėnų nelaimė buvo tame, kad jie turėjo pavydų ir netikusį imperatorių. Istorija apie Valentinianą niekuomet neturėjo ko gero pa-

sakyti, bet šituo atveju jisai nupuolė kuožemiausiai, nes girdėdamas Hunus ant Romos ateinant, nėtiktai nėsiryžo šio miesto apginti, bet sau ramiai Ravennoje užsida-
ręs, klausėsi įvairių plėtkininkų šnabždėji-
mo. O tie plėtkininkai kurstė jį prieš nar-
suolį generolą Aičių, kuris kaip pamename
buvo Romos valdybas Gallijoje nuo Hunų
išgelbėjęs. Valentinianas degė pavydu,
kam po visą Italiją vardas Aičiaus, kaipo
didvyrio, apdainuojamas. Todėl jisai,
ažuot paliepti Aičiui, kad trauktų ant pagel-
bos Romai, prisakė savo kariumenei Aičių
sugauti ir pančiais apkalti. Budamas toli,
Aičius girdėjo apie tokį imperatoriaus ker-
štą, vienok su savo ištikimais kariauninkais
skubėjo Romą išgelbėti. Tečiaus jau viskas
buvo pervėlu, nes Hunai jau buvo atėję ant
kranto upės Po, per kurią rengėsi veikiai
persikelti ir griautis į Romą.

Tokiame padėjime budami, Romos gy-
ventojai sumanė geruoju nuo Hunų atsipra-
šyti bei pinigais atsipirkti. Romėnai pasi-
skubė išsiųsti pas Attilą savo paslus, pakol
šisai nebuvo dar per upę persikėles. Pas-
lais į Attilos abazą atkeliavo garbingiausi
Romos didžiunai, kaip ve: konsulas Avie-
nus, prefektas Trigētius bei kiti, prieš ku-
riuos visa Roma galvas lenkė. Pasiuntinių

tarpe buvo ir popiežius Leonas Didysis. Ant širmo žirgo, apsisiautęs žvilgančiai išadinėtu raudonu ploščiumi, su aukso karuna ant galvos, popiežius jau žilas senukas tarpe Romos didžiunų išrodė lyg koki nežemiška esybė. Visoje toje pasiuntinybėje jisai beveik vyriausią rolę sužaidė. Jo gilus, griaudus ir iškilmingas balsas skambėjo ne kaipo prašymas, bet kaipo rustus pribaudimas. Jisai kalbėjo į Attilą: “Hunų vadė! Geriaus padarysi, jeigu Romos neužkabinsi. Romėnai nieko blogo tau nepadare. Platus tau yra svietas — tik nekliudyk Romos. Čionai pasaulio civilizacijos siela gyvena, ir nei vienam barbarui gerai neišėjo, kuris tiktai pasikėsino Romėnų giminės lopšį su kardu užkabinti; čionai ilsisi kaulai mūsų didelių šventųjų, ir ne vienas valdonas nelaimę užsitraukė, jei tik drįso šventvagiška ranka jų garbę dasilytėti. Atmink, kas atsitiko su Vandalų siaubunu Alariku! Jei manęs nepaklausysi, kris ant tavęs galingojo Dievo rykštė... Imk nuo mūsų išpirkimą, imk auksą ir sidabrą, tik liepk savo kariauninkams atsisukti nuo Romos ir sau į šiaurę keliauti.” Taip baudė popiežius Leonas Hunų vadą.

Ir atsitiko dalykas netikėtas. Attila nulenkė galvą, jam apraibo akis, ir jisai

prižadējo netiktai Romos neužkabinti, bet ir iš visos Italijos savo gaujas ištraukti. Kaip tai atsitiko, istorija ir po šiai dienai dar neišaiškino. Prietaringas Attila pasakiaus saviesiams pasakojo, buk jisai, kalbėdamasi su popiežium, matęs šalimais šio žilo senukō stovinčiu du angelu, kurie buk Attilai su ugniniu kardū grumoje, jeigu tik jis popiežiaus nēpaklausysias. Gali but ta legenda buvo bažnytinēs istorijos rašytojų vėliau įskverbta, o gali but kad nerviškaī suirzusiām Attilai tas ištikrujų prisivaidino, ko jis bijojosi. Bet gali but ir tas, kad Attila šitą įsimišlijo, kad turēti priežastį saviškiams barbarams aiškinties, kodel jis pasiryžo juos sulaikyti nuo tolimesnių užkariavimų; Attila rodos savo širdies gilumoje nujautē, kad jisai negalēs civilizacijos užkariauti, ir kad verčiaus bus šiai progai pasitaikius grįžti atgal į savo šiaurēs tyrus.

Tarpe Attilos ir Romos buvo padaryta sutartis, kad nuo šio laiko Hunai ir Romėnai pasiliks amžinai draugais. Supranta ma, kad šita sutartis buvo tik akių apvilimui ir tos valandos reikalo padengimui, nes nei Hunai nei Romėnai į ją netikējo. Mažai buvo paisyta ir į teisybę. Romėnai prisizadējo mokēti Hunams kas metas didelę donį auksu ir sidabru, tuomtarpū už miestus iš-

griautus, už gyventojus išžudytus, už visoki turtą išgrobta, netapo nuo Hunų išsiderėta nei vieno skatiko. Mat jėga vis dar buvo barbarų pusėje.

Tėčiaus džiaugsmas buvo Europoje neišpasakytas, kad Hunų pavojus žada pranykti, ir vakarų civilizacija pasiliks dar nevisiškai sunaikinta.

Hunų Grįžimas ir Jų Puolimas

§1. Nelaimingas Attilos Grįžimas.

Iš visų pusių prakišęs ir neužganėdintas nei savimi nei savo karės žygiais, Hunų valdonas Attila pradėjo trauktis nuo Romos ir iš visos Italijos. Jis gavo dikčiai aukso ir sidabro, kaip Romėnų išsipirkimą nuo Hunų. Bet tas jo nepasotino. Jisai neva padarė su Romėnais santaiką. Bet nerami buvo jam šita ramybė. Grįžo Attila į savo šiaurės paniurias padanges, bet grįžo murmėdamas, kaip vilyčiomis sužaidėtas liutas. Retkarčiais atsigriždavo Italijos linkon, ir su baisia mina grumojo ore į tą pusę, jogei kada-nors jisai dar sugrįšiąs nešdamas didesnę Europai kerštą, negu praėjusiais dvejis metais.

Tas vienok nepalengvino Hunų padėjimo; jų grįžimas iš Europos buvo sujungtas su neišpasakytomis sunkenybėmis ir vargais. Iš pietų pusės juos vijosi pasivėlavę Romėnų generolo Aičiaus būriai; iš Trakijos girdėjosi ateinanti Rytų imperijos armija, vedama narsuolio Marciano, kuris butinai norėjo Hunams pastoti kelią ir

juos sunaikinti. Idant ištrukus nuo dviejų pavojingų priešų, Attila nesiryžo grįžti į savo senovinę stovyklę Vengrijos lygumose, bet paėmė didelį vingį į šiaurvakarius per dabartinę Bavariją.

Sunaikinti ir apimti baimės Hunai bėgo šiaurėn be jokios tvarkos, ir vienas po kitam krito ant kelių ir laukų nuo išbadėjimo ir nuovargio. Hunai, kaipo šiaurės tyr-laukių bastunai, buvo iš senovės papratę tiktai rukštum Skytijos pienu ir žalia mėsa maitintis; tas jiems buvo gera ir sveika; dabar gi, po Europos kulturingus kraštus besiaubodami, jie užragavo duonos, vyno ir buklių kukorių iškeptos mėsos bei kitokių skanskonių; šitais kulturiniais valgiais jie pradėjo apsiryti ir ingijo naujas ligas, kurios kaip lapu klojo vejamus barbarus ir keršijo jiems mirtis rusčiau, negu bile kokis ginklas.

Per jų prabėgamuosius kraštus jie susitikdavo ginkluotus burius vietinių gyventojų, kurie gaudė su virvėmis raitus le kiančius Hunus ir pagavę, be pasigailėjimo, kaip kokius žvėris užmušdavo. Strigo pakrikusių Hunų buriai į nežinomus raistus ir kimsynes, kuriuose jie žuvo savųjų pamesti ir visų gainiojami, — klydo, žuvo ir dingo, idant daugiau niekuomet saulės švie-

sos nebeišvystų . . . Visur juos lydėjo kerštas ir keiksmi, kaipo užpelnyta mokestis jų pirmesniųjų pustijimų, terionių ir žudymų tose pačiose žemėse, per kurias jie dabar savo gyvastį norėjo į tolimą Volgą išnešti. Pasakojama, jogei Hunams persikeiliant upę Lech, iš miesto Augsburga išbėgo priešais juos palaidais ir sudrikusiais plaukais sena moteriškė, ne tai ragana ne tai burtininkė, kuri Attilai praeinant metė į jį prakeiksmą, tris sykius garsiai suklykdama: “Retro, Attila!” (Prasmegk, Attila).

Ir tie prakeiksmi ant Hunų padermės nepoilgam išsipildė.

§2. Staigi Attilos mirtis.

Sugrižęs iš Italijos, Attila su visais savo buriais vėl apsistojo šia-pus Dunojaus, savo pirmykštėje “sostapylėje,” apie kurią jau augščiau buvo rašyta. Praleido pabai-gą 452 m. ir pradžia 453 m. naujais kariškais žygiais ant Gudų ir Rytų imperijos. Au-linkui jau atrodė, jogei Hunai po savo nepasisekimų Europoje pradeda atsipeikėti ir vėl į galingus pasaulinės ramybės nevidonus suaugti. Po teisybės, Attila vėl spėjo sugniaužti vokiškuosius Gudus, kurie prieš Hunų vardą vėl pradėjo drebėti. Rytų imperija vėl nukentėjo keletą skaudžių smu-

gių nuo sustiprėjusių Hunų. Rodėsi, kad Attila tarsi koku magišku budu žaizdas sugydė ir savo iškrikusius barbarus vėl į pavojingą “Dievo botagą” išnaujo suvijo. Attilos vardas vėl pasidarė magnesu, visus barbarus apie save sutraukiančiu. Nebutų Attilos — rodos šiaurės barbarų pavojus savaime pranyktų. Užtai nedyvai, kad Gudai ir Romėnai nesitikėjo ramybės iki Attila bus gyvas, ir laukė kokio stebuklo, kad jam mirtis pareitų. Net ir sapnavo apie tai. Taip, yra pasakojama, jogei tuolaikinis Rytų imperatorius Marcianas, sykį turėjęs šioki sapną: Jam ir sapne rodėsi, kad jisai tarsi buvo labai susirupinęs apie Attilos pavojų, ir štai jam pasirodęs kokis tai nežinomas dievaitis, kuris parodęs jam sulaužytą Attilos šaudlankį, ir raminęs jį, jogei šisai lankas jau nebus daugiau žmonijai pavojingos.

Sunku žinoti, ant kiek šī legenda yra teisinga. Vienok įstabiausi dalis yra tame, kad lygiai tą pačią naktį, kuomet Marcianas tokį sapną sapnavo, Attila jau gulėjo savo miegruimyje negyvas.

Attilos mirtį sekančiai aprašė istorikas Priskus, tas inžvalgus lietuviškųjų Trakėnų rašytojas.

Visai prieš savo mirtį, Attila užsigeidė su nauja pačia apsivesti, ir tuomi dar pa-

dauginti savo begalinį pačių būrį. Toji nauja Attilos gašlumo auka buvo jauna ir daili mergaitė, vardu Ildė (sakoma, kad ji buvusi užgriebta nelaisvėn iš kokios nors Gduų ar Lietuvių giminės; galima būtų spėti, kad ji buvo iš lietuviškųjų Girulių, nes vadinosi sumažintu vardu — “Ildikė,” kaip dar ir dabar Žemaičiai, arčiausi Girulių giminės, sudailina mergaičių vardus su prisaga “kė,” kaip va: Onikė, Marikė, Elzikė...). Savo vestuvių puotoje Attila iš linksmybės pernelyg nusigėrė ir visai be nuovokos tapo nuneštas į lovą, kur jo laukė jo sužieduotinės patalos. Ryto metą Attilos tarnai ilgai negalėjo sulaukti savo pono atsikeliant, todelei pirmiaus mandagiai šaukinėjo ir į duris barškino, bet negalėdami prikelti, ėmė garsiau rėkauti, pagaliau su dideliu triukšmu išvertė duris. Priešais jų akis gulėjo Attila jau nebegyvas ir visas kraujuose paplukęs, o jaunavedė Ildikė sėdėjo kampe ir veidą apsikniaubusi gailiai verkė. Kodel ji verkė, niekas negalėjo dasižinoti. Ką su ja Hunai padarė, irgi istorikai nepasako. Kokia mirčia Attila pasimirė, lygiai istorikai nesutinka; vienai stygavoja, joguei jam iš persigėrimo kraujo vėnis buvo plyšę; kiti intaria Ildikę, joguei ji buvusi prie Attilos mirties savo

ranką pridėjusi, kaipo atkeršijimui už save ir savo brolius, kurie buvo per Hunus išžudyti.

Pas Hunus duravo barbariškas paprotis savo valdonus apgėlauti su dideliais rėkavimais ir net savo kraujo praliejimu, Todel ir dabar, padėję Attilos lavoną ant didelės lygumos, šilkinėje šėtroje, ant augšto prysko, aplinkui pašarvotą velionį Hunai blaškėsi, klykė, vaivojo, sau plaukus iš galvų kuokštomis raustė, ir kardais raižė sau veidus giliomis žaizdomis. Mitriausi Hunų raiteliai, aplinkui Attilos grabą ratu šuoliais lakstydami, maivojosį yt cirku lošose, ir sekančią budynių aimaną klykavo: “Didis Hunų vade, karaliau Attıla, didis sunau didžiojo Mundiuko, narsiujų giminių viešpatie, Skytų ir Germanų žemių valdone, — niekuomet pirmiaus ikitol negirdėta galybė, — tu buvai paėmęs miestus ir nugąsdinęs abidvi Romėnų imperijį; tu permaldautas jų atsiprašinėjimais, sutikai imti nuo jų metinę duoklę, idant likusios žemės nuo mūsų plėšimo išsigelbėt. Ir kuomet viską šitą per laimės lėmimą atsiekei, tu nekritai nuo priešo žaizdos nei per savo draugų vyliugystę, bet vėduje savo tautos ramybėje ēsančios, vėduje džiaugsmo ir jokių sopulių nekeitėdamas turėjai pasimir-

ti. Kas gali tą mirčią pavadinti, kuomet nesimato progos už tai atkeršyti?”

Ir taip vaitodami ir šukaudami, Hunai savo valdoną apgėlavo. Potam jie indėjo Attilos lavoną į tris grabus: pirmasis buvo aukso, antras sidabro, o trečias gelzies, — kas reiškė anot jų, jogei šitie trys daiktai geriausiai Attilai pritinka: geležis delto, jogei jisai visų tautų galybę sutrupino, o auksas ir sidabras delto, jogei abidvi imperijai jam didžiausią garbę buvo atidavę. Viduryje tamsios nakties jie nugabeno Attilos grabą į slaptą vietą, įleido į gilią ir didelę duobę, kurion sykiu sumetė karėse nuo priešų suimtus ginklus, brangius ir auksu nusaginėtus arklių pakinktus bei kitas visokias karališkas padabas; viskas tas buvo žemėmis užkasta ir arklių kojomis pritrepinėta. Pakastuvės užsibaigė dar viena žiauria apeiga, nes Hunai visus duobkasius ir užkasėjus ant vietos išmušė, idant nepasiliktų žmonių, kurie galėtų paskiaus papasakoti, kur yra Hunų valdono Attilos kunas palaidotas. . . . Po visų tų ceremonijų ir gėlavų, Hunai iškėlė šermenių puotą, kurią jie vadino “stravą” (kaip vėliaus ir pas Slavus tokie šermenių pasivaišinimai vadindavosi); čionai jie valgė, gėrė ir pa-

karčiui tai linksminosi, tai gailingas raudas rėklojo.

Taip neteko pasaulis baisuolio, kuris per tiek metų drebino visą Europą tik vienu savo vardo garsu.

§3. Hunų imperijos iširimas.

Attilai mirus, jo imperija susvyravo delei įvairios rūšies kilusių iširučių. Visų pirmiausi jų nelaimė buvo, — tai vidurinės kovos, nes įvairūs užgaidingi Hunų armijos vadai suskubo rungčiomis lenktyniuotis, žėdnas stengėsi į Attilos sostą išokti. Tuompat sykiu pradėjo griuti pamatai ir iš antros pusės, nes galingi įvairių tautų karaliai ir kunigaikščiai, kurie pirmiaus buvo savo kaklus po Hunų jungu nulenkę, dabar drąsiai pradėjo priešais barbarus šiauštis ir atvirai nuo jų atsimetinėti. Prie jų visų negerovių dar prisidėjo ir vaidai tarpe paties Attilos sunų už tėvo paveldybą.

Mes jau daug augščiau minėjome, jogei Attila turėjo daugelį sunų iš daugybės įvairių pačių prigyventų. Tie visi, Attilai pasimirus, užvedė savo tarpe ginčus ir varžytynes už tėvo sostą. Pirmiausias sosto prisivintojas buvo Attilos vyriausias sunus Ellakass, kuris jau pirmiaus buvo sau vienas užkariavęs lietuviškuosius Ažu-

tyrius ir jų karaliū per tėvą pakeltas. Didžiama Hunų buvo prisiekę jam ištikimybę ir rodėsi, kad Hunai jau vėl sustiprės po Attilos inpėdiniu. Bet, ant jų nelaimės, Ellakui visai neilgai teteko viešpatauti. Jisai rodos neblogas buvo žmogus, vienok nebeturėjo nei šešėlio didybės nei sumanumo, kokį turėjo jojo tėvas, baisuolis Attila. Tą permatydamos, pavaldinės Hunų tautos jau 453 metuose susibaudė iš-po savo valdonų Hunų pasiliuosuoti.

Pirmiausi prieš Hunus pakilo pusiaulietuviški ir pusiau-gudiški mušrus **Gepidai**. Jų karalius Ardarikis prikalbėjo talkon karduotus Aušragudžius, sunkiašarvius Alanus, greitakojus Švabus ir smailaginklius lietuviškuosius Girulius, ir visa tą santalka užpuolė ant Hunų. Ant upės Nėtados, Pannonijoje (dabartinėje Vengrijoje) įvyko kruvinas mušis, kuriame išmušta apie 30,000 Hunų, sykiu pražuvo ir Ellakas, jųjų naujasis karalius. Taip atsitikus, Hunai pakėlė sau valdonu kitą Attilos sunų, vardu **Dengišic**. Tasai per tulą laiką dar buvo surinkęs apscią Hunų armiją, kuri dar palaikė savo išgąstingą išvaizdą nors pačiame jų imperijos sugriuvime; su ta armija Dengišicas dar pratęsė ištisą penkioli-

kā metu savo viešpatavimą Dunojaus pār-
kraščiais.

Tečiaus Hunu politiškosiās galybēs saulutē jau leidosi vakarop. Jū sostapylē senoje lietuviškujū Doku (Dzuku) zemējē taipgi ir Attilōs palocius atiteko Gepidams, kurie valdomi savō karaliaus Ardarikio buvo ingijē didelē galybē ir užgriebe visas zemes nuo Karpatu kalnu iki Juoduju mariu. Dengišicas nebeturējo nei savō sostapylēs nei reguliarēs armijōs; jo valdonija siaurinosi, nes pirmiau Hunu pavērgtōs tautos apsiskelbe neprigulmingomis; pas Dengišicā pasiliko tiktai minios jo tēvo įvairiu vergu ir ju vežimai, kurie tik didesnē sunkenybē jam darē, — nēs juk rēikējo tōkiā aibē ne-naudingū žmoniū maitinti ir juos perkilnoti. Tai nebebuvo jam Hunu armija, bet palaidu bastunu goveda. Vienok, bado ir nusiminimo spiriamas, Dengišicas pasiryžo dar į Rytu imperijā įsigriauti ir tenai maisto pasiplēsti. Bet šis Hunu žygis jiems tik nelaimē atgabēno, nēs jie tapo iš pado-
menēs sumušti ir patsai Dengišicas galā gavo; Graikai jō galvā pasigabēno Konstantinopolin, kur miesto Hippodrome ji buvo su pasibjaurējimu gyventojams rodōma ir iš jos čiudėjasi.

Galiausiai Attilos sostas pteko jo jau-

niausiam sunui, Irnak, kurį tėvas buvo begalo mylėjęs ir tikėjęs, jog jisai bus vienintelis palaikytojas Hunų padėrmės ir Attilos dinastijos. Bėt kitaip buvo lėmužės lemta. Irnakas buvo daug ramėsnio budo netik už savo nuožmų tėvą, bėt ir už savo pranokėją, karštabudį brolių Dengišicą. Jisai numanė, kad Hunų užkariavimų gadynė jau buvo praslinkus; ir todėl, kad jų padėrmę nuo žuties išgelbėjus, jis pasiryžo gauti savo barbarų kur šiaurėn į nuošalesnius kraštus perkelti ir, ant visados juos kur apsodinus, prie žemės dirbimo inpratinti. Todėl surinkęs savo išblaškytus vientaučius, Irnakas išvedė juos į taip vadinamą "Mažąją Skytiją," tai yra į dabartinę Bulgariją, kur tik pirma to gyveno lietuviškosios giminės Getų ir Mysių.

Kaip tenai Hunams klojosi, mės mažai berandame žinių tų laikų istorijoje, nes begalinių suiručių laikams einant, niekas nebesuspėjo tinkamai gadynės dėjas surinkti bei užrašyti. Yra tik žinoma, jogei neužilgo Hunų giminės paskendo kitų barbarų tvane, — tai buvo bangos taip vadinamų **Avarų** arba "Giauginių," kurie atsipludo iš kur ten nuo ledinio vandenyno šiaurėj, maždaug ten, kur šiandieninė Archangelsko gubernija. Šiuos pasivijo kiti barbarai,

vardu **Igurai**, kurie atbrazdėjo iš šaltos Šiberijos rečių, kur jie nuo senų laikų gyveno ir žvėrių kailiukus gana sumaniai išdirbinėdavo; tie abiėji barbarai apsėmė Hunus, ir netiktai jų valstijos likučius išgriovė, bet ir Hunų vardą ilgainiui suvisu išdildė.

Taip tai pražuvo Hunų giminė, kuri buvo didi ir galinga, ir baisi, — ji turėjo pulti, nes vienas tik žmonių daugumas dar negali jų ateities užtikrinti, — tam reikalinga yra, kad bilė kuri giminė būtų pati kulturiška, kad ji būtų pasauliui naudinga, ir kad ji būtų visų pripažinta už gerus ir vėrtus palaikymo žmonijos narius. . . .

Sumišę Hunai su vėlesniais barbarais davė pradžia kitoms tautoms, kaip ve: Totoriams, Bulgarams ir Ungarams arba Vengrams (senovės Vengrų rašytojai su dideliu pasigerėjimu išveda savo kilmę nuo Hunų ir net smulkiai išrokuoja savo huniškųjų karalių vardus). Reikia taipgi priminti, joguei nemaža dalis huniško kraujo įsimaišė tarpe vokiškųjų Gūdų, palei Juodmarį ant lietuviškųjų žemių klujojusių. O užvis labiau nereikia pamiršti, kad nemaža dalis Hunų kraujo intekėjo į gūslas šiaurinių Slavų, butent vėliaus išsivysčiusių Maskolių, — dėlei to net ir priežodis pas Lietuvius atsirado: "Praskusk Maskolį, strasi

Mongolį”.... Vienok dar yra likusių giminių, kurios savo gislose tebeturi ir gryną Hunų kraują, kaip ve Siberijos Kalmukai ir kitos jiems artimos giminės, kurios ir šiandien tebeturi beveik originalų Hunų veidą, išvaizdą ir budą. Reikėtų dar pridurti ir šiaurėjo užsilikusius Lopus ir Mogulus, kurie yra artimi Hunams, nors jie taipgi giminiuojasi su Finais arba Suomais, kadangi ir patį Hunai yra priskaitomi prie mongoliškai-suomo-ugriškos padermės.

Lietuviai po Hunamečiais

§1. Abelna Peržvalga.

Hunų gdynė jau buvo užmarštin dėta. Nupuolus šitų barbarų galybei, atėjo valanda Gudams (vokiškiems Gotams) atsikvėpti. Nuo šio laiko Europos istorija visai kitu taku nukrypo. Gudai prakuto, bet iš to neišėjo sveikaton Romos galingai imperijai. Sutrankyta pirmiaus Vandalų, paskiaus nukoneveikta Hunų, pagaliaus apsiausta iš visų pusių, kaip lygiai ir vidun įsiskverbusių Gudų, Romėnų imperija tapo galutinai pagrauzta ir jau merdėjo mirties patale.

Pasimirus niekam tikusiam Valentinia-nui III-jam (jį užmušė Romos didžiunas, konsulas Maksimus, už savo žmonos sužagimą), perėjo visa eilė dar menkesnių Romos imperatorių: Maksimas, Avitus, Majorėnas, Severas, Andemis, Nepos ir kiti, iš kurių tuli vos po keletą mėnesių iespėjo savo sostą apsidžiaugti, nes valion pasileidę kareiviai, savo valdoną nugalabindavo, ir naują jo vieton rinkdavo. Nei vienas iš tų imperatorių nebegalėjo Gudų augančios galybės sustabdyti. Gudų karalius Teodori-

kis, atsisėdęs ant Gudų sosto Tuluzoje, jau valdė ne tik saviškius barbarus, bet sykiu žaidė ir Romos imperatoriais, kaip katė su pele, pasekdamas pirmiaus vartotąjį Hunų Attilos budą.

Tuomi tai laiku ir Lietuvių Juodmarėnų giminės vis toliaus mainė savąjį padėjimą. Nusikratę valdonybę Hunų, dabar Lietuvių giminės liktinės buvo stumdomos tai į vieną, tai į kitą pusę. Senoviniai Getai jau buvo nuo Juodmario atsikraustę linkui Vysutulės upės, kur vėliaus atgužėjo slaviškieji Sarmatai, Mozurai ir Polėnai (Lenkai). Vėliaus Getai pasitraukė iki-pat Baltiko, kur po tuam laikui jie buvo žinomi po vardu **Parusių** (nuo to, kad gyveno ant upės ir jurių inlankos Rusės) arba Prūsų.

Kitos lietuviškos giminės, kaip: Trakai, Mysiai, ir kitos, kaip jau augščiau pasakojome, daugelis jų pasitraukė dabartinėn Ukrainon ir Getvingių žemėn, — net iki tos vietos, kur prasideda Nemuną upė.

Lietuviškieji Dokai arba Dzukai, dalimi gyvenę dabartinėje Galicijoje, dalimi Biežių žemėje Bessarabijoje, dar nuo 3-čio metašimčio po Kristaus dalis jų nuo Romėnų traukdames, slinko vakarų linkon; lygiai taip-pat ir kita dalis vėlesnių Dokų ainių, gelbėdamiesi nuo Hunų audros, savo

prosenių pėdomis pasekė ir taipgi dabartinės Lietuvos linkon atitraukė. Tie iš senovės Dokų, kurie ant vietos pasiliko, jie sumišo su Romėnų kolonistais, paskiaus, su atsipludusiais Gudais ir Slavais; čionai jie sutvėrė tris šiandienines tautes, kaip ve: Moldavų, Valakų ir Ruminų, ir savo senoviškosios lietuviškos tautystės nebeteko, išskyrus randamų pėdsakų jų kalboje ir folklore.

Apie Ažutyrius, Tyragetus, Gelionis ir Budinus, gyvenusius apie upę Tyrą (Dniestrą) ir iki Juodųjų marių, mes trumpai jau augščiau pasakojome: jų gyvenimas ir liktinė pasilieka tolesniam mūsų istorikų tyrinėjimui ir aprašymui; apie Stavonis (sudžių tautą) ir Galindus apleidome, nes tēmon neįeina. Ypatingai galės buti akyvi ištyrimai apie Budinus ir Ažutyrius, nes pirmieji yra atnešę Lietuvių prigimtį ir senovės stabmeldinę religiją didžio Azijos dievaičio ir kulturnešio, Buddhos, ypatybes ir lėtumą; gi Ažutyriai, Lietuvių giminaičiai, buvo prakirtę kelią į užmarius, kadangi koki ten jų dalis buvo nusiirę į dabartinės Anglijos žemę, tenai užkariavę sau žemės plotus nuo senovinių Keltų ir tenai apsigyvenę; tenykštės keltiškos giminės Ažutyrius praminė **Piktais**, — arba “Pieštais”,

buk nuo to, kad šie savo kunus dažais tepliodami puošdavę, tai buk nuo to, kad jiems suteikti vardą paniekos: pikčių arba jurių plėšikų. Tečiaus, kuriuo laiku Ažutyriai Anglijon iškeliavo, mes nežinom; sakoma, buk tas ėsą įvykę apie pabaigą 290 m. po Kristaus, — taigi rasi dar tik Hunams pradėjus iš Azijos kilti.

Keleto žodžių reikalauja atskirai pasakyti tos Lietuvių giminės, kurios tai su Gudais jautojosi, tai su Alanais talkstėsi, tai Hunų siaubomis buvo, kaip ve: Rugiai, Sudargai, Skirai ir Giruliai (kaip dar pirmiaus Žemaitijoje gyvendami buvo vadinami įvairiai: tai Ulmigiriais ar Užugiriais, tai Giriais ar Giruliais). Kaip šitos Baltmarinės Lietuvių giminės Pajuodmarėje atsidūrę, mes jau antroje šio veikalėlio dalyje kalbėjome. Kokią jie liktinę po Hunmečiais sutiko, mes čionai trumpai peržvelgsime.

§2. Rugių Giminės.

Čion Rambinas, kur dievaičiai

Viršuj jo stovėjo, —

Kur senovės mūs tėtaičiai

Poterius kalbėjo. . . .

Senovės istorikai nurodo, jogei visu Baltiko pakraščiu gyveno dvi labai plačios giminės, butent Aisčiai ir Germanai. Po

vardu Aisčių mes atrandame čielą eilę grynai lietuviškų giminių, gyvenusių dabartinėje Lietuvoje, apie ką mes jau augščiau kalbėjome. Kaslink Germanų, tai jų istorija labai įvairiais keliais tekėjo.

Senovės Germanai — tai nėra tikrybėje Vokiečiai, kaip ikšiolai abelnai buvo manoma. Tai buvo senoviška Arėnų žmonijos šaka, kuri daug arčiau Lietuvių stovėjo, negu prie Gudų (Gotų). Tą mums parodo patys žmonijos vardas: **Gera-manų** arba gerų žmonių, kaip jie savę vadindavo iš savo kalbos (“manas” lietuviškoje-arėniškoje kalboj reiškė: “manantis sutvėrimas” arba žmogus.) Kuomet vėliaus šitą žmonių užpludo gudiškos bangos, ji tapo jose paskandinta, ir senovės “Gera-manų” (Gerų žmonių) tapo Gudų prisisavintas, taip, kaip vėliaus šitie patys Gudai mūsų brolius Prusus istorijoje, pasisavino jų vardą.

Tose Gera-manų arba Germanų žemėse mes randame gyvenusius Rugius, kurie dalyvavo huniškose karėse.

Rugių tauta buvo viena iš seniausių lietuviškų giminių ir ankščiausiai pasiekusi Baltiko pakraščius, po anojo galingos Arėnų dermės išsisklaidymo Europoje; jie čionai atsirado po pasakiškųjų keltiškųjų Kumbrių viešpatavimo, su kuriais ir sumi-

šo.— Kadai gilioje senovėje Rugiai buvo apsigyvenę pradėjus nuo dabartinės Vokietijos salos “Rugen,” visai išsikišusios priešais Švediją, baigiant dabartiniu Karaliaučiumi. Jų žemėse buvo vėliaus žinomos viminės Vendai ir Pamarėnai arba “Pomerania.” Rugėnų padavimai sako, jogei jie ēsą atēję iš Rytų ir radę čionai gyvenančius nykštukus (karlelius), kurie vieni buvę balti, kiti rausvi, tretį juodi. Baltieji ir rausvieji buvę geri ir malonus, bet juodieji buvę abuojus sutvėrimai ir visi raganiai bei žavėtojai. Vienok atėjusiai Rugėnai per ilgus amžius visus nykštukus išnaikinę ir patįs Pabaltijoje apsigyvenę. Suprantama, kad tai yra pasakos. Bet indomu tas, kad visos šitos pasakos atsikartoja ir lietuviškuose padavimuose apie po žemėmis nykštukus gyvenusius (“senelio sprindys, barzdelės sieksnys”). Matomai šitie Lietuvių ir Rugėnų padavimai ankštai rišasi su ukantomis pasakomis apie kadaisiai gyvenusius dabartinėje Lietuvoje ir didelėje dalyje Europos netikusius žmones, vadinamus “Burais,” nuo kurių ir šiandien labai tamsų kaimietį yra vadinama “buru.” Tai bus rasi mongoliškosios kilmės žmonės, kurie pirma Arėnų Europoje pasispietimo čionai gyvenę ir nuo kurių šiandien bepaliko jau pusė-

tinai prasišvietę Estai ir Suomiai bei trupučiukas tų senovinių žmonių Francijoje, vadinamų Baskais. Lygiai taip-pat Rugėnų padavimuose yra apščiai kalbama apie tenai gyvenusius milžinus, kurie atitinka lietuviškose pasakose su “kalnaverčiais”...

Religija Rugėnų yra iš visų atžvilgių tolygi senovės Lietuvių religijai. Vieną tik svetimą jų mythologija nurodo, butent, kad Rugių religija yra daug senesnė už Lietuvių religiją: nes norint visos religiškos ypatybės yra tos pačios, vienok dar nerandame pas Rugius vėlesniųjų lietuviškų dievaičių: Perkuno, Patrimpo ir Patulos, tųjų galingų Lietuvos dievų trijatės. Didžiausis senovės Rugėnų dievas buvo Šventavietis (Svantovit), kurio vyriausi žinyčia buvo ant vietos šventųjų Rugijos saluvių, vadinamų Arkona. Tai tolygus Lietuvių Perkunui, ir garsus netik pas Rugėnus, bet net ir pas svetimtaučius, — nes, yra sakoma, kad kuomet Danijos karalius Svenas įsiveržė Rugijon, tai jis, nors jau buvo krikščionimi, vienok trokšdamas karių pasisekimo, meldėsi Rugėnų dievui Šventaviečiui ir paauskavo jam aukso taure. Kiti du Rugėnų trijatės dievai buvo: Gyva ir Trigalvis. Šalip to, jų mythologija išskaitliuoja daugybę įvairių mažesnių dievaičių, kaip ve: Ru-

gevietis, Porevietis, Gerovietis ir k. Rugėnų religijoje, kaip ir Lietuvių, didelę rolę lošė augšti kalnai, ant kurių stovėjo jų garšingos žinyčios ir tautiškieji dievai. Garšusis Rambino kalnas rodos keliose vietoje stovėjo, tai yra: bent keli kalnai tokį-pat vardą turėjo. Ką jisai Lietuvių kalboje šiandien reiškia, negalima žinoti. Bet pas senovės Rugius ir Prusus šitas vardas buvo surištas su didelės šventenybės reiškimu. Ypatingai minavojama "Rambinas su devyniais kalnais aplinkui", apie kurį senovėje gyvenę baltieji ir rausvieji karliukai. Rambino viršunėje, tarpe žaliuojančių gegių (gojų) stovėjo didelės šventinyčios, Rugėnų dievams pašvęstos. Skaitant Rugėnų senovės surinktas pasakas ir padavimus ("Ruegensche Sagen und Maerchen" Dr. Haas) rodos, kad skaitai D-ro Basaniaus surinktas "Lietuvių Pasakas" Taip viskas atsikartoja, net daugelio padavimų ir vardai atitinka. Viskas pareiškia tą, kad Rugiai kadaisiai buvo didelė lietuviškos giminės šaka. Ir jeigu šiandien tenai vokiškoji žmonija viešpatauja, tai tiktai pasidėkavojant tam, jog Rugių žemė atvejų atvejais buvo nuengiama ir pavergiamai tai slaviškųjų, tai gudiškųjų giminių, kurios amžių bėgiais Rugių žmoniją naikinte išnaikino...

Grižkime prie sekmės.

Gadynėse Gudų pludimo į Rytus, dalis Rugių giminės buvo per Vakargudžius dar prieš Hunų gadynę iš Meklenburgijos nutraukta į Pajuodmarį. Tenai iškeliavusieji Rugėnai dažniausiai glaustėsi su savo viengencišiais Skirais, Sudargais ir Giruliais. Hunų karėse jie buvo priversti drauge su kitomis tautomis kariauti po Hunų vėliava, tai prieš Gudus tai prieš Romėnus, ir todėl labai išsibuklino karės įmonėse.

Po Hunų iškrikimo, 453 m., viena dalis nukako Trakijon, kur su liekanomis savo giminaičių Trakėnų susituopė šiaurinėje Dunojaus upės pusėje, ir neužilgo taip gerai susitvarkė, kad net savo stiprią karalystę buvo įsteigę. Ta vieta yra dabartinėje Austro-Vengrijoje, apie miestą Kronstadt, ant Rumunijos rubežiaus, ir ta vieta vėliau buvo Gudų kalboje vadinama "Rugenland" (Rugių žemė). Tai čia rytiniai Rugiai po hunmečiškos buvo savo karaliją įkūrę. Kita dalis Rugėnų pasisuko į pietus, ir prisiliejo prie savo gentainių Girulių.

Iš rytinių Rugių gyvenimo galima ši nuorikį paminėti. Buvo tai apie 547 m., kuomet Romėnų imperatorius Majorėnas susirengė užpulti Afrikoje siautojančius Vandalus, ir šitam tikslui sukvietė devynių

galybių talką. Jisai išleido pakvietimą po visą artimiausią Skytiją, tai yra: po visas lietuviškas, slaviškas ir gudiškas gimines. Tan pakvietiman pribuvo tukstančiai narsiausių kariauninkų, kurie pirmiaus po Attila vajojo, butent Rugiai, Gepidai, Alanai, Aušragudžiai, Burgundai, Švabai ir kiti, Musų viengėnčiai Rugiai regis ėjo po savo atskiru karalium, iš viršuj paminėtos jų karalijos.

Tasai ilgai ir rupestingai rengtasis Romėnų karės žygis nelaimingai nusmuko. Atsitiko taip, kad dar pirm karės prasidėjimo, Vandalai visą Romėnų laivyną Kartagos užuolankoje sudegino, o potam ir visą Romėnų armiją į visas puses išblaškė. Kas atsitiko su Romėnų talkininkais, mažai žinių beliko.

Rugių šitas išsikėlimas talkon Romėnams pačių Rugių gyvenime sulošė svarbią rolę, nes priverstė juos permaintyti gyvenimo vietą. Po šito Romėnų armijos iškrikimo mes randame Rugėnus apsigyvenusius jau toliaus į rytus abipusiai vidurinio Dunojaus upės, taip vadinamoje Noreikijoje (šiandieninė Bavarija), o Romėnų vadina moj "Noricum Ripensis". Šis kraštas nuo didelės senovės buvo apgyventas taipgi lietuviškai-slaviškų žmonių Norų (Noreika—

Norų rykija arba Norų karalija), nuo kurių dar ir šiandien Lietuvių žmonijoje pasiliko pavardės: Norus, Noreika, Norutis, Norbutis, Normantas, Norvila, Norkus, Nortautas, etc. Nuo pačios gi Noreikijos šiandien bepasiliko gudiškai suminkštintas miesto vardas Nuremberg.

Į pietus, tai yra Italijos žemėse, Rugėnams buvo kaimynai tik ką nesenaį po huniškųjų karių apsigyvenę jų viengencių Giruliai. Nors Bavarijos Rugiai ir visai artimai Girulių prisišliejo, tečiaus gyvena po savo atskirais rykiais (karaliais). Čionai jie pagyveno geroką laiką ir savo kultūrą jau buvo praplatinę, nors šiandien tenai jokio pėdsako Rugių gyvenimo neliko, apart kai-kurių rugėniškų geografijos vardų, k. v. vardai dviejų upių: **Rugėnė** ir **Rugėnitė** (Regen ir Regnitz) ir k. k.

Po tulo laiko, kaip Rugėnai apsigyveno Noreikijoje, mes randam juos po valdžia rykio vardu **V e b a n i s**, kurs buvęs labai nedoro budo žmogus ir nemielaširdingai engdavęs savo pavaldinius. Nebeišturėdamį priespaudos, Rugėnai pakėlė maištą ir šaukėsi pagalbos savo kaimynų, viengencių Girulių. Šių pastarųjų karaliumi tuomet buvo garsus Vadukaris, kuris tuo laiku su savo buriais po Italiją karėse žygiavo. Gavęs

pakvietimą, Vadukaris su savo buriais atitraukė į Noreikiją, susikovė su rykiu Vebaniu ir jį nugalavęs, Rugėnus paliuosavo. Vebanio sunus Pridarykis buvo pabėgęs, bet vos tik Vadukaris Italijon iškėliavo, jį jį sai vėl pagrižo ir paėmęs ant Rugių valdžią, dar nedoresniu už savo tėvą pasirodė. Antrą sykį Rugėnai šaukėsi Girulių pagalbos. Šiuo sykiu atėjo pagalbon Vadukario brolis Okulivis, kuris Pridarykį nuveikė ir išvijó Mysijon.

Sakoma yra, kad Rugėnai buvę labai neramaus ir barnaus budo, — jie nuolatos vaidydavę su seniausiais Noreikijos gyventojais, kuriuos jie buvo užkariavę ir į savo vergus pavertę. Kad šitą kraštą nuraminus, Girulių karalius Vadukaris išrankiojęs visus seniausius Noreikijos gyventojus, taipgi kaip-kuriuos čionai apsigyvenusius Girulius ir visus juos iškėlęs Italijon, idant Rugėnai, tokiu budu vieni palikę, nebeturėtų su kuo vaidyties. Bet ir šitas Rugėnams nepatikęs: jie dabar užsidedę didžiausia neapykanta prieš Girulius, kam esą tiek daug atėmė nuo jų žmonių, kurie buvo jų (Rugėnų) vergais ir didelę naudą nešdavo. Rugėnų maištai ir ermyderiai tęsėsi ilgą laiką, iki, netekęs kantrybės, Girulių karalius Vadukaris su ginklu rankoje Rugėnus nuram-

dė ir visą jų valstiją prie Girulių giminės prijungė. Taip užsibaigė garsi Rugėnų karalija Rytuosė, kuri po hunmečiais buvo Bavarijoje įsistėigusi.

Tečiauš dar ilgai potam mės vėl randa-me Rugėnus atskirai nuo Girulių veikiant. Taip va, vėik 50 mėtų po tam praėjus (apie 547 m.), laikuosė imperatoriauš Justiniano mes atrandamė Rugius betalkininkaujant Aušragudžiams, jų karėšė po Italiją. Aušragudžiai tuomet turėjo karalių Hildebadą, kurį delėi jō nėdorumo, buvō vienas kareivis nužudėš. Nėbėsant kam Aušragudžių į kares vedžioti, Rugiai jiems pasiulė savo karalaitį Erarykį. Aušragudžiai iš sykio raukėsi ir nėnorėjo nuo mažėsnės tautelės ir nuo savō talkininkų siulomō karaliauš priimti, bėt nėturėdami vadō ir nėgalėdami patis susitvarkyti, pagaliauš sutiko priimti. Tik buvo bėdā, kad patsai Erarykis buvo nestiprauš budō, ir nėmokėjo ilgai išlaikyti po savim sōstō.

Nuo to laiko apie Rugius jau nebuvo girdėti. Matomai, jie pranyko tarpe savō viengenčių Girulių, gi kiti rasi persidangi-no į vėlesnė Prusiją, kuri kaimynystėje senovinės Rugijos buvo. Tai tiek apie tų kėliaujančiųjų tautų likimā

§3. Sudargų Giminė.

Sudargai (Ptolėmajaus vadinti: Sargatais, o Jordaniės: Sudargariais) dar pirma negu dalis jų giminės iškėliavo su Gudais į Rytus, gyveno kur nors arti Nemuno upės. Jie į Rytus matomai nė visi iškėliavo, nes pasilikę miestai tos giminės vardu iki šiai dienai Lietuvoje liudija, kad Sudargų giminės dalis gyveno pačioje Lietuvoje ilgą laiką, iki į vieną Lietuvių vardą nesusiliejo. Šiandien yra du miestai vardu "Sudargai": vienas Prusijoje ant upės Rausvės, kitas — ant kairiojo Nemuno kranto, truputį žemiaus Jurbarko.

Kuomet Sudargų dalis į Rytus iškėliavo, dar nėra galutinai ištirta. Vieną dalyką žinome, — Sudargai pirmiaus su Gudais talkinėjo, o paskiaus, po Hunais patekę, jau 377 m. buvo per Hunus kruvon sublokšti su savo broliškomis giminėmis Skirų ir Girulių, ir kad visų šitų trijų giminių vadu buvo jau mūsų pirmiaus minėtasis E i d u k o n i s . Tai buvo lygiai apie tą patį laiką, kuomet lietuviškos giminės pas istorikus jau yra pradedamos vadinti bendru vardu **Litanių** ar **Litalanių**.

Likimas Sudargų po huniškųjų karių tempa migla apklotas. Reikia samprotauti, kad nemaža dalis tų keliaujančiųjų mūsų

viėngenčių, Hunų karėse žuvo, o kiti susiliejo su savo broliais Skirais ir Giruliais.

§4. Skirų Giminė.

Ši mūsų nelaimingoji tautos dalis, kaip jau augščiaus buvome atpasakoję, nuo Baltiko pakraščių išėję į Rytus, iš pradžios vis laikėsi su savo vientaučiais Giruliais ir Sudargais. Hunams Europon atėjus, jie Pažadmarėje buvo visai nemaža tauta, ir jų karalius *E i d u k o n i s*, — apie kurį augščiaus nemažai kalbėjome, — buvo net didelę malonę pas Attilą ingijęs.

Tečiaus Skirų giminė jau nebebuvo toki didelė Attilos laikuose, koki ji buvo dar prie jo pranokėjų. Dar pirma Attilos, viešpataujant Hunų karaliui Uldis, Skirai jau nešė Hunų jungą ir buvo verčiami dalyvauti jų karėse. Vienoje iš tokių karių su Romėnais, mūsų vientaučius Skirus patiko didelė nelaimė. Tai buvo 409 m., kuomet Hunų karalius Uldis, pasiryžęs išgriauti Rytų imperiją, išgriovė į lietuviškąją Trakiją, kurioje tuomet stovėjo Romėnų armija. Čionai dar pirma mušio, Romėnai netikėtai užklupo Hunus ir nemielaširdingai juos supliekė. Ant tos nelaimės, Skirai buvo pastatyti kaip tik Hunų armijos priešakyje; ir kuomet sumušti Hunai atsisuko

bēgti atgal per Dunoju, čionai musų vienu-
taučiai Skirai buvo palikti Romēņu vente-
ryje. Īnirtę Romēnai ant Hunu, atgiežē ap-
mauda ant musų viengencių Skirų: burius
jū skerste ant vietos išskerdē, o kitus dau-
gelį tukstančių paēmē nelaisvēn, ir apkali-
nę retežiuose, išvarē Konstantinopoliun; iš
čionai juos išgabeno Māzojon Azijon, kur
pardavinējo kaipo vergus, laukų darbinin-
kus Romēņu pirmiaus užkariautose zemēse.
Dar apie 439 m. bažnytinēs istorijos rašyto-
jas Sozomēnas, sakēsi keliavęs po Bytiniją,
ir tenai ties kalnu Olympo matēs burius Ski-
rų bedirbant ant laukų, kaipo vergus. Ji-
sai tvirtino, kad tai bene paskutinēs esą lie-
kanos nelaimingųjų Skirų giminēs, — nors,
kaip mes matēme, tas nebuvo tiesa, nes da-
lis Skirų dar ilgai tarpe Hunu maišēsi ir jū
karēse sulošē nemažą rolę.

§5. Girulių Giminē.

Giruliai, viena iš didžiausių lietuviškų-
jų tautų su Hunais vandravojusių, sulošē
visų Lietuvių gyvenime istorinę rolę, — nes
tik jiems pasidėkavojant, mes šiandien tu-
rime paliktą paminklą vienos iš senovės mu-
sų broliškųjų tautų kalbų, kadangi Giruliai
buvo pirmutinē Lietuvių tauta, kuri priēmē
krikščionybę ir mums paliko istorijoje už-

rašytą giruliškoje kalboje “Tēve musų”
Apie juos reikėtų plačiau čionai aprašyti, bet mes tatai atidėsime kitam sykiui, nes rengiame kitu sykiu aprašyti Girulių ir tuolaikinių lietuviškųjų tautų gyvenimą kiek platesniame veikale, po vardu: “Lietuvis ant Romos Sosto” (tai bus kalba apie garbingą karalių Vadukarį). Čionai tik trumpai papildysime lietuviškųjų giminių liktinę po Huniškųjų karių.

Sugriuvus Hunų viešpatavimui ir pasiilosavus daugybei tautų ir tautelių vidurinėje Europoje, Giruliai buvo vieni iš pirmutiniųjų, kurie pasiryžo surinkti prie savęs visas lietuviškas gimines kurios kadaisiai buvo nuo Baltiko per Gudus į Pajuodmarį atvilktos, o paskiaus po Hunų jungu blaškomos. Tas Giruliams gana gerai pasisekė. Susidarė čielia lietuviškųjų tautų sanlyda (liiga) vidurinėje Europoje, kaip ve: Giruliai, Rugėnai, Skirai, Sudargai ir kitos. Jas visas vadovavo Skirų didvyrio Eidukonio sunus, karalaitis **V a d u k a r i s** (Oduvakaras). Visa ta sąlyda išspradžių apsiuopė abiem pusėm vidurinio Dunojaus upės, Noreikijos žemėje (šiandieninė Bavarija).

Rodos patsai likimas lėmė Giruliams inkurti vidurinėje Europoje naują viešpa-

tijā. Iš pačią keliaujančiųjų karēse Lietuvių jau buvo nemažas skaitlius žmonijos susidaręs, tuomtarpu dar vėl netikētas liaudies prieauglius atsitiko, nes didelē daugybē tikrųjų Lietuvių, iš dabartinių lietuviškųjų žemių vėl šviežiai atkeliavo, velkami pakilusių nuo šiaurēs barbarų: Vandalų, Turingių, Gepidų, Longobardų ir kitų skandinavinių tautų. Atkeliavę tie Lietuviai į Padunoję, toliaus nebetraukē, bet prie Girulių prisidėjo. Minētieji barbarai, radę lietuviškas gimines sąlydoje galingas bėsančias, nebedrįso ant jų užpulti, bet jie patįs apsistojo ir su Lietuviais talkon susidėjo prieš Romēnus.

Tai buvo Romėnų istorijos verksmingoji gadynė. Ant Romos sosto buvo imperatoriumi didžiunas Avitus, — bet tai tik šešėlį imperatoriaus vardo beturėjo. Veikiai jisai tapo nuš sosto nukeltas, ir jo vieton ploščiumi apvilktas buvo Majorėnas. Tai buvo dar šaunus vyras, — bet ką jis galėjo padaryti, kuomet Romėnų armijos jau nebebuvo. . . . Tuomtarpu iš Afrikos pusės pasirodė karēs debesys nuo tenai buvusių Vandalų. Majorėnas kreipėsi pagalbos į minėtąją Lietuvių sąlydą ir Gudus. Atėjo Gudų vadas Orestis ir Lietuvių karalius Ei-

dukonis, — pastarasis vedė Rugius, Turki-lingus ir kitus savo valdinius.

Ta karė su Vandalais nepasisekė. Romėnų galybė labai pairo. Per tulą laiką Gudai ir Lietuviai diktavo Romėnams, koki imperatorių reikia pakelti. Perėjo keletas imperatorių. Pagaliaus Gudų vadas Orestis pasodino ant Romos sosto savo sunų — Romulį Augustulį. Tai buvo jau paskutinis Romos imperatorius....

Augustulio viešpatavimas buvo vienas iš liudniausių. Ligos, badas ir kitokios nelaimės Italijos žmones vargino. Žemdirbystė buvo visiškai nupuolusi. Gudų ir Lietuvių kareiviai norėjo tenai žemės gauti ir patįs laukų dirbimu užsiimti. Bet prie šito neprileido Italų pavydumas. Patsai Augustulis Italams pritarė. Todel Gudai ir Lietuviai pradėjo priešais Augustulį šiauštis. Jie atsišaukė prie savo viengėnčių esančių Norėkijoje, ir Eidukonies sunus Vadukaris jiems taip atsakė: “Jeigu ašen bučiau Augustulio vietoje, tai nebutų jums reikalo skųsties, kad jums bloga Italijoje”. Tas nusprendė dalyką: 476 m. Giruliai apšaukė Vadukarį savo karaliumi ir pasiryžo jį ant Romos sosto pasodinti. Vadukariui prisiekė ne tik lietuviškosios giminės, bet ir šie

įvairi barbarai: Alanai, Turkilingai, Gepidai ir kiti.

Tai buvo 476 metas. Naujas lietuviškosios sąlydos karalius Vadukaris veikiai apėmė po savo valdžia visą Pannoniją, potam įsiveržė Italijon ir jojo pergalingi būriai užėmė tuolaikinę Romos sostapylę, — Ravennos miestą. Jokio iš Romėnų pusės pasipriešinimo nėsant, patsai imperatorius Augustulis pateko nelaisvėn, kuriam Girulių karalius Vadukaris dovanojo gyvastį, tiktai nuvilko jam purpurinį ciesoriaus ploščių ir išgabeno Lukalanos miestan, netoli Neapolio, kur jisai tapo liuosai paliktas sau kaipo to miesto pylies valdonas.

Romos senatoriai, persigandę netikėtu Lietuvių atėjimu, ramiai jų valdžion pasidavė ir buvo nubalsavę Girulių karalių Vadukarį pakelti į imperatorius. Vienok Vadukaris šito išaugštinimo neprisiėmė, — jisai bevelijo tiktai Romos patricijum pasilikti ir buti vadinamas tiktai Girulių karaliumi. Žinodamas Romėnų sugedimą ir jų politikierių klastingumą, jisai pasiryžo pripažinti ant savęs augščiausią viršenybę tik Rytų imperatoriaus Zenono, kuris gyveno Konstantinopoliuje; betgi tikruoju Romos valdonu vistiek patsai Vadukaris pasiliko.

Girulių viešpatavimas Romoje yra visų istorikų labai išgirtas. Sakoma, jogei tais laikais Romos galybė vėl sustiprėjo. Karalius Vadukaris netiktai buvo mandagus žmogus ir narsus karvedys, bet podraug guvus politikas. Jisai mokėjo susiderinti su visais aplinkinių barbarų monarchais, kurie per visą Vadukario viešpatavimą nebedrįso Romos užkabinėti. Sulyg savo pirmesnio prižadėjimo, Vadukaris savo kariauninkams davė trečdalį Romos žemės dirbti, ir tuomi žymiai vėl pakilo panykusį Romos žemdirbystė. Greta su tuo, tapo išleista visa eilė naujų demokratinių įstatymų, kurie padėjo dailei ir mokslui plėtotis. Patsai Vadukaris buvo krikščionis, bet Ariaus išpažinimo; tečiaus jisai buvo lygiai pakantrus ir katalikų tikėjimui.

Vadukaris, kaip jau minėjome, buvo Eidukonio sunus. Tas Eidukonis jau buvo mūsų kitoje vietoje minėtas, — nors tuli istorikai spėja, kad anasis Eidukonis del Vadukario butų buvęs persenas; sakoma, kad tarpe Girulių ar Skirų buvęs kitas to paties vardo didžiunas, kuris tai ir buvęs Vadukario tėvas. Mažai žinių apie Vadukario gyvenimą mums tepaliko. Vieną tik indomų epizodą istorijoje randame. Tai buvo apie 475 m., kuomet Vadukaris jau budamas į

Girulių vadus pakeltas, su savo kariauna per Pannoniją keliavo Italijon, jisai dagirdo, kad tuloje apygardoje gyvena gana garsus vienuolis, vardu Severinas, kuris darydavęs stebuklus ir mokėdavęs ateitį išpranašauti. Vadukaris užsigeidė šitą garsingą vyrą pamatyti, ir persirėdęs į prastus kailinius, nuėjo su bureliu kitų kareivių į minėtojo vienuolio buveinę. Budamas labai augšto ugio, Vadukaris negalėjo vienuolio bakužėlėn ineiti kitaip, kaip tiktai dvilinkai susilenkęs, ir viduje visą laiką turėjęs buti su nulenкта galva. Vienuolis Severinas tuojaus pažinęs, kad Vadukaris yra ne paprastas kareivis, ir tuojaus prabilęs: “Kodel didis vadas aplanko mano kiuzelę? Eik, didis vyre, Italijon; šiandien tu esi menkais skrebeliais apsirengęs, bet ateis laikas, kuomet brangiais rubais vilkėsi, ir kitiems duosnias dovanas dalinsi.” Vadukaris iš tokios pranašystės nustebo, vienok tas jam labai patiko. Sakoma yra, kad vėliaus, kuomet Vadukaris jau Italijos valdonu tapo, jisai atsiminė vienuolio Severino pranašystę, ir pasiuntė jo paklausti: kokios geradėjystės nori, kad Vadukaris padarytų? Severinas atsakė, kad nieko daugiau nenoriš, kaip tik to, kad Vadukaris paliuosuotų koki tenai jo draugą, vardu Ambro-

zā; ir Vadukaris tuojaus liepē tam belaisviui pančius nuimti.

Karēse ir taikoje turēdamas pasiseikimą, Vadukaris vienok neišvengē priēšų. Pirmiausias jo priēšas buvo patīs Romēnai; jie mat pradējo ilgētis savo senovinės vergijos, kuriā po savo imperatorių jungu kentē, o dabar jos buvo netekę; jie dabartinių laisvesnių įstatymų neapkentē, nes tai esā “barbarų įstatymai”. Labiausiai Girulių valdžios nekentē Romos didžiunai, nuo kurių Vadukaris apleistas žemes ir vergus atēmē. Todėl šitie Romos ponai pradējo paslapčiomis siuntinēti paslus pas Rytų imperatorių Zenoną, idant jisai išgelbētų juos nuo “barbarų”, tai yra Girulių valdžios. Zenonui ilgai šnibždėti nereikėjo, nes jisai pats Vadukario neapkentē ir jojo augančiai garbei iš visos tulžies pavydėjo. Šisai pavydus, bet patsai ištyžęs imperatorius, paslapčiai susikalbėjo su Aušragudžių karaliumi Teodorikiu ant Vadukario užpulti ir Girulių viešpatavimą Romoje išversti; nedorybē Zenono ant tiek toli nuėjo, kad jisai patsai užkvietē barbarus Aušragudžius ir pavedē jiems ne tik Romoje, bet ir visoje Italijoje turtus išplēšti, kad tiktai Giruliams pakenkus.

Teodorikis, Aušragudžių karalius, nors

šiai nepaprastų gabumų žmogus, bet sykiu pilnas pavydo linkui Vadukario viešpatavimo kloties, pasiryžo su veidmainingu Zenonu talkon susidėti. Jisai per ištisus metus rinko savo kariumenę ir kvietė talkon visus aplinkinius barbarus, prižadėdamas jiems visokių gerybių Italijos žemėje duoti. Pagaliaus 489 m. su nesuskaitytomis miniomis armijos Aušragudžiai įsigriovė Italijon. Vadukaris taipgi buvo į karę gerai pasirengęs, ir, po keleto susirėmimų, visuomet karę laimėjo. Tiktai kada vienas iš jo karvedžių, vardu Tufa, patsai budamas gudiškos kilmės, netikėtai Vadukario reikalus Teodorikiui pardavė ir pasalingai su savo buriais prie Aušragudžių perėjo, tuomet Vadukariui pradėjo karė nelemti. Tą matydamas, Vadukaris užsidarė savo sostinėje Ravennoje, idant nuo karės žygių atsilsėti ir daugiau spėkų surinkti. Teodorikis taipgi buvo nuilsęs, todėl užėmęs Mediolaną ir Paviją, ryžosi tenai žiemavoti ir tolesnei karei prisirengti.

Sekančiame pavasaryj Vadukario reikalai pagerėjo. Sugrižo pas jį pabėgėlis Tufa, podraug jam talkon atėjo lietuviškieji Rugiai. Bet ir Teodorikis sustiprėjo, nes jisai susilaukė sau naujus talkininkus, būtent atėjusius iš Gallijos Vakargudžius.

Naujon karēn su Gudais stojēs, Vadukaris tečiaus vēl pralaimējo, ir tai pasidēkavojant iškilusiems nesutikimams tarpe Giruliu armijos vadu. Šiuom žygiu Vadukaris vēl užsidarē Ravennoje ir laukē, kada Gudai pradēs jį iš tvirtovēs su audra versti.

Gudu karalius Teodorikis, gerai apgalvojęs, suprato, jogei sunku vienok bus Vadukaris iš Ravennos paimti. Todel jisai sumanē baisiā klastā. Jisai nudavē, kad jam karē su Giruliais esanti nusibodusi ir jisai, girdi, bevelijās su jais santaikā padaryti, ir geruoju pasidalinti Italijā su Vadukariu. Šisai, nieko blogo nemanydamas, Teodorikio vyliui patikējo ir įsileido Teodorikį miestān Ravennon, neva santaikos darytų. Teodorikis čionai jau elgēsi kaipo valdonas; sau palocių užēmē ir mandagiai Vadukarį į svečius pakvietē bei vaišino; bet nakties laiku, kuomet Vadukaris nuėjo gultų, Teodorikis ant jo užpuolē ir pats savo rankomis jį nužudē. Taip iš pasalingos rankos žuvo 60 metų senumo Giruliu karžygis Vadukaris, valdęs Romą per 19 metų ir palikęs apie save istorijoje narsaus bei nesuteptos garbės vyro vardą. Tie patįs Gudai paskiaus bādū kalėjime numarino Vadukario žmoną *S u n i g i l d e* ir užmušē jo sunų *D e l i a n i*. Ta baisi dēja, Vadukario nužudymas, įvy-

ko 493 m. kovo 15 d. Veikiai po tam Gudu karalius Teodorikis paliepė išskersti visus Vadukario šalininkus, ir pasiliejo lietuviškųjų didžiunų ir didvyrių kraujas po visą Italiją.

Po šitos nelaimės Girulių giminė pasiskirstė. Dalis Girulių, sau naują karalių — Rudulpį — išsirinkę patraukė Dunojaus linkon, kur ilgai vedė kovas su Longobardais, o paskiaus pasidavė Rytų imperatoriaus tarnystėn. Dar laikuose imperatoriaus Justiniano (550 m.) jie drauge su rytėnais mušė Gudus, vedami savo garsių vadų: Narsis, Aliutas ir Vilimundas.

Daug didesnė Girulių dalis apleido Italijos žemę jau 494 m. ir buriais iškeliavo linkui augštutiniojo Dunojaus. Čionai jie tarpe upių Labos (Elbos) ir Udros (Odros) bei Vystulės rado kokius tenai Slavus apsigyvenusius. Šitie Slavai praleido šiaurės linkon praeiti Giruliams, nes šie pasisakė čionai neapsigyvensią, bet keliausią į "Tulę", tai yra į Baltiko jurių pakraščius. Tokiu budu ta dalis lietuviškųjų Girulių ilgainiui vėl pagrižo į savo senuosius kraštus, iš kurių kadaisiai su Gudais buvo išvandravoję. Jie siekė Pamarėnus, Kujavus, Mazurus, ir atsidurė prie savo viengencių, gyvenančių Prusijoje, kur jų dalis ir apsisėdo. Kiti Gi-

ruliai apsigyveno ant žemutinės upės Labos, šiandieninėje Meklemburgijoje.

Giruliai atkeliavo ant lietuviškųjų žemių jau krikščionimis, tiktai Arijonų sektos, kuri buvo 4-me amžiuje nuo tulo Aleksandrijos kleriko, vardu Arijaus, prasidėjusi ir kuri nepripažino Kristui dievybės; šiaip ji visas katalikų apeigas vartojo. Giruliai tapo krikščionimis dar pajuodmariais gyvendami ir susidurdami tenai su Romėnais bei Gudais, kurie tuose kraštuose Arijaus sektą išpažino. Taigi pirmutinis krikščionybės atėjimas tarpe Lietuvių įvyko dar už tukstančio metų pirma garsingajo Lietuvos krikšto Did. Vytauto ir Jagełos. . . .

Kaip ilgai tarpe Girulių krikščionybė viešėjo Prusijoje, sunku pasakyti. Žinoma tik yra, kad ji visgi ant visados nepateko: pirma, delto — kad patsai arianizmas, katalikų persekiotas, visoje Europoje ilgainiui pragaišo; antra — tarpe Prusijos lietuviškųjų giminių buvo labai stiprai išsidirbusi senovės Lietuvių religija, su jų vyriausiais dievais: Šventviečiu, Perkunu, Patula, Patrimpu ir kitais. Atkeliavę savo prigimton žemėn, ir patekę prieglobstin savo prosenių religijos, Giruliai nebegalėjo krikščionybės išlaikyti ir gadynėms slenkant jie vėl išvir-

to savo žilutės stabmeldijos išpažintojais.

Tečiau, kaip viršuj minėjom, jie mums paliko brangų savo kalbos paminklą — Girulių kalbos “Tėve mūsų”, kuris tapo Volfango užrašytas ir kuris skamba sekanti:

“Tabes mus, kas tu ekšan Debesis;
sventits tavas Vards; Enak mus tavas
Valstybė; tavus praz bus ekšan Debbes,
tavurs an žemės. Musu deniše Mauzė
dot mus šodien, pamate mums musu
krakie, ka mes pamat musu paraduken;
ne vede mus launa padėkle, bet pasara
mus nuo vise laune. Amen.”

Antras pavyzdys iš Girulių skaitlinės antrojo laipsnio (pirmas, antras, trečias, ir tt.) skaitosi taip: Eksse, Anters, Tirtis, Ketvirtis, Pienkts, Usts, Septmas, Aštmus, Navints, Dešimts.

Kaip matome, Girulių kalba šiandien Lietuviams būtų jau veik nebesuprantama, nes mūsų pačių kalba po pusanthro tukstančio metų, be rašto ir mokyklų, yra jau dikčiai pasikeitusi ir naujais linksniais nusiplėtojusi. Dar 1547 m. senoji Lietuvių kalba ve kaip skambėjo: “Tadrin, ius, szmanes, manesp prisiartynkiet, Jr pagal to schwentata maksla giwenkiet. Tamsibes senases nog iusu schalin atwarisit. Sunus, dukteris nog iu ischgielbesit, Jei tą masza krikschianui

maksla makiesit, Jr pagal io ius patis sawe redisit. Kaukus, Szemmepātis ir laukasargus pameskiet, Visas welnuwas deiwes apleskiet.” Šita ištrauka parodo, kad dar vos 500 metų atgalios buvusi mūsų kalbos forma jau tolokai skiriasi. Ką besakyti apie tukstantmečius?

Tečiau Giruliai anuose laikuose apskritai yra kita Lietuvių giminė buvusi. Sulyg jų kalbos formos ir žodžių, jie, matomai, arčiausiai mūsų pusbrolių Latvių stovėjo. Bet... šiuomi mes užtraukiame šydrą ant mūsų sentėvių praeities.

§6. Užbaiga.

Ir taip mes perėjome baisiųjų Hunų keliais. Visais tų kelių šonais mes matėme Hunų pasiaubos išgąstingąsias pėdsakas: išgriautus miestus, išardytas pyllis, nudegintus kaimus, lavonais nuklotas mušiamvietes, krauju nudažytas sriaunias Europos upes. Istorijos gluduman įsiklausant, tarsi dar tebesigirdi vaitojimai išmušamųjų žmonių, klyksmai kudikių ir koneveikiamų moterų, dejavimai Skytijon išvaromųjų vergų, dundėjimai vežimų, kuriais įvairios tautos skubinai kraustėsi į sau nežinomus pasviečius — bėgo nuo ateinančiųjų Mongolų. Vaidentuvėje persikėlę į suvirš pusan-

tro tukstančio metų atgal gadynę, mes jaučiame lyg kad žemė po mūsų kojomis dreba — tai šiaurės barbarų iš lygsvaros paklibinta, visa Europa iš pamatų siubuoja...

Pagaliaus prieiname tosios pagairės galą.

Hunai parpuola griuvėsiuose, kuriuos jų pačių pasiauba padarė. Baisusis Attila — “Dievo rykštė”, pati sutrupa senąjį svietą plakdama, ir palieka tiktai plakimo pasekmės. Tos pasekmės vienok taip buvo svarbios, kad jos davė pradžią keletui stambių istorinių permainų Europoje.

Hunų atėjimas Europon davė priežastį sekantiems vėlesniems istoriniams vyksniams:

1. Davė pamatus Didžiosios Britanijos valstijai: — nes, jeigu Hunai nebutų sudrebinę Romos imperijos, tai Roma jokiū budu nebutų ištraukusi iš Britų žemės savo paskutinių kareivių, nuo Hunų apsiginti; kuomet Romėnai Britaniją apleido, tuomet patįs Britai sustiprėjo, ir vėliaus Romėnai, Hunų nuvarginti, niekuomet nebegalėjo Britanijon su savo galybe sugrižti. Tokiū budu šiandieninė Anglija už savo ankstybąją liuosybę gali tiktai Hunų atėjimui ačiuoti. Kitaip, ji butų pasilikusi Italijos provincija.

2. Davē priēzastj Venecijos respublikai užgimti: — jeigu nebutų Italijoje pasklidusi nuoganda priešais ateinančius Hunus, tai nebutų įvykęs išbėgimas dideliausios daugybės žmonių į Udrijos (Adriatės) juros pakraščius; gi tam atsitikus, tie visi pabėgėliai pirmiaus tarpe neišmatuotų baltų ir pelkių tik naujokynes įsikūrė, idant kokią laiką sau ramiai pakiutoti, o paskiaus, Hunų sujudintam pasauliui vėl aprimus, grįžti į savo pirmykščius kraštus. Bet to grįžimo niekuomet nebeatsitiko. Dideli plotai tų “bėdos sodiečių”, niekieno nebetramdomi, taip pamėgo sau ramų šį pasvietį, kad povaliai užmiršo savo ketinimus grįžti į savo gimtines šalis. Čionai jie susitvėrė keletą nedidelių valstijėlių, kurios ilgainiui susituopė į vieną garsingą Venecijos respubliką, kuri bene pirmiausi viduramžiams pasėjo gražiausius demokratijos daigelius ir kuri sukrovė taip dailų civilizacijos žiedą, dar ir šiandien mūsų kultūros istorijoje saldžiai kvepiantį. Kazin ar tas žmonijos perlas butų kuomet nors atsiradęs, jeigu baisesi Hunai nebutų su savo “rykšte” Europoje pasiautę. . . .

3. An't Lietuvių padermės Hunų siaubimas atsiliepė dvejopai: Lietuvius Juodmarėnus jie visiškai sutrempė — jųjų laukinė

pagairē pabaigē griauti senovinius Trakus, Dokus, Mysius ir Ažutyrius (Dniestro lietuviškus gyventojus); gi Baltēnus Lietuvius Hunai nejučiomis išgelbėjo nuo Gudų, kurie jau buvo visiškai dabartinės Pabaltijos gyventojus nualinę, ir ilgainiui butų juos savo bangose visiškai paskandinę. Kuomet Hunai vokiškuosius Gudus po Europą iškraikė, tuomet Lietuviams Baltėnams buvo duota proga vėl kelis šimtmečius atilsėti ir savo padermė galybėn suauklėti.

Dar niekuomet nebuvo padėta ant svarstyklių lukštų Hunų siaubimo blogosios ir gerosios pasekmės Lietuvių padermei. Nėdrįstame nei mes šito kėsintis. Jeigu mes tik geresnes pasekmes viršuj paminėjome, tai darėme tiktai sekdami aną senėlių priežodį: "Nieko blogo, kas neišeitų ant gero." Niekam nei į galvą negali pareiti, kad dėl šitų keleto geresnių pasekmių galima būtų išteisinti tokie barbarų sujudimai.

O vienok jie įvyko dar net 1914 metuose!

Vargiai dar yra Hunai išmirę iki paskutinio....

I N T A L P A

I. HUNAI IR KAS JIE BUVO?

- §1. Ġarsas apie "Dievø Rykšte" 3
2. Delko seniãus barbarai kraustydavos? 6
3. Iš kur Hunai atëjõ? 11
4. Hunų žiauri išvaizda 14
5. Hunų papročiai ir elgësiai 17

II. LIETUVIŲ GIMINĖS HUNŲ LAIKAIS.

- §1. Lietuvių dermë ir padërmës 23
2. Dviejų senovës Lietuvių giminių grupës 24
3. Baltënų ir Juodmãrënų gyvenimas 27
4. Lietuviai tarpe Romënų kujo ir
Graikų priekalø 31
5. Lietuviai Romënų nẽvaliojẽ 34
6. Lietuvių kelionës dainosë ir istorijojẽ 39
7. "Barzdoti vyrai iš už jurių" 43
8. Lietuvių kelionës su Ġudais 50

III. HUNŲ ĮSIVERŽIMAS EUROPON.

- §1. Pati Europa paruošia Hunams keliã 56
2. Kaip Ġiruliai nuo žuties išliko 60
3. Pirmasis Hunų Europõn įsiveržimas 64
4. Hunai sumuša Ġudus Lietuvių zemëse 71
5. Hunų imperija nuo marių iki marių 78
6. Attila, Hunų vadas 82
7. Attilos dvaras ir jo viduriniai elgësiai 88
8. Pirmieji Hunų susikirtimai su Romënais 99

9. Kaip Lietuvių miestelis Hunus atlaikė	106
10. Rytų Romėnai galutinai pritrempti . . .	111
11. Nevykęs priešais Attilą suokalbis . . .	114
12. Audros išvakariuose	122
13. Hunų pasiaubą Lietuvių ir Slavų kraštais	126
14. Dar truputis diplomatijos	131
15. Hunai persikelia per Rاینę	135
16. Ugnis ir kardas po Galliją	137
17. Hunų bėgimas ir pasiryžimas atsispirti .	142
18. Mušis ant Katalaunės klonio	148
19. Roma nuo Attilos atsimeldžia	152

IV. HUNŲ GRĮŽIMAS IR JŲ PUOLIMAS.

§1. Nelaimingas Attilos grįžimas	161
2. Staigi Attilos mirtis	163
3. Hunų imperijos iširimas	168

V. LIETUVIAI PO HUNMEČIAIS.

§1. Abelna peržvalga	174
2. Rugių giminės	177
3. Sudargų giminė	187
4. Skirų giminė	188
5. Girulių giminė	189
6. Užbaiga	201

ILIUSTRACIJOS

Hunai plėšia vieną Romos palocių	125
Hunų pavidalai, atrasti Amerikoje	142
Hunų žiaurį išvaizda	143

PRIĖ HUNŲ PAVIDALŲ.

Reprodukcijos, esančios ant puslalių 142 ir 143, iš Wm. B. Baker "Lares and Penates", atvaidina paveikslus Hunų, kurie yra kadaisiai tolimoje Azijoje gyvenę, ir kuriuo nors istorijės periodu dasigavę Amerikon. Tie Hunai Amerikon pateko, sulyg nuomonės p. Abingtono ir p. Baker, dviem sriautais: per Europą (Angliją) ir per Beringo susmaugą, iš kitos Amerikos pusės. Jų kumpos nosis tvirtina, jögei jie Amerikoje susimaišę su vietiniais Indijonais, bet savo mongoliško išžvilgio neprastojö. Tai buvo už daugelio amžių prieš Kristų. Dabär gi šitų Hunų rasė Amerikoje išgesö.

PANAUDOJIMO ŠALTINIAI:

- 1) Attila and the Huns. By Edward Hutton, New York, 1915.
- 2) Dzieje starożytne narodu Litewskiego. Teodora Narbutta, Wilno, 1835.
- 3) Lietuvos Istorija. Simano Daukanto, Plymouth, Pa., 1893.
- 4) žirgas ir Vaikai. J. Basanavičius, Tilžė, 1885.
- 5) žiponas bei žiponė. J. Basanavičius. Tilžė, 1885.
- 6) Etnologiškos smulkmenos. J. Basanavičius. Tilžė, 1893.
- 7) Lares and Penates. W. B. Barker, London, 1853.
- 8) The Decline and Fall of the Roman Empire. Edward Gibbon. Boston, 1860.
- 9) Story of the Goths. H. Bradley, London, 1887.
- 10) Lietuvių Tauta. J. šliupas, Plymouth, Pa. 1904.
- 11) The Gothic History of Jordanis. Princeton University Press. 1915.
- 12) Ruedgensche Sagen und Maerchen. Dr. A. Haas. Greifswald, 1891.
- 13) The Mythology of All Races (Slavic). Jan Machal. Boston, 1918.
- 14) Scythians and Greeks. Ellis H. Minns. Cambridge University Press. 1913.
- 15) Lietuvių Kryžiai (Dro J. Basanavičiaus įžanga). Vilnius, 1912.
- 16) Classical Atlas. James Cranstoun. Boston, 1886.
- 17) Labberton's Universal History. N. Y. 1902.
- 18) Classical Dictionary. Charles Anthon, New York, 1841.
- 19) pereselenji Trakijskich plemen za Dunai. Vremennik Imp. Mosk. Obšč. Moskva, 1851.

[The text on this page is extremely faint and illegible due to the quality of the scan. It appears to be a multi-paragraph document.]

“DIRVOS” KNYGYNAS

- Grafas Kaimiečio Bernu. 6-šių aktų komedija, su dainomis ir šokiais. Parašė F. Krawcowicz. Vertė Z. Bagdziuniūtė. Cleveland, O., 1917 m., pusl. 5025
- Rytų Pylis. Drama penkiuose aktuose, keturiolikoje atidengimų. Parašė Henry Wood. Lietuvių kalbon vertė Br. Skripkauskiūtė. Cleveland, O., 1917 m., pusl. 67. 35
- Kas Slepiasi už Žmonių Pasakų. Pirmutinė tokia knyga lietuvių kalboje. Joje aprašoma ir išaiškinama įvairūs gamtos apsireiškimai, per ilgus amžius sutvėrę misteriškas Pasakas. Knyga su daugeliu paveikslų. Parašė K. S. Karpavičius. Cleveland, O., 1917 m., pusl. 8 ir 148 75
Drutais audimo apdarais, auksinėmis raidėmis. . .1.25
- Veidmainystė ir Meilė. Garsi klasiška 5-kių aktų tragi-drama. Parašė Schiller, liuosai vertė P. Norgi drama. Parašė Schiller. Liuosai vertė lietuvių kalbon P. Norkus. Cleveland, O., 1918, pusl. 182... 50
- Tėvynės Įspūdžiai. Labai gražus eilių rinkinėlis. Parašė Svyrunėlis. Su paveikslais, atspausdintais gražia žalia spalva. Cleveland, O., 1918 pusl. 80... 35
- Lietuvių Prabočiai Lydai. Istoriškas aprašymas garsingos senovės Lydų tautos, kuri, kaip matoma, yra buvusi lietuvių prabotė. Parašė J. O. Širvydas. Cleveland, O., 1918 m., pusl. 35. 10
- Vienuolyno Slaptybės. Indomus ir svarbus aprašymas iš vienuolių gyvenimo (kloštoriuje). Su paveikslais. Parašė Marė Monk. Lietuviškai vertė A. Cleveland, O., 1919 m., pusl. 152. 1.00
- Laimės Bejieškant. Rankinys puikių vaizdelių iš Amerikos lietuvių gyvenimo ir tt. Parašė Pr. Bajoras (su paveikslu). Cleveland O., 1918, pusl. 107. . . 35
- Tautos Vainikas.. Puikiausia dainų-eilių ir deklamacijų knygelė. Telpa joje keleto autorių — vyrų ir merginų-moterų — eilės. Visos eilės tinka deklamavimui. Puslapių 172. Kaina50c

Užsisakydami knygas, sykiu su užsakymu
siųskite ir pinigus adresuodami šitaip:

7907 Superior Ave.

Cleveland, O.

Deacidified using the Bookkeeper process
Neutralizing agent: Magnesium Oxide
Treatment Date:

MAY 2002

Preservation Technology

A WORLD LEADER IN PAPER PRESERVATION

111 Thomson Park Drive
Cranberry Township, PA 16066
(724) 779-2111

LIBRARY OF CONGRESS

0 009 424 477 8

